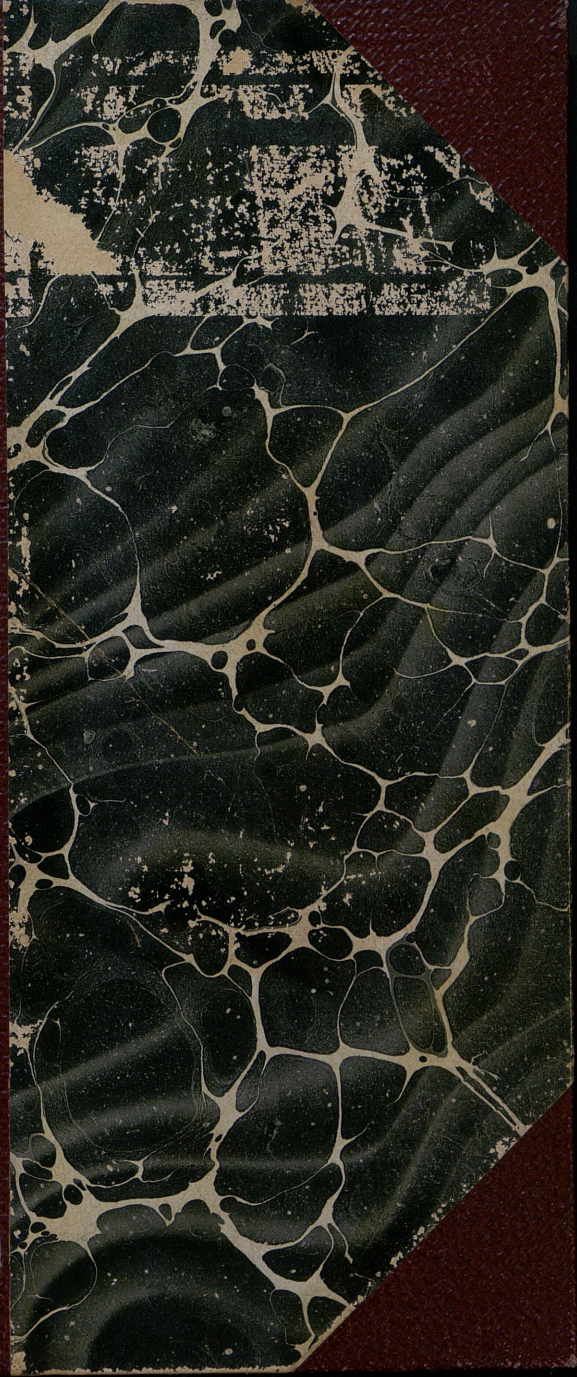

292648669

101 Københavns kommune

Mag. 09.6984 Fo

RHB

KJØBENHAVNS
RAADHUS
BIBLIOTHEK

EXLI * BRIS

diag.
09,6984
40
ex. 1

Forflaring

angaende

Bandvæsenets Udenbærker.

Første Stykke.

Kiøbenhavn 1795.

Trykt paa Band-Inspektør Gædes Forlag
hos J. K. Thiele.

Indledning.

Klager over Vandmangel have fra Begyndelse, nemlig fra Aaret 1668, da Vandet er ledet ind i Staden igiennem borede Trærender, allerede været merkelig. Udenværkerne ere siden den Tid deels istandsatte, andre deels igien forfaldne; thi samme ere mange, deels vanskelige og bekostelige. Mangel paa tilstrækkelig Kundskab i sammes locale Bessaffenhed og i Vandværkets Rettighed, som ikke kan være

istandsatte Inspectionen til sammes Sværts
sættelse, saa meget mere da nu Udenværkers
nes Besskaffenhed, ved disse Forklaringers
Trykning, er til behagelig Esterretning for
hver især.

Kisbenhavn, 1795.

J. J. Gæde,
Baud-Inspecteur.

Er Vandvæsenets Udenværkers overordent-
lig Reparation fornøden?

De, som troe maaskee, at Udenværkers særdeles Re-
parationer vare ufornødne, kiende uden Tvivl ikke sam-
mes locale Beskaffenhed; thi det kan ikke nægtes, at jo
deels Søer og Haer ere saaledes beskafne, at de, nogle
mere, andre mindre, behøve at renses, og at sammes
Feil er Aarsag i Vandmangel. Diesynet, og de idelige
Klager over slig Vandmangel i visse Aarets Tider,
bevise det, og egen Erfaring, samt de havende Do-
cumenter, som vise det lange forhen passerede i den-
ne Sag, bekræfte det. Iblandt dem findes Høifsa-
lig Kong Christian 5tes Rescript af 19de April 1680,
som melder: "Vi ere komne i Erfaring om den store
"Mangel, som Aar efter andet her i Kjøbenhavn
"paakommer deraf, at Søerne paa en Deel Steder
"enten ere forfaldne, eller saa nedrige, at de ikke

"kunne holde den Rængde Vand, som Stadens
 "Nødtørft formedelst flere Hoved-Render, som skul-
 "de hidlægges, det nu mere end tilforn udkræver,
 "kunde vorde reparerede og forhøjede, saa og
 "Grøfterne, hvorved Vandet hidledes paa nye op-
 "rensnes, naar Vandmangel ikke i Tide skal geraade
 "Staden og dens Indbyggere til en ubodelig Skade,
 "Svækkelse og Fare; Thi er vores allernaadigste Be-
 "faling (til Overdirectionen), at I strax med Rides-
 "fogden og Vandinspecteurerne begive eder til alle
 "Søer ic., hvorfra enten Spring- eller Pompevand
 "kan høves, og hvert Sted med Flid besigte, og over-
 "veie sammes Feil og Mangler, og hvorledes samme
 "best kunde afhjelpes, som ogsaa, hvormeget sam-
 "mes Bekostning kunde beløbe sig, samt hvor høit
 "Vandet i Landveis Dams-Søe, Uttersløv-Søe,
 "Leer-Søe, Veblinge- og Cortedams-Søe til
 "Stadens Forraad, Gavn og Nytte kunde opstøves."

Ligesaadan Befaling findes siden Tid efter an-
 den gientagen, og Overdirectionen, samt Inspectio-
 nen findes paa hver især at have afgivet deres al-
 lerunderdanigste Relationer; Dog uden at man kan
 see, hvad for Reparationer i de Tider egentlig ere
 giorte i den Anledning, og uden at Feilene aldeles
 ere afhjulpne. Overdirectionen i vore Dage har
 gjort sig ogsaa særdeles Umage i denne Sag, som
 iblandt andet ved lærde og kyndige Mænd har la-
 det optage Situations- og Nivellations-Karter og
 Teg-

Tegninger, samt Planer, hvorledes samme behørig kunde istandsættes. Dette tiener nu i den Anledning at undersøge samme, for at bestemme een, efter Tidens og Omstændighedernes Beskaffenhed modificeret Plan, saa vidt samme efter Udenværkers bestemte nøiagtige Besigtelse vil blive giørlig og tienselig at iværksættes, herved lægges til Grund at bestemme:

- 1.) Hvorledes, eller paa hvad Maade kunde Søerne best renses?
- 2.) I hvilken Orden bør de renses?
- 3.) Hvor skal man gjøre af det Opgravede?
- 4.) Hvor tages de til Arbeidet fornødne Folk fra?
- 5.) Hvor skal Pøngene komme fra?

Det første Spørgsmaal: hvorledes eller paa hvad Maade kunde Søerne best renses?

Herved har man antaget som en forudsat Nødvendighed, at Søernes Rensning og Istandsættelse, for at gjøre det til Gavn, maatte skee paa eengang og at dette ikke kunne skee, uden at astappes, og at man maatte holde Søerne astappede saalænge, indtil de efter Planen heelt og aldeles vare istandsatte. Dette findes lagt til Grund i afgangne Hr. Prof. R. mus Plan om Langvads Dams-Sø, og i Hr. G. . . . P. . . . og øvrige Herrers Plan om Pehlinge- og Cortedams-Søes Rensning. Denne forudsattede Mening har jeg fundet næsten overalt.

Hvad

Hvad Søernes Rensning paa engang, og engang for alle gange angaaer, da er det deels umueligt, deels for farligt og kostbart. Søernes Aftapning angaaende, da kunne nogle Søer meget vel aftappes og renses, andre kunne ikke taale og ikke undværes at aftappes, for at renses. Dette berøer paa Søernes Bestaffenhed, og disse ere tvende Slags.

De første Slags Søer, som Stadens Vandvæsen eier, og kan kaldes Reservoir, eller Berspiisnings-Søer, ere Emdrups-, Veblinge- og Sortedams-Søer, hvis Bestaffenhed ere som Kar eller Fæde med Tapper, hvorigiennem de have idelig Aflob til bestandig Brug, som efter sig Bestemelse maae have idelig Tilløb igien til Brugens Bedeligholdelse. Paa samme Maade ere ovenmeldte Søer opdammede, og deri anlagt alle Aflobs-Render, hvorigiennem disse Søer maae forsyne Staden med det fornødne Vand. Da disse Slags Søer saaledes have idelig Aflob, saa er det ikke nok at fylde dem engang, men de maae igien have idelig Tilløb, for at holde dem saalænge fulde, til sin fastsatte Høide eller Flodemaal, saa at de kunne give Vandet sin fornødne Presning, for at kunne løbe ind i Staden igiennem de mangfoldige Grene af Hoved-Rendene og Arne. Naar Vandet, i Mangel af Tilløb, synker under sit Flodemaal, formindskes Kraften af Tilløb i Staden, og i den Grad at Vandet i disse

diffe Søer synker under sit Flodemaal, formindskes Vandets Trykning, fornøden til at holde de mange Hoved-Render og Arme overalt forsynede med Vand. I samme Grad at Vandet i disse Søer i Mangel af Tilløb formindskes, bliver det knap og fattes da, især paa høie Steder og Qvarterer. I den Grad at Mangel paa Vand er stor eller maadelig volder det stor eller mindre Uleilighed, Fare og Skade. Det er derfor af Nødvendighed; at disse Søer saa længe som mueligt maae holdes fulde til det bestemte Flodemaal. Det er meget mere tienlig, at disse Søer, naar og saa længe som muelig, holdes saa rigelig forsynede, at samme kunne flyde over, sammes Overfalds-Render, hvormed de ere forsynede, for at forstrøkke Vandet, hvilket er fornøden for at forskaffe Staden sundt og reent Vand. Dette er ikke alene til Indvaanernes Forsyning til deres Huusbrug og Næringsveie, men ogsaa i Henseende til Gldsvaade høifnødvendigt, at sørge for, at disse Søer maae holdes fulde. Thi man maae tilstaae, at Mangel paa Vand er for en stor Deel Aarsag i, at Ilden, ved sidste store Gldsvaade, har taget saa forfækkelig Overhaand. Af alt dette og mere følger, at disse Søer ikke kunde astappes, for at renses, uden Risko at sætte Staden i Vandmangel, i stor Fare, Skade og Forlegenhed.

Vel vise Hr. G.... P..... og øvrige
 Herrer i deres Kart og Plan, hvorledes Veblinge-
 og

og Sortedams Søer kunde holdes afstappede i nogle Aar, som udkræves, efter Formening saaledes at udgraves og renses, at Staden imidlertid dog forsynes ved Vandets Tillob fra de andre Søer igiennem Communications-Grøften og igiennem andre ved Siden af Peblinge- og Sortedams- Søer gravende Canaler lige til Indløbs- Risten og ind i Hovedrenden.

Denne Plan er i sig selv meget kunstrig, og viser disse Herrers dybe Indsigt i Vandvæsenets Kunst, men Omstændighederne, som ville og kunne møde, og som ere sammes Tværkættelse imod, kunde gjøre denne Kænningsmaade farlig for Staden. For det første fattes denne Vandledning igiennem Grøfter den Presning af Vand, som en stor og fuld Søe giver, hvis Mangel, som meldt, volder Vandmangel. Desuden er man ikke sikker paa, at i de Aar, da disse Søer vare afstappede, jo kunde indfalde mange Slags Omstændigheder, hvorved Vandet i Naerne og Grøfterne den lange Wei fra Langvads Dams- Søe og fra Uttersløv kunde standses paa et eller andet Sted; om dette ikke hændede, kunde andre uventede Tilfælde opholde Vandet, endog i alle Aarets Tider, paa saa lang en Wei og i tre til fire Aar efter hinanden, som denne Plan udkræver. Hvad har da Staden at tage til, naar Langvads Dam- og Uttersløv- Søe i deres nuværende mangelhaste Tilstand i tørre

Som-

Somre kom til kort? Det var da at befrygte, efter at have mistet saa store Reservoir, som Peblinge- og Sortedams-Søer ere, i saa mange Aar, at Styrt-Regn i den lange Tid letteligen kunde underminere benævnte ved Siden af Peblinge- og Sortedams Søe gravende Grøfter. I disse og slige Tilfælde var Staden udsat for total Vandmangel; ei at tale om, at i disse sidste Tilfælde alle Anstalter i disse Søer til sammes Rensning kunde forstyrres, og hvilken Forlegenhed og Ulykke vilde det ikke voldsde, naar det skede førend Demningerne vare istandsatte?

Om end ingen af ovenmeldte eller andre slige ulykkelige Tilfælde eller Hindringer mødte, saa er denne Plan forbunden med svære utaalelige Bekostninger; samme anslaaes i 4 Aar at vilde blive i 8 Maaneder om Aaret, da man mener at kunne arbejde; hvert Aar 38400 Rdlr. udgør 133600 Rdlr. Og sædvanlig overstige ved Arbeidets Sværksættelse de i Overflaget anførte Bekostninger. Naar nu Emdrups Søe skulde renses efter samme Plan, udkræves hertil alene et Par Tønder Guld. Skulde nu Uttersløv- og Langvads Dams- Søer, der ere af meget større Omkreds, meget mere tilgroede og opfyldte end Peblinge- og Sortedams-Søer renses paa samme Maade, hvor skulde da alt dette komme fra? Efter alle disse Bekostninger kunde man ikke sige nu vare disse rensede engang for alle

alle gange, og behøvede ingen videre Beføstninger. Tvertimod, ifald de ikke aarligen bleve rensede og vedligeholdte, vilde de med Tiden tilgroe og opfyldes igien ligesom nu, og da maatte man efter 50 Aar eller noget længere tænke paa total Rensning igien. Her ere Grunde nok imod disse Søers totale Rensning ved Afrapning, hvorom mere herefter ved hver Sø især.

Den 2den Klasse af Søer ere Gjemme- eller Forraads-Søer, hvor Vandet om Vinteren og Foraaret samles og modtages, for at afgive førstbenævnte Klasser af Søer jevnlig Tilløb af det til Staden fornødne Vand, og for at holde disse Søer fulde, formædelst mellemværende Grøfter. Af denne anden Klasse af Søer, ere Langvads Damsøe, Utterølv- og Gienstofte-Søe, hvortil ogsaa Leer- eller Kærsoen er bestemt og beqvem beliggende. Tilløbet af de første tvende Søer er om Vinteren og Foraaret saa betydelig, at en Mængde Vand løber over alle Oversalds-Render bort i Havet, men i de andre Tider om Aaret er det kun liden, eller ophører. Årsagen er, at disse Søer i Tidens Længde ere saaledes tilgroede og opfyldte med tilflydende Sand, Moos og Jord, at Staden, der er mere end dobbelt saa folkerig, som forhen, trænger til mere Vand end de i deres nuværende Tilstand kunne indeholde. Imidlertid er det dog disse Søer, som bør indeholde

og

og modtage i den Tid om Aaret saa meget Vand, som i den øvrige Tid af Aaret behøves, til at kunne forsyne de andre Søer af første Klasse med, og saaledes at kunne holde disse bestandig fulde. Stadsens Forsyning heroer altsaa paa denne anden Klasse Søer, og derfor er det af største Bigrighed, at disse fornemmelig maa renses, udgraves og udvides, for at gøres saa vandholdende som mueligt, paa det denne Klasse kunne imodtage og giemte det i sin Tid tilløbende Vand. Disse Slags Søer ere Langvads Dams, Utersløv- og Gientofte-Søer, der til den Ende ere forsynede hver med en Sluse, og naar Leer-Søen skal nyttes til sin Bestemmelse, maae den ligeledes forsynes med en Sluse, for at holde det Vand inde, som den første Klasse til sine Tider, især lom Vinteren og om Foraaret ikke kunde modtage, men hvortil de i de øvrige Tider høiligen trænge, i hvilken Tid Vandet af disse lidet efter lidet udelades, for at forsyne hine første Klasse med. Denne anden Klasse Søer astappes saaledes hvert Aar, indtil Slusens Bund, dog ikke videre; og i vore Tider, da Søerne ere opfyldte, fordi de deels i 50 Aar eller mere ikke ere rensede, er man nødt til at astappe dem sædvanlig hvert Aar tidligere, end de burde, saaledes, at de ere hvert Aar istand at kunde renses, saa meget hvert Aar kan affødkommes, da man dermed det efterfølgende Aar kan fare fort, indtil disse Søer ere gjorte saa rummelige som mueligt; og da

Var.

Bandet midt i Søen sædvanlig er $\frac{1}{2}$ til 1 Fod dybere, end Slusens Bund, kunde disse alligevel ikke heel og aldeles aftappes. Dog er der da Leilighed at fordybe Bunden med Maskiner mit i Søen om man vil. Naar disse Søer saaledes gradevis renses, vil mange Vanskeligheder bortfalde, som ere forbundne med disse Søers totale Rensning.

Foruden ovenmeldte tvende Slags Søer findes Steder, som den anden Klasse af Søer til sine Tider have Tillob fra. Langvads Dams Søe har Tillob fra Ssemose, Maglemose, Ragsmose, fra Egbye og andre Steder, samt fra Agerne omkring igiennem mange Skield- og Sidegrøfter. Den skal i de ældre Tider ogsaa have haft Tillob fra Tibberupsmose. Emdrups Søe har Tillob fra Hulsøen. Alle disse Søer og Steder, som almindelig ere andres Eiendom, have eller behøve ingen Sluse, Jordeiernes Sag er, at aflede Bandet fra deres Jorder i Folge Forordningen af 25 Juni 1790, og Vandvæsenets Interesse er, at Bandet ledes til deres Søer og ikke andet Steds hen. Hertil udkræves, at de Søer saaledes istandsættes, at de kunne holde dette Vand, indtil fornødent gøres.

2.) Hvilken Orden bør der fastsættes, at renses ovenmeldte Søer?

Denne Sætning forudsætter Søernes totale Rensning paa engang, saa mange Aar i Ræk, som maatte

maatte udkræves, at give dem, den efter Planen bestemte Dybde, Bredde og Længde. Den Orden, som G... M... P... og øvrige Herrer efter deres Plan fastsætte, er, at samtlige Aaer, de fra Tibberups Mose indtil Langvads Dams Sø indbefattede, allerførst skulde udgraves og renses, og at derefter allerførst maatte begyndes med Peblinge- og Sortedam- Sø og siden med de andre Søer.

Hvad Aaernes Rensning angaaer, da kan intet siges imod, at jo Aaer fra Tibberups Mose udkræver jo før jo heller at udgraves og de øvrige at maatte renses, undtagen at herved er at bestemme, hvem der skal befoste saadant. Det kan vel ikke paabyrdes Vandvæsenet, at bære Bekostningen heraf alene, men tilgrændsende Lods- Eiere ere efter ovennævnte Forordning af 25 Junii 1790, forbundne, samtlige at istandsætte og istandholde Grøfterne, for der igiennem at aflede Vandet fra deres Agre, Eng eller Mose til sammes Afbenyttelse og Forbedring. Kun visse enkelte Aaer, her nær ved Staden, har hidtil været Vandvæsenets Sag, at lade rense paa dets egen Bekostning. I de andre Aaer er Vandvæsenet deels deeltagende med Lodssejerne i Grøfternes Rensning, deels er det disses Pligt, allene at besørge visse Aaers Rensning paa egen Bekostning.

Bemældte Orden i Søernes Rensning i Folge sammes Plan, at Peblinge- og siden Sortedam-

Søe allerførst skulde renses, og siden faaes fort med de øvrige, finder man næsten almindelig ikke passelig, da man troer, at man allerførst maatte begynde med de længst bortliggende Søer. I Følge denne Forsmening skulde allerførst begyndes med Tibberups Wiøse, hvilken Søe man troer, at kunne giøre Vandholdende, i den Tanke, at denne Søe var fornøden, førend man kunde tænke paa at rense Langvadsdams Søe, i bemeldte Forudsætning, at man ikke maatte begynde dermed, førend man kunde vedblive indtil den total var rensset.

Dag møder den Hindring, at Rentekammeret bestrider Stadens Eiendom til Tibberup. Denne Sag ligger under Proces, meget uvis at vinde den, og ligesaa uvis er det, om denne Søe nogensinde kan giøres Vandholdende.

Man troer derfor, at den første Søe i Ordenen, som skulde renses, burde være Leer Søen. Dette har sin Grund og gode Rigtighed, og det var tienlig og ønskelig, at denne Søe maatte renses og giøres Vandholdende, saa meget mere, da denne Søe efter Udkomsten virkelig er Vandværkets Eiendom, og da denne Søe kunde modtage og bevare det Vand, til Brug og Nytte for Staden, som kommer fra Emdrups Søe ved Lundhuset, og nu blot løber igiennem Leer Søen til Peblinge Søe, i en Tid da denne har Tilløb nok selv fra Langvadsdam, som i den Tid, tilligemed det fra
Em-

Emdrup flyder bort i Havet, uden Nytte for Staden:—
 Bemældte Leer. Søe er nu saaledes tilgroet, at den
 næsten aldeles er bedækket med en Mose. Skorpe, som
 en Hængemaatte. Af bemældte Marsaer fortæner
 den virkelig at være den første til Rensning, naar ikke
 Lodseiere, der maaskee ikke vil taale, at Vandet i
 samme opstemmes, være imod, og naar man ikke havde
 Rhet Bekostninger, saa at samme ikke er renses,
 skøndt der tidt er tænkt paa.

Man troer derfor, at man allerførst maatte be-
 gynde med Uterslev. Søes totale Rensning, i den
 Formening, at, naar denne var istandsat, kunde der
 forsyne baade Spring og Pumpevandskompagnierne,
 og at man da kunde undvære Langvadsdams. Søe,
 for at rense og istandsætte den. Det er vist, at Ut-
 terslev og Langvadsdams Søer ere i den Tilstand,
 at de nu omstunder tilsammen ikke kunde forsyne Pels-
 Unge Søe alle Tider om Aaret, saa at Staden i visse
 Aarens Tider lider ofte megen Mangel. Skulde Ut-
 terslev Søe altsaa, uden Hjelp af Langvadsdam, kunde
 forsyne Staden, da maatte den være, om ikke aldeles,
 dog saaledes renses, at den kunde holde saa meget
 Vand, Staden behøver. Men naar kunde dette skee?
 Om man endog havde Overflodighed nok af Penge,
 som til sliq total Rensning udfræves, saa troer jeg,
 at det vilde koste 10 til 20 Mars Arbeide, sørend
 den kunde sættes i bemældte Stand, til at kunne forsyne
 baade Pompe og Springvand, langt mindre nu, da
 jeg

jeg ikke seer noget Haab om saadanne Penges Overflødig-
 ighed. Naar denne Søe endog med Tiden kunde worde
 rensed, saa behøvedes der maastee atter lige saa lang Tid,
 for at rensed og istandsætte Langvads Dams Søe paa
 samme vanstelige og bekostelige Maade; især da samme
 paa den nordre Ende $1\frac{1}{2}$ Alen høit med Moos og Grøde
 er opfyldt, som næsten er umueligt totalt at skaffe af
 Veien, saaledes at samme aldeles kunde gøres til
 en Søe.

Hvorledes kunde ogsaa slige Søer, der ere Lø-
 vemofer, som næsten alle Søer ere, som for største
 Delen, især i Midten, have Løvegrund, der er bund-
 løs, undtagen Pøblinge og Sorte Dams Søer, i
 saa Aar ved Aftapning renses, og især naar man
 betragter sammes store Omkreds og den Mængde Jord,
 der da skulde bortføres? Desforuden vil det findes
 umueligt at kunde holde nogen af bemældte Søer et
 heelt Aar, mindre i nogle Aar, fri for Vand, og
 blandt dem især ikke Utterbølvs og Langvadsdams
 Søer, formedelst at samme i sine Aares Tider have
 overmaade stærkt Tilløb af Vand, at det, uagtet Slut-
 sen ved Halekistehuset og Oversaldet ved Damhuset,
 bryder saa stærk frem, at det sætter omkringliggende
 Byer og Huse til sine Tider om Aaret i Fare, hvil-
 ket de omkringboende, og de, som kiende Søen, kunde
 bevidne, hvilket ogsaa Vand-Inspektionen i sammes
 Erklæring i Aaret 1771 til Ober Brand- og Vands
 Kommissionen bekræfter, som melder:

*Ved

” Ved Slusen og Overfaldet udi Langvads Dams
 ” Søe kan ingen Formindskelse i Vandets Afløb skee,
 ” formedelst at Damhuset, Aalekistehuset, Rødovre
 ” og Vandløse Byer, endog nu, som Overfaldet ved
 ” Damhuset er, ofte tager Skade af Vandet, hvore-
 ” over tidt er flaget. Kongens Hovmark, Isle-Mark
 ” kaldet, tilligemed Husum, Herløv og Skovlands
 ” Byers Jorder staae under Vand, og det værste
 ” er, at Strændigerne for Langvadsdams Søe
 ” næsten hvert Aar udbryde, til stor Beføstning
 ” og Overskylling paa Hvidovre, Bierløv og Flaske-
 ” Kroens Jorder. Den sidste Bygning stod i dette
 ” Aar (1771) i Fare, at gaac ud i den salte Søe, og
 ” Noeskilde. Bei overskylles og gøres inpassabel.”

Heraf og af mere, som ikke letteligen kan be-
 skrives, og som af Dieshnet og ved grundige Under-
 søgesser af Søernes locale Beskaffenhed, vil findes, at
 det næsten er umueligt, at en sliq Søe total kan ren-
 ses, men man nødes til at rense denne Gradeviss, et
 Stykke, lidet efter lidet ad gangen, og uden at bin-
 des til en vis Orden, men ligesom hver Søe især meest
 trænger til at renses. Til at bestemme dette vil det
 være fornødent, aarligen at foranstalte en nbsigtig
 Besigtelse over alle Søer og Aaer, med ungefær Over-
 slag over sammes Kostende, som maatte leveres
 Inspektionen betids beskrevet, for i Forveien at kun-
 de beslutte, hvad efter Evne og Beskaffenhed fortrin-
 lig burde og skulde gøres næst foreskagende Aar,
 efter

efter den Formue, Vedkommende ere i Stand til at tilveiebringe.

Saa meget formener jeg, at, man ikke maatte indskrænke sig alene, til at faae Naerne næst ved Staden rensede; man maatte og sørge for, at de længere bortliggende Aar, som lede Vandet til Stadens første Søer, bleve rensede, og ikke Naerne alene, men især ogsaa Søerne. Blandt disse trænge ovennævnte Forraads Søer, især Langvadsdams Søe at renses, da denne deels meget lidet, deels i mangfoldige Aaringer slet ikke er renseset. Uden dette skeer, kunne de beste Aar ikke give Staden det fornødne Vand. Bemældte Langvads Dams Søe, bør og kan levere Staden det fornødne Pompevand, denne og Utterlevs Søe, som leverer Vand baade til Pompe og Springvand, kunne levere mere, naar samme efterhaanden bleve rensede. — For at faae disse rensede, kunde dermed alterneres. Man kunde lade Vandet nu i Aar først afløbe i den ene Søe, for, saa tidlig muelig, at renses i den, den Deel deraf, som meest trænger til at renses, i hvilken Tid Vandet i den anden Søe kunde holdes tilbage, for at forsyne Pompevandet den øvrige Deel af Aaret med Vand.

Da ogsaa Pompevandets Participantere ere den største Deel, nemlig omtrent 3000, og Springvandets ere neppe saa mange Hundrede; saa falder naturlig, at fortrinlig maatte begyndes med Langvadsdams Søe. Thi vilde man, som ovennævnt, begynde med Utterlevs først

først, saa kunde Staden umuelig undgaae total Vandmangel om Sommeren, da, efter sammes værende Befæstethed, nu begge ikke ere i Stand til, at kunne forsyne Staden; saa at Vandmangelen om Sommeren og Høsttiden Nar for Nar tiltager. Langvads Dams Søe maatte derfor først gøres mere Vandholdende, og sammes Kilder og Tilfødsrønder søges at faae aabnede, førend man kunde begynde noget betydeligt med Ueterslev, hvilket udkræver, at samme astappes, for at gjøre den beqvem til Løvestier. Det er imidlertid vist, at begge Søer have Mose- Skorper og Hængematter, hvilke med Fartøier lettest kunde føres i Vand og bedst optages om Sommeren, da Hængematterne drive op men synke om Efteraaret igien. Til næiere Oplysning vil det være fornødent at see, hvad ved hver Søe for sig er at betænke og iagttage, i Henseende til de indkomne Planer til hver Søes Rensning; især er at undersøge og bestemme den til sammes Udførelse tienligste Maade; nemlig:

Leer - Søe.

Denne Søe eller Mose, som nu blot tiener til, at lede Overfaldsvandet fra Emdrups Søe, forbi Løgten, er Stadens Eiendom med samme Rettighed, som Ueterslevs, Langvadsdams og øvrige Søer i Følge Høistfelig Kong Christian 5tes Rescript af 19 April 1680, som byder Oberdirectionen: "med Flid
"at grandtke, hvor høit Vandet i Landeveisdams, Ueterslevsøe, Emdrupsøe, Leerøe samt Pøblingesøe og
" Søer

"Sortedams Søe til Stadens Forraad Gavn, og Nytte
 "fulle kunne opstoves." Den Tids Oberdirection samt
 Inspection have derpaa, i Anledning af benævnte
 Rescript, i deres derover til Hans Majestet indgivne
 allerunderdanigste Relation erklæret: "At spilde
 "Vandet, som nu løber igiennem Leersøen,
 "der burde sankes, for til Jørnødenhed at for-
 "syne Peblinge: Søe, og til den Ende med en
 "Demning og en Sluse, paa det beqvemteste
 "Sted opstoves; til hvilken Ende Hans Maje-
 "stets Bei, der tiener til en Demning, er at for-
 "høie; men herved vilde Magistratens Enge, samt
 "Utterslevs, og Emdrups Bønders Marke meget
 "afgaae."

Hvad Bøndernes Marker angaaer, da indseer jeg
 ikke, at de den Tid havde burdet eller kunnet komme
 i Betragtning, imod ovenmeldte Kongens udtryk-
 kelige Befaling: "at denne Søe skulde opstoves,
 "som et Forraadssted af Vand, til Gavn og
 "Nytte for Staden." Er der nu noget, der gi-
 ver Bønderne Rettighed til de Jorder, som ved Ban-
 dets Opstemning vil komme til at staae under Vand,
 da er det den Tids Bedkommendes Forsømmelse, at de
 efter Befaling i Aar 1680 eller før, ei have opstemmet
 denne Søe, hvilket har givet Bønderne et slags
 Hævd til Søens Bund, nu da den er tilgroet, opfyldt
 og overtrukken, med en begroet Mose: eller Jords-
 Korpe eller Hængematte, som i den lange Tid
 af

af Naturen og Blæst har samlet sig der. Dog er det endnu Spørgsmaal: om Bønderne kunde vinde Hævd paa Uret, eller til Jorder, hvortil de ingen anden Adkomst have end Brugen. Hos Magistraten er denne Vandvæsenets Rettighed erkjendt, og det saaledes, at den desangaaende, til alle Lehnshavere af sammes paa denne Side liggende og dertil grændsende Jorder, udtrykkelig haver tilsviet i sammes Fæstebrevs 5te Post følgende: "Det bliver Interessenterne udi Stadens "Vandcompagnier usformeent, at lade den saa kaldede "Korsøe, eller Leersøe opstemme til dets bestemte "Flademaal, og i saa Fald nyde Leierne ikke nogen "Erstatning for, hvad derved i Græsning eller Agerland kunde afgaae, men, saa vidt og saa længe "Søen er tør, ere Leierne berettigede til, at høste "og indavle det der vorende Græs og Siv." Paa Magistratens Side er her altsaa ingen Hindring i Leersøens Opstemming at befrygte; dog, naar Opstemming blev Alvor, maatte man mælde det til Magistraten, for ikke at gjøre noget uden deres Minde; og, i Henseende til Bønderne eller øvrige tilgrændsende Jordeiere, maatte man see, hvorledes man med dem kunne komme overeens, eller hvorledes denne Sag med dem kunde afgjøres.

At denne Søes Opstemming har ellers Capt. Stri... i Aaret 1775 optaget og leveret en Tegning og afvøde Hr. Prof. R. mus har i sin Tid deraf
 per

ver gjort et Overflag med Beregning af tvende Dæm-
 ninger, den ene udi Søens østre Ende langs med Konge-
 veien, og den anden ved sammes vestre Ende ved
 Beien langs ved Løgten. Naar Søen skulde gaae
 indtil denne Bei ved Løgten, da var denne Bei,
 som den nu med hukne Stene er istandsat, og for-
 høiet samt med en muret Bue under samme Bei for-
 synet, stærk og høi nok, naar Vandet ikke skulde,
 eller for vedkommende tilgrændsende Jordelers
 Skyld ikke maatte stemmes høiere end een Alen.
 Paa den anden Ende er den forrige Kongevei høi
 og stærk nok, at der ingen anden Dæmning behø-
 ves, og hvor Leersøen allene grændser til Magistrats-
 tens Jorder, og var her i den Henseende ingen
 Vanskelighed; men ved den anden Ende, inden for Beien,
 er en anseelig Strækning lavt Land, Bänderne tilhø-
 rende, som for en Deel vilde oversvømmes, naar
 Vandet paa den Ende skulde opstemmes. I
 saa Fald maatte da en Dæmning paa denne Side sæt-
 tes noget høiere op, hvor Leersøen egentlig begyn-
 der. Længden af denne Dæmning maatte opmaa-
 les og bestemmes; Jeg troer ikke, at dette vil være
 saa vanskeligt, som man troer, og som Hr. R. mus
 i hans Erklæring mener. Thi her behøves ingen
 høi, men kun en lav eller maadelig Dæmning.
 Det Kjøstende som Hr. Pr. R. mus beregner for
 Dæmningerne, vilde paa den ene Ende kunde und-
 væres, og paa den anden ikke være saa ubetydelig.

Slut

Slusen, som for denne Sø behøves, skulde efter bemæltte Hr. R. mi Forslag være omtrent af Størrelse, som den ved Langvadssdams-Sø. Han formener, at foruden benævnte Sluse ogsaa behøves et Overfald for denne Sø, 3 til 4 Alne bredt, til det overflødige Vands Abløb. Paa disse tvende Dele har han ingen Overflag giort. Hvor Slusen og Overfalds-Menden er at anbringe, er ved Besigtelse at bestemme, dog førend Slusen kunde sættes, eller Vandet der opstemmes, maatte Søen nogenledes renses for den Hængematte af Moss og Græs, den er bedækket med, hvoraf det Optagne, efter Hr. Prof. R. mi Forslag, kunde tiene til at gjøre en Dæmning af, ved Søens vestre Ende og mod Bøndernes Jorder, saa vidt Jordarter til Dæmninger kunde være tjenlige; og her vilde blive Jord nok, til at gjøre Dæmning af og at opfylde tilgrændsende lave Jorder, for at befrie dem for Oversvømmelse ved Vandets Opstemning. Denne Opfyldning, som er Mudder og Lørvejord, vilde meget forbedre Løbseiernes Ager og Eng, og gjøre samme saa høi, i det mindste mod Bøndernes Jorder, at samme ved Opstemning ei blev oversvømmet.

Da dette Arbejde nu ikke kunde skee paa en gang, maatte dermed begyndes, at skjære Overgrøsten i samme Sø, som, tilligemed Hovedgrøsten, har efter andet kunde udvides, ved gjentagende at afskjære Kanten i Grøsten.

Førend man kunde gjøre noget betydeligt ved Arbeidet i denne Søe, maatte det og med tilgrændsende Jordeiere afgjøres, hvorvidt deres Jorders og Søens Grændser strækker sig, hvilke Grændser ikke kunde være vanskelig at afdømmes, ved den Mængde Jord, Moos, Grøde og mere, der opgravedes.

I Henseende til Fartøierne, Kloderne &c. samt Redskabernes Beskaffenhed, som ere fornødne til at udføre Grøfterne, da vilde de noget nær være af samme Beskaffenhed, som i Utterslev og for en Deel i Langvadssøens Søe, hvor jeg skal gjøre Forslag til samme.

Forbenævnte afgangne Hr. Prof. X. mus anstaaer Leersøen for 2800 Alen lang og 400 Alen bred, hvilket 1 Alen høit, som han formener Vandet skulde opstemmes, gjør 1,120,000 Cubik-Alne Vand, hvilket han agter tilstrækkelig, at forsnyes Pumps vandet med i en Maaned. Dette var allerede en Sag af Betydning, og en Alen høit Vand behøver ikke saa megen høi Dæmning.

Mere betydelig kunde dette blive, da han tilstaaer, at denne Søe virkelig er 3000 Alen lang og 5 til 600 Alen bred, naar man, efter Forning med vedkommende Jordeiere, kunde opstemme Vandet $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen høit, da det kunde giemme dobbelt saa meget Vand, som mældt, hvilket nu til sine Aarets

Tidz kun løber der igiennem og ud i Havet. Denne Jordens Forhoining kunde vel ikke skee strax, men Tid estor anden, dog kunde man meget vel være tient med, strax at faae 1 Alen Vand, og med Tiden mere. Udgravningen kunde beqvemmelig skee paa simple Flaader af enkelte Stykker Tømmer, hvorpaa Hængematten beqvem kunde optages, og i flade Pramme igiennem Langs- og Tvergrøfter beqvem og med ringe Bekostning føres i Land.

Paa denne Maade vilde Vandforraadet i denne Søe, efter Side 23 benævnte Kongelige Reskript, til Gavn og Nytte for Staden kunne formeres, saaledes, at denne kunde komme Langvads Dams- Søe betydelig til Hielp, til at holde Pøblinge- og Sorte Dams- Søe fulde, og befordre, at Utterslev- Søe kunde aabnes ultimo Mai, og da tappes, indtil den var beqvem til Tørvestiær, uden at Pøblinge- og Sortedams- Søe da vilde mangle Vand, som nu havde Leer- og Langvadsdams- Søe at give sig tilstrækkelig Tillob, naar denne sidste først var istandsat, til at holde mere Vand end den nu kan holde.

Langvads Dams- Søe.

Denne er Stadens Hoved- Forraads- Søe, hvorpaa sammes Forsyning med Pompevand fornemmelig beroer. Derfor behøvede den, fortrinlig at sættes

sættes og holdes i den Stand, at den kunde modtage det til Stadens Forsyning fornødne Vand, som denne Søe kunde indeholde, naar den ikke, formedelt Mangel paa Rensning, saa stærk var tilgroet og opfyldt, som den er, saaledes, at end ikke nogen Abning er imellem den søndre og nordre Ende, og om Sommeren intet Vand fra denne Ende kan komme ned til Slusen ic. Det siges, at man af denne Aarsag, for 40 Aar siden, skal have skaaren en Aae giennem nordre Enden af denne Søe, imellem Holmen og Landet, men den findes saa tilflydt og tilgroet, at den er heel ukiendelig, og denne Aae er lige fra Indløbet tilgroet og opfyldt. Sønderdelen af denne Søe er ved Siden deels Sand, deels Leerbund, men i Midten Torvebund, blot overfyldt ved Flyvesand, og Armen mod og over Slusen ligesaa. Den befindes opfyldt een Alen imod Slusens Bund, som standser Vandets Aflob. Den har allerede for 40 Aar været stærk opfyldt og tilgroet, ligent ikke saa stærk som nu. Denne Søes Rensning er des Aarsag, fornemmelig siden Aaret 1755, befunden fornøden. Vandværnets Oberdirektion har des Aarsag benævnte Aar, iblandt andre Søer, ogsaa ladet denne Søe eftersee, og da, ved Hr. Lieutenant Stricker, over sammes Situation og Bestaaffenhed ladet optage Kort og Plan, i Henseende til denne Søes Rensning, og man har derover indhentet afg. Hr. Prof. X. mi Erklæring. Begge have lagt en total Rensning til Grund, hvorefter den for-

see,

ste, som kiendte Søens Beskaffenhed, dog ikkuns foreslaaer, at en bred Grøvt maatte graves midt i Søen, og Jorden kastes op paa begge Sider af samme. Professoren, som giver tilkiende, at hele Søen skulde overaves, har givet Anledning til den nu almindelige Mening om Søens hele Udgravning paa engang, som man, ved at rette sig efter hans Skrift, har næsten almindelig antaget. Bemældte Hr. Professor finder imidlertid saa mange uovervindelige Hindringer herved, som med sig total Rensning ere forbundne, at dette har affrækket den Tid's Oberdirektion, Inspektion og sammes Esterkommere, som har forarsaget, at man hidtil intet har foretaget til denne Søes høist fornødne Rensning. Han har udbredt denne sin Mening til vore Tider, samt at ved denne Søe intet kunde gøres, førend man havde andre Søer, der kunde forsyne Staden med først Vand, og at man, indtil man havde andre Søer, at faae Vand fra, intet kunde gjøre ved Langvadsdams Søe.

Herr Professor R. mus tilstaaer imidlertid:
 " Denne Søe har overflødig Tiløb af Vand om
 " Vinteren og Foraaret, naar stærk Tøveir og
 " Regn indfalder, da den største Deel (af dette
 " Vand) igiennem Overfalds Renden til Spilde
 " maae bortløbe; saa her ikke kan klages over no-
 " gen Mangel paa Vand, men fattes alene Plads
 " og Rum, til at modtage og beholde saa meget
 " mere

”mere deraf i Forraad, at Staden med tilstrækkelig
”Pompevand kunde blive forsynet.” Saa nødvendigt
”digt som det var, at saa vigtig en Søe, som denne,
”blev renset, saa finder han ved sammes Rensning, i
”bemældte forudsatte Mening, at den ikke kunde skee,
”uden alene paa enaang, følgende dermed forbundne
”Vanskeligheder: ”Her møde Omständigheder, siger han,
”der gjør Langvadsdams Søes Rensning ei al-
”ene meget besværlig, men endog overmaade
”Kostbar. — Først den nordre Deel, vedbliver han,
”er opfyldt med en moradsig og med Siv bevoven
”Jord, som, efter Hr. Lieutn. Strickers Kort, sees
”med en lysegrøn Farve, og strækker sig fra Sønden
”til Norden, henved 2000 Alen i Længden og 2
”til 300 Alen i Bredden. Den er omtrent en
”Alen høiere end Slusens Bund ved Nalekistehus
”set, følgelig maatte her blive over 40,000
”Schacht Jord, hver Schacht af 144 Cubikfod,
”at udarbejde ic.; men, siger han, her er in-
”gensteds i Nærværelsen Plads, hvor denne store
”Mængde Jord kunde henlægges. Denne Jord
”maatte altsaa over 15 til 20,000 Alne, og mue-
”ligt længere, bortføres, hen til Søens søndre Side,
”og der styrtes over Langvads Dæmning. Heraf
”kan man noksom forestille sig, hvor stor Beføste-
”ning og Besværlighed, samt liden Fremgang, ved
”dette Arbejde er at forvente. Efter næste Over-
”slag maatte hver Schacht Jord med Schubkarret
”i benævnte Distance, koste 2 Rdlr.”, er af be-
”trængte

nævnte 40,000 Schacht den Summa 80,000 Rdlr. Denne Beføstning vil nu, da Arbeidsløn er mere end dobbelt saa dyr, som i bemældte Professorens Tid, blive over dobbelt saa svær.

Svens søndre Side beregner han til 3500 Alen Middellængde og 120 Alen Middelsbrede, i hvilken Strækning er $1\frac{1}{2}$ Alen Jord at opgrave, udgjør 350,000 Cubit-Alen Jord, som da skulle bortryddes. Dette beregner han at være 200 Menneskers Arbejde i 180 Dage, a 24 h., til 9000 Rdlr., naar Lobet ikke bliver længere end 2 til 3000 Alen. Ogsaa denne Beføstning vil i vor Tid blive anseelig høiere, da det nu er over 2 Alen at bortrydde, og Arbeidslønnen er meget dyrere end den Tid. Hertil kommer ogsaa den med total Rensning forbundne bemældte Vanskelighed: hvor skal man gjøre af den Mænge Jord? "For det andet, (siger han), skal iagttages, at man ikke kan lade Vandet udløbe, fordi det er det eneste Forsraad af Pompevand, som Staden nødvendig behøver, særdeles om Sommeren, i de 3de Maanedere: Julio, August og September, naar intet Spildevand fra Emdrup er at faae, hvorover den bedste og væmmeste Tid af Aaret maae bortgaae, førend Jordens Udrydning kunde foretages." Dette har sin fuldkomne Rigtighed, men Slutningen af alt Foregaaende finder jeg ikke saa rigtig, naar han siger: "Af alt dette bliver Slutningen omsider

”denne, at det Arbejde, som maatte anvendes til
 ”at rense denne Søe, eller at grave den dybere,
 ”for at faae mere Forraad af Pompevand, vil ge-
 ”raade Staden til stor Bekostning og liden Nytte,”
 Thi kan man ikke lade Vandet afløbe førend i Ju-
 lii, August og September, fordi Staden da først
 behøver og modtager Resten af Vandet i denne
 Søe, saa følger deraf, at i den korte Tid, denne
 Søe umuelig heel og aldeles saaledes kan udgra-
 ves og renses, som han forudsætter maatte skee,
 men deraf følger ikke, at altsaa denne Søe slet
 ikke kan vorde renses, ligesom man heller ikke er
 tvungen til at bekoste mere i eet Aar ad Gangen, end
 man kan overkomme og har Raad til.

Imidlertid kan det ikke nægtes, at denne Lær-
 de har været bekiendt for gode Indsigter og Kund-
 skaber om Vandvæsenet, og virkelig med Berøm-
 melse har istandsat nogle Søer paa Kongelig Be-
 kostning, men da han i hans Erklæring, bestandig
 støtter og beraaber sig paa Hr. Lieutenant Stri-
 ckers Rort, har han maaskee ikke havt Veilighed,
 til, selv af Erfaring at lære at kende denne Søes
 Sammes og Tidens Forandring kan og volde, at
 det, han den Gang forklarede, nu ikke passer. Det
 er vidst, at denne Lærde i sin Tid har erhvervet
 sig almindelig Tillid, og hans Grundsetning er
 hidtil som uryggelig, indtil sammes Misforstaaelse,
 antaget. Saaledes har man antaget hans frem-
 satte

fatte totale Rensning, som den eneste Maade at
 rense derne og andre Søer; og de af ham frem-
 fatte og med total Rensning forbundne Vanskelig-
 heder, som paa den Maade virkelig ere uovervins-
 delige, have voldet, at man ikke har turdet tænke
 paa denne saa nødvendige Søes Rensning. Pro-
 fessoren selv, forledet af disse Vanskeligheder, fra-
 raader Vedkommende, at anvende noget paa Lang-
 vadsdams-Søes Rensning, som ikkun vare spilte
 Penge, og tilraader sin Tids Kommission, heller at
 anskaffe og bekoste andre Søer, og lægger til: "Da her
 " dog, uden Bekostning paa Langvadsdams-Søe
 " kunde bekommes Vand i Overflødighed, og det be-
 " roer alene paa, at faae en beleilig Plads, til
 " at modtage og rumme det, saa synes det raade-
 " ligt, at Staden tilhandlede sig et Stykke af det
 " nedrige og flette Land, der strækker sig fra Dæm-
 " mingen, hvor Kalkisten og Slusen ligger, langs
 " ved begge Sider af Grøften indtil Kalkhuset,
 " 2 til 3000 Alen lang, naar den kunde faaes til-
 " fids, da samme ved Opdæmning og en Sluses
 " Indretning, til omtalte Brug vilde blive ganske
 " tienlig. Naar da herudi Vandet, som nu til in-
 " gen Nytte igiennem Langvadsdams-Søes Over-
 " falds-Rende bortløber, ved Kalkistehusets Sluse
 " indlades i denne ny Sø, kunde Staden paa den
 " Maade faae overflødig Forraad af Pompevand,
 " med den mindste Bekostning."

Naar man nu tager benævnte Sted til denne ny Søe i Diesyn, vil befindes, at intet Sted er mindre beqvem til at holde noget betydeligt Vand end dette, og at Beføstningen derpaa ikke vil være ringe; thi ved blot Dæmning og en Sluse paa dette Sted under Slusens Bund, kunde der ikke have mere Forraad af Vand, end der kunde staae i Naen, fordi Engene, hvorigiennem Naen gaaer, ere høiere end Aalekiste Slusens Bund. Dæmningen og Slusen, samt Riobesummen, vare her altsaa ikke de eneste Beføstninger, som her til denne ny Søe udkrævet; de tilkøbte Enge maatte ogsaa udgraves i lige Dybde med Naen, og den udgravede Jord, i til $1\frac{1}{2}$ Alen, skulde herfra ligesaa vel bortskaffes, som inden for Langvadssdams-Søe, og da var her og samme Vanskelighed: hvor skulde man gjøre af den Mængde Jord? Og det Vand, her da kunde staae, vilde dog være kun meget ubetydeligt. Vilde man grave mere i Dybden, vilde det koste mere og forøge Vanskeligheden, og da maatte man grave under Flodemaalet i Pehlinge-Søen. Denne ny Søe kunde altsaa være Staden meget mindre til Nytte, og store Beføstninger derpaa være spildte. Man maatte altsaa heller grave inden for, end som uden for Slusen. Var der endog saa meget Fald uden for Aalekiste-Slusen, at dette Fald kunde taale at formindskes, vil det maaskee være neppe 1 Alen, hvilken Alen Aalekiste-Slusen da kunde synkes, derved spartes betydelige Beføstninger.

ger. Grævningen udenfor Langvadssdams Sø, og den opgravede Jord's Bortførelse, kunde ikke koste mere inden i Langvadssdams Sø, end uden for den; derimod var Slusen, Dæmningen og Ribsbesummen af den nye Sø vundne Penge. Hr. Professor Ramus tilføjer endelig, uden Tvivl i beste Hensigt: "dersom Tibberups Mose findes af den Besskaffenhed og Situation, at den med maadelig Bekostning kunde opdæmmes, og med en Gluse indrettes til en Reservoir; saa kunde deraf ventes en stor Hielp i tørre Sommere:" disse Ord har man i vore Dage uden videre Betænkning antaget i den Mening, at Tibberup kunde gøres til et Reservoir, og at det fuldkommen kunde forsyne Staden, saaledes at man, om ikke aldeles, dog i en Række af Aar kunde undvære Langvadssdams Sø; og i den Troe har man anvendt alt mueligt, til at erhverve sammes Eiendom, som har indviklet Overdirectionen i Proces og andre Bekostninger. Men det vil under Artikkel af Tibberups Mose erfares, at sammes Situation og Besskaffenhed for nærværende Tid ikke er saaledes, at den kunde blive til et Reservoir, men vel, at det er et betydelig Aftøbssted, hvorfra Langvadssdams Sø kunde have længe og meget Tilløb.

Deraf følger, i hvor meget man endog anvender paa andre Steder omkring, til at faae Eiendom af andre Søer, og at istandsætte dem, saa nødes vi dog tilsidst, til at istandsætte Langvadssdams

Søe, alligevel som fortrinlig er af den Besskaffenhed, at den bør være saa vandholdende, at den fornemmelig maae og kan forsyne Staden.

Af Efterretninger og gamle Folkes Sigende har man den Forsikring, at Långvadsdams Søe har været meget mere vandholdende, at nordre Enden har været meget mindre opfoldt, meget mindre tilgroet, og endog i denne Ende have Dybninger af Vand paa Siden og i Midten, og at søndre Enden eller Stor Søen har have en anseelig Dybde, saa at der har kunnet opholde sig en Mængde Aal, saaledes at ved Udløbet, hvor nu Slusen er, skal have været en Aalekiste, hvoraf Huset der endnu kaldes Aalekiste-Huset. Aalene ere siden af Swaner og andre Fugle ødelagt, da Dybden i denne Søe, begyndte at opfyldes saaledes, at Aalene for disse ikke kunde stule sig.

Aarsagen, hvoraf det kommer, at denne og flere Staden tilhørende Søer, ere saa meget tilgroede, ligger, saa vidt man veed, og af de gamle Documenter kan erfare, uden Tvivl deri, at de første bestyres af Vandcompagnierne, (hvilke Compagnier ikke ere meget over 10 Aar til), have været saa lidet opmærksom paa, at forsikre sig Eiendom og Raadighed over sammes første Søer, og at føre sig Søernes Grode til Nytte og at rense samme. Det er og uden Tvivl Aarsagen, at Bønderne have

have taget og brugt det i Stadens Søer voxende Fleg, Siv og Rør, Græsning og andet, og at Bønderne nogle Steder ansee eller bruge dette, som deres Eiendom, saaledes, at Overdirectionen for Vandvæsenet, i de nyere Tider indtil vore Dage, deels have maattet erhverve Eiendom tilbage, deels mangle endnu Naadighed over Søerne og sammes Grøde. Bønderne i Nødover græsse endnu i vore Dage om Sommeren Qvæg og Creature i Langvadsdams Søes nordre Deel, som om Sommeren nu omstunder er en Ålen eller mere over Vandspeilet. Man kan let tænke, at Bønderne, som saaledes havde Nytte af disse Søers Grøde og sammes Formudring, ikke have hindret, men fremmet det. Det vil være vigtigt at gjøre nuværende Oberdirection og Inspection opmærksom paa, ikke allene at faae deres Eiendoms Rettighed tilbage, men og at kunde faae Nytten af sammes Grøde, for at have sammes Indkomster til Hielp til Søernes Rensning, hvilket ovenmeldt af Hr. Professor Ramus er forestilt saa affkrækkende, at man siden den Tid har søgt at undgaae det.

Den Besværlighed og de uhyre Bekostninger, man har indpræget Vedkommende, med Søernes Rensning at være forbundne, har maaskee bragt andre paa de Tanker:

Om man ikke kunde forøge Vandholdet i Langvadsdams Sø, ved at opdamme den

Høiere, end den nu er opdæmmet. Jeg for min Part ønsker dette gierne, for at kunne spare i Besøftningerne af sammes Rensning. Dog maae man betænke, at Søernes Opstemning allerede den 5 Sept. 1692 ved et kongeligt Rescript er fastsat med Marker, saaledes som samme nu ere for at tilfreds stille tilgrændsende Bønder, som idelig førte Klage over, at Vandet oversvømmede deres Jorder; hvorfør det ikke vil være giarlig, uden disses Samtykke, at faae Vandet høiere opstemmet end det er: — de ved denne Søe tilgrændsende Beboere og Jordeiere i Vandløse og Rødover kunde maafee tilfredsstilles, ved at sætte Dæmningen paa Søens Grændser imod deres Jorder, at samme ikke kunde stige derop, men paa de Steder hvor Jorden bag ved Dæmningen er lavere, end Vandet blev i Søen, kunde Vandet af Regn og Sne ikke løbe af, og sammes Ciere ei bleve tilfredsstillende; mindre kunne eller ville Jordeierne i Islemark, i Søemose, Maglemose, Ragsmose og flere, hvor Jorden er lav, tilstøde Vandets høiere Opstemning. Jeg maae henvise Læseren desangaaende til disse Blades 21de Side, hvor jeg har viist, at Inspectionen i Aaret 1771 bevidner, at Overfaldet ved Damhuset ikke kunde forandres, fordi Damhuset, Kalkstehuset, Rødover og Vandløse Byer, endog nu, som Overfaldet ved Damhuset er, ofte have taget Skade; at Bierløv, Hvidover og Flasketroens Jorder oversvømmedes, og at 1771 Flasketroens Bygning har staaet i Fare at

borte

bortskylles i Havet. Dette gaaer naturlig til, endog efter den nu bestemte Flodemaal i denne Søe; thi man maae agte, at Vandet, efter den Dæmning, der nu er sat ved Damhuset, ved vedvarende Østen og Sydøsten Vinde, holde Vandet i nordre Enden op, som da reiser sig over sit Flodemaal, og sætter Jorderne i Islemark og andre Steder oven for samme, samt de i Vandløse og Rødover under Vand; naar nu Vinden med Storm i en Hast vender sig, saa driver samme den store overflødige Masse Vand, med saadan Magt til Stor-Søen, at Overfaldet ikke kan sluges det paa en Gang, og sætter da Damhuset og Alekiste-Huset samt Glaskebroen i Fare. Hvad vilde nu ikke skee, naar Vandet skulde stemmes høiere. Skiont jeg nu alligevel ønsker, Vandet uden Fare kunde stemmes høiere, vil det ikke være meget, og man vil endog vanskelig faae Tilladelse dertil.

Man vil altsaa nødes til, at søge at erlange den fornødne Vandhold i denne Søe ved Grundernes og Opsylbnings Opgravning og Bortskaffelse af Søen og i sammes Fordybelse. I Grunden vil man finde en større Fordeel herved, end ved Søens Opstemning; thi det er vist, at jo dybere Slusen kan blive, desto dybere kan Søen blive, og jo dybere Søen er, desto mere og stærkere vil Vandets Træk og Tilløb fra sine Kilder til Søen, og vedblive desto længere om Sommeren eller Sommeren igiennem, og tiltage desto før om Høsten: Langvadsdams Søen

felv har Kildevælder i sammes Leerbund paa sine Steder, som jeg har af Erfaring. Disse vil da give Vandet af sig, hvilke Kilder derimod, uden at aabnes og faae Luft, blive stulte, og give intet Vand. Men her er endnu den store Vanskelighed, som udgør det mig Foresatte.

3die Hovedspørgsmaal: Hvor skal man da gjøre af den store Mængde Jord? Denne Vanskelighed er fælleds med andre store Søer. Sammes Uovervindelighed ligger i total Rensning, da man har foresat sig, nu at vilde have rensat een Sø, og nu en anden. Nu er det vist, at da Mængden af en heel stor Søes opgravede Jord er for meget, og umuelig, at samme kunde bortskaffes. Men det er jo ingen Nødvendighed, at saa stor en Sø som Langvadssdams Sø, skal opgraves paa eens gang. Til Lykke tillader Narets Tider det ikke heller, da man, som ovennævnt, ikkun har et Par eller nogle faa Maaneder om Naret Leilighed, at kunde opgrave, og bortføre Jorden ud af Søen, saaledes, at man Nar efter andet ikke maae opgrave og optage meer, end man kan blive af med, eller har Leilighed at henlægge. Jeg har havt den Troe, og har af Erfaring, at man maae gjøre sig gode Venner med tilgrændsende Jordeiere, for at kunde lægge det Opførte paa Veien, og paa deres Jorder, hvor de ville tillade det. Noget kan anvendes til at betrygge Søens Grændser med, at gjøre

Damm

Dæmninger imellem Søens og tilgrændsende Jord-
eieres Grund, paa de Steder, hvor det kunde behø-
ves. — Hvad, som man af det Opgravede saaledes
ikke kunde blive af med, maatte man see at op-
lægge paa sine Steder, hvor det mindst eller slet
ikke betog Søen nogen Vandholdenhed, hvilke Stes-
der man kunde gjøre til Ager eller Eng, og forpagte
det, for at anvende sammes Indkomster til at lætte
Omkostninger og Udgifter for Vandcompagnierne.

Det, som graves i Midten ud af Søen, saa
meget det er Dynd, og kunde være Haab om, at det
vil tages af Jordbrugerne til Gødning, og hvilket
man ikke kan faae i Land uden med Fartøier,
maa løffes paa et beqvemt Sted af Søebreden,
hvor Fartøiet kan lande. Dette Sted maatte gøres
beqvemt, at Dyndet der kunde blive liggende, i
Haab om, at det af Jordbrugerne vilde blive af-
hentet; dog maaskee ikke førend det har lagt et Aar
eller længer paa Landet. Man vil forsøke, at i nor-
dre Delen af denne Søe, som er en Tørvemose, vil
kunne skieres Tørv. Vanskeligheden er kun, om Sta-
dens Trang til Vand det vilde tillade, at Vandet kunde
udlades saa betids af Aaret, at Mosen kunde gøres
beqvem til Tørveffier? Dog det kunde og hende sig,
at nogen, som vilde gjøre Forsøg dermed, gjorde
sig Umage ved sædvanlig Afløb, at faae noget Tørv
skaaren til en Prøve, isald dette vilde tillades,
eller Oberdirectionen samt Inspectionen, selv vil-
de gjøre denne Prøve. Dette ønsker jeg maatte
over

overveies, saa at man kunde faae Vedkommendes Bestuening derpaa. Naar det var afgjort, at det var gjørlig og lønne de Umagen, at fiere Tørvi i denne Søe kunde deri alterneres imellem Langvadsdams-Søe og Uterslev-Søe. Tørvestier i Langvadsdams-Søe, var en vigtig Sag, uden Bekostning for Vandværnet, at blive af med en Mængde Jord ud af Søen, hvilken derved vilde vinde mere Vandholdenhed.

Ved Halekiste-Huset er man bleven af med endeel Jord, til at opfylde Veien dermed. Ved østre Enden, hvor Veien tildeels er lav, kunde, med Eierens Samtykke, ogsaa lægges an for Deel, for at forhøje den, hvorved Søens Vandhold ligeledes kunde forøges. Deslige Forbedringer paa andre Steder i Søen vilde give Leilighed, at blive af med en stor Mængde Jord. Et endnu betydeligere Middel hertil vilde være, dersom man vilde og kunde fiske den Bondegaard i Vandløse, hvis Jorder ligge ved Søens nordre Ende, paa denne Side lige til Vandet, hvilke Jorder er meget lave, saa at Vandet ved fuld Søe staaer derpaa. Her kunde en stor Mængde Jord af Søens nordre Ende oplisres, hvorved Vandholdet i Søen meget forøgedes og Jorden forbedredes. Vilde man ikke beholde Bondegarden, kunde den siden, meget forbedret, sælges igien.

Hvad, som her er anført om det Opgraves Bortskaffelse af Langvadsdams-Søe, gielder ogsaa, og er for størstedelen, maaskee med liden Forandring

bring anvendelig paa Utterslev og andre store Søer.
Nu følger videre at betænke:

Swad ved Søernes Rensning er at iagttage.

Førend der kunde givres noget ved denne eller nogen Sø, der rørte eller forandrede sammes Grændser, vil det være fornøden ved en lovformelig særdeles Besigtelses-Forretning, hvor Vedkommende af Dyrigheden tilholdes at være tilstæde, at bestemme eller aspøle Grændserne. Naar dette er skeet, er fornemmelig at iagttage; at hindre eller forekomme, at Søerne ikke formudres. I Langvadsdams Sø er høist fornødene, at forebygge Formudring og Opfyldning, som skeer ved Medkørsel fra Landeveien ikke langt fra, og paa denne Side Damhuset ned til Langvadsdams-Sø, hvor Søens Bølger ved Storm og Uveir i de Tider, der er fuld Sø, træder op og skyller en Mængde Jord med sig ned i Søen, samt ved den næstved liggende betydelige Sandbakke, hvorfra Søens Svalpen har borttaget store Stykker og opfyldt Søen med, saaledes, at om Sommeren et langt Stykke af Storsøens Bund staaer langt høiere, end Slusens Bund, og der er nu i den øvrige Deel af Storsøen neppe $\frac{1}{4}$ til $\frac{3}{4}$ Alen Vand. For at forebygge videre Opfyldning vil være fornødent, at sætte et Streengierde i Blaaleer for begge Dele, og hvor ellers det kunde behøves; Blaaleer findes i temmelig Mængde i denne Søes Grændser.

Nordre: Delen af denne Sø bestaaer i en Lørvemose, begroet med Flæg, Rør og anden Græsde, hvis Skørpe er af den Natur, at den om Foraaret og Sommeren lætter sig og flyder op med Vandet, i hvilken Tid dette altsaa beqvemst kunde giennemstriffes og optages i platgaaende Fartøier, medens der er saa meget Vand, at disse Fartøier kunde flyde.

I Størsøen og i Armen indtil Slusen, hvor der er Sand og leeragtig Jord, deels bevøret med Siv, kunde dette, deels efterat Vandet er afløbet, deels ved Afdæmning, oplisres med Bogn, Karrer og Hiulbøer, ligesom Veilighed falder. Dynd, Flyvesand og Jord, som findes blandet midt i denne Deel af Søen, hvis Grund er Lørvemose og bundløs, og som endog efter Aftapning ikke kan bære Mennesker, kunde lettest optages med simple Spader og Skuffer ved nogle Folk paa Flaader, som kunde kaste det Optagne i flade Fartøier og deri føres i Land, som vil koste meget mindre Arbejdsløn, end om samme endog kunde fisres op med Hiulbøer. Dertil maatte graves en Grøvt, hvor i Fartøierne endog med laveste Vand kunde flyde i Land, og derved et Sted, hvor det kunde lægges og gives til Priis for Bønderne, hvilket Ejssested maatte bevares med en Jorddæmning at Dyndet kunde ligge urørt og ikke af Vandet bortskylles.

I nordre Enden af denne Sø, vil ligeledes behøves een eller flere saadanne Grøvter og Ejssesteder,

der, hvilket eller hvilke maatte være meget rummelis-
gere til at kunde oplægge den større Mængde Mosejord.
Men tilbeels behøvedes der ingen Jorrdæmning at
sættes for, da man strax maatte være betænkt paa,
at faae det bort, enten paa tilgrændsende Jordeieres
Grunde, eller paa Søens Grund ved Siderne, for
at gjøre det til Ager og Eng. Skulde der nogen
Jorrdæmning være fornøden, behøves den kun af
maadelig Høide, da Grundene, som der ere høie,
hindre stor Søgang.

I Sønder Enden er efter Inspectionens Sam-
tykke, med Overlæg af sammes Committerede i af-
vigte 1795 Aar gjort en saadan Grøvt, som oven-
mældt, paa Siden af Armen, nest ved Steengierden,
ved Halekiste-Huset, som er tet ved Beien, saa dybt,
at Fartøiet med Mudderet, kan gaae i Land, naar
end Vandet er udløbet indtil Slusens Bund. Og,
paa det Grøften kunde staae sig, er dette Løsested
forsynet med et simpelt Bolværk, da dette fremde-
les kunde behøves. For og at forhindre, at det
oplagte Mudder ikke skulle borskylles, skulde en
Jorrdæmning sættes deromkring, hvoraf et Stykke
er færdig.

Jeg haver erfaret, at der ere nogle, der have
yttret den Mening; først, at dette Bolværk betog
Søen Vandhold, og for det andet, at man burde
have anlagt denne Grøvt med Bolværk og Løseplads
langer hen ved nordre Enden, i det minste til den
faste

faste Holm, hvorhen man midt i Søen maatte grave
 en Grøvt, hvori Fartsiet, ladet med Muddret, kunde
 fare i Land: da man har seet, at det paa en Flode var
 gjørligt, her at gjøre en Grøvt, som afvigte Sommer
 er gjort, for at lede Vandet ned fra Storsøen til Slu-
 sen; og endelig for det 3die, at Vandcompagnierne med
 Tiden vilde tabe det Stykke af Søen, naar Mud-
 deret, som blev oplagt der, ikke blev afhentet, for-
 di den tilgrændsende Jordeier vilde tilegne sig dette
 Stykke Jord.

I Henseende til den første Post troer jeg, at
 man ikke burde see paa saa lidet Stykke Jord,
 som Dæmningen indtager, naar Nødvendigheden
 udkræver at faae Søen derved rensat med anseelig
 Besparelse, dog tør jeg forsikre, at herved intet
 Vandhold tabes, thi denne Dæmning er sat paa
 et høit Sted i Søen, hvor den meste Tid om
 Aaret intet Vand kan komme, og hvor om Vin-
 teren kunde staae meget ubetydeligt, desuden er den
 Jord, Dæmningen er gjort af, gravet ud af Grun-
 dene i Søen, og den har derved vundet megen Vandhold,
 foruden at den Jord her er vel anbragt, og hvoraf man,
 som ovennævnt, har meget mere, end man kan
 blive af med, saa at denne Jord til Dæmningen
 er meget vel anvendt. Derforuden har de truffet
 sig, at i Grøvtens Bund, som er gravet, findes mange
 store Rildevælde, som jævnlig give meget Vand.
 Muddret maatte og ligge ved Veien, hvor nu og

Loffe

Løsepladsen er, for at tilloffe dem, der kunde og vilde afhente det, til dermed at giøde deres Ager.

Den anden Post angaaende, da er her Mudderet blandet med Flyvesand, midt i Søen, at optage. Vel har jeg faaet gjort en Grøvt herigennem, for at give Vandet Luft, og hvorigennem Vandet kunde have sit Løb fra Storøen til Slusen; men man maae agte, at jeg gientagende har maattet lade denne Grøvt opkaste i Søen, da Blæst og Vandets Svælpen ligesaa hastig har tilfyldt Grøvten igien saa vidt, at vel Vandet beholdt sit Løb, men saa knap, at den ledige Ege med Møje kunde stages deri frem, saa at det var umueligt herigennem at giøre noget Farvand til et med Mudder ladt Fartsøi, fra Slusen op til nordre Enden af Søen, hvor man vil have Løsepladsen. Desuden maatte Løsepladsen ved denne Deel af Søens Rensning uden for Slusen være i Nærheden, paa det, at Fartsøierne hastigen og uden Besværlighed kunde komme i Land med Mudderet, hvilken Beskaffenhed, ovenmældte Grøvt og Løsested har. Det midtveis i Søen værende Flyvesand og Mudder, lader sig heller ikke optage grøvtes eller skiftevis, men hele Strækninger maae optages, og naar det var mueligt næste Sommer hele Armen; thi hvad, der ikke kan overkommes at optages, maae enten ved en Slags Dæmning, eller paa hvad Maade muelig, støttes indtil næste Sommer, for da at optages. I nordre Enden behøves

ligeledes Grøfter og Løsepladse, maastee mere end een.

Paa den 3die Post, hvorefter man frygter, at miste noget af Søen, om Mudderet der blev liggende, tiener: at det ikke er oplagt der, for der at blive liggende, men for at give det til Ppris, for dem, der kunne bruge det, og afhendte det, og for at kunde komme dertil uden Besværlighed. Det staaer jo i Compagniernes Magt, og bortføre strax eller efter et Aars Forløb det, som ikke afhendtes, og lægge det andet Sted, hvor de vil, og naar de anden Sted kunne faae bedre Plads der til. Om man nu end var nød til, at lade det ligge, saa kunde dog ingen tilegne sig det saaledes fiendelig opfyldte Land, efter at Grendsen er afsælet; og Tvergrøften, som er gjort inden for Dæmningen, viser, at dette Stykke hører til Søen. Det samme vil være Tilfældet, om man andre Steder, især ved nordre Enden, maae opfylde nogle Strækninger af Søens Grund, hvor der er saadan Mængde Morsejord, at man umuelig kan faae det lagt paa tilgrændsende Bønders Marker, men man vil blive nød til, at oplægge noget ved Søe-Brederne paa Søens Grund.

Ved nordre Enden, hvor man har skaaet en Grøft, for at faae Vandet fra denne Ende ned til Storsøen; og hvor man, som nældt, maae nøies, for det første videre at giennemskiere den med Grøfter,

ter, op til, og igiennem Bader, for at faae Vandet ned fra Islemark og videre; ved denne Ende af Søen er at agte, at den er Mosegrund, hvort Grøvterne, især Sidegrøvterne, ikke kunne staae sig i Tidens Længde, men de ville gaae til af sig selv og tilgroe, naar de ikke Aar for Aar rensedes, som vilde være bekostelig. Thi Mosejordens Natur er træagtig; den hæver sig i Vandet, især om Sommeren, naar Varmen bringer det til Gioring; Vandets Overflade fyldes da med Mosejord, som tilgroer, og omsider bliver til en fast Skorpe og Hængematte, hvorunder findes Vand, blandet med løst Mudder, der letteligen hindrer Vandets Løb. Dette viser Diesynet, at være Tilfældet i Langvadsdam, Utersløv og andre slige Søer, der have Mosegrund.

Naar man altsaa, for det første, maae nøies med at giennemgrave nordre Enden af Langvadsdam, for at faae et ubehindret Tilløb fra de Kilder, som denne Søe har og vil faae Tilløb fra, saa nødes man til, Aar for Aar at rense disse Grøvter, og det var godt, om man tillige aarlig uvidede dem, for tillige at forsøge Søens Vandhold, især midt i Søen, og føre det optagne i Land med Fartvøier. Disse Omstændigheder vise, at det Forslag, som den Tid Hr. Leutenant Str. . . . har gjort: at en lang og bred Grøvt igiennem denne Deel af Søen skulde graves 50 til 100 Alne bred, er ikke at foragte, men meget tienligt, til at give denne Søe

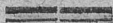
betydelig Vandholdenhed, med den Forskiel, at den opgravede Jord ikke maatte kastes paa Siden, men særes i Land, og Søen gøres ikke efter eens Brede, i Form af en mathematisk Aflang, Skarpvinklet Carree, som giver Søen en tvungen, unaturlig Skikkelse; men efter Naturen, paa sine Steder bredere og smallere, ligesom det efter Søens Beskaffenhed beqvemst kan skee, og ligesom Omstændighederne det vil tillade, samt saavidt man kunde blive af med Jorden. Endnu er opkastet det Spørgsmaal:

Skal man, ved at rense Langvaddams Søe, begynde for eller bag fra?

De, som ere af den Mening, at man ikke maatte begynde for fra, hvor Vandet har sit Afløb, formene, at Søen foran vilde tilmuddres igien, ligesom man avancerer op ad mod Vandets Tilløb, og herved forudsættes maaskee, at denne Rensning maatte eller kunde skee i en Sommer paa engang, og engang for alle. Men det er ligesaa vist, at om man vilde begynde at rense en Søe bag fra, kan Vandet ikke løbe af, og da er det umuelig at optage Flyvesand eller Mudderet, hvilket, naar det ligger i Vandet, og man med Skuffer eller Spader rører deri, tildeels bliver til en Valling og opfylder Bagdelen meget meer, end om man havde begyndt for fra.

Den nordre eller øverste Ende af Langvaddams Søe er saaledes opfyldt og tilgroet, at den i mange
 Aar

Har og maaskee aldrig aldeles kan blive til en
 fuldkommen Søe. Og man kunde for alting ikke
 bte indtil at denne og Storsøen vare rensede,
 førend man rensede Armen inden for Slusen, som
 findes at være opfyldt deels en Allen eller meer over
 Slusens Bund, og deels lige med Slusens Bund,
 saa at denne Arm nødvendig maae renses først, i
 det mindste saavidt, at Vandet kunde have sit
 Løb til Slusen. Da imidlertid Vandet nu ikke heller
 kan komme igiennem nordre Enden af Langvads-
 dams Søe, saa er det ligesaa nødvendigt, at der
 ligeledes, saa snart mueligt, maatte stikres en Grøvt
 igiennem den, paa det Vandet kan komme frem;
 og ingen vil formodentlig paastaae andet, end at
 dermed maae begyndes fra sammes Udlob, for saa
 meget mueligt at blive af med Vandet. Ved en to-
 tal Hovedrensning, ved Søens og Naens over-
 haands Formuddring, vil man umuelig kunde rense
 den engang for alle, eller at fra den øverste Ende
 ikke kunde flyde noget ned til den nederste, hvor
 man ei gandske kan blive af med Vand. I en
 vandrig Bund, som Langvadsdams Søe har, er det
 ikke mueligt, at blive aldeles af med Vandet. Des-
 uden er her den Omstændighed, at i denne Søe er
 saa megen Jord at optage, at den ikke kan renses i et
 Har, som man har forudsat. Her maae altsaa bru-
 ges alt mueligt, for ved Dæmning at conservere den
 Deel, der er opgravet og renses, medens Vandet
 imod Vinteren fylder Søen, indtil næste Sommer

toten, for at begynde med Rensning, hvor man
 afvigte Nar Slap. Desuden vil det være fornøden,
 at indrette en aflang Bassin eller Fordybning imellem
 Storsøen og Armen, naar den tildeels eller aldeles
 er rensed, paa det Mudderet og Flyvesand, som
 med Vandets Træk gaaer frem, kunde saa meget
 mueligt synke i Fordybningen, for der at optages.
 Med Naen igiennem nordre Delen vil det have
 samme Besskaffenhed; ved at opgrave samme, vil
 megen Mudder flyde ned, og, for at forhindre, at
 saa lidet som mueligt der skulde komme ned i
 Storsøen og videre, maatte man hist og her, hvor
 det skee kunde, grave Fordybninger og Bassins inden
 i eller helst ved Siden af Naen, hvor Mudderet
 for størstedelen vil synke ned, og hvor det Tid
 efter anden maatte optages igien. Under sligt Ar-
 bejde vil falde adskillige Vanskeligheder, og alle
 Ting lode sig ikke saa nøie forud bestemme,
 eller med Ord udtrykke. Hvad som kan siges, er
 jeg naar behøves og forlanges, villig at forklare.
 Hec tilføies alene, i Henseende til Fartstierne,
 at jeg formener, samme maatte være 8 til 9 Alne
 lange, og 3 Alne i Midten brede, 1 Alen høie,
 for og bag briede op ad og let byggede, paa
 det de kunde trækkes op med Enden paa Landet,
 og, naar fornøden giordes, trækkes over Grundene.
 Man har end videre gjort det Spørgsmaal, som
 er at overveie:

Hvor

Hvor vidt kan Langvadsdams-Søe forsyne Staden med Vand, eller holde Peblinge og Sortedams-Søe fyldte?

Uden at giøre Beregning paa disse Søers Indhold, da jeg mangter Maalet paa de sidste, udviser Diesynet og Erfaringen, at Langvadsdams-Søe, i den Tilstand, den nu er, endog med al den Hielp den har fra Springvands-Søerne, umuelig saa fuldkommen kan forsyne Staden, eller holde Peblinge og Sortedams-Søer fyldte, at man i visse Tider kunde være uden Mangel. Thi man seer, at Vandet i Langvadsdams-Søe i August eller først i September sædvanlig er udløbet til Peblinge-Søen. Langvadsdams-Søe, er alt for meget opfyldt og tilgroet, at den kunne forsyne Peblinge-Søe, og hvor stor end denne Søe seer ud, naar den har sit fulde Maal, er sammes Indhold dog nu omstunder ubetydelig, imod hvad den kunde være, naar det var mueligt, at give den for største Deelen en Dybde af 1 Alen under Slusebunden, paa det at Mudderet i dette Bassin under Slusebunden kunde faae Feilighed til at standses, og ved Oprensningen, der kunde optages. Derved vilde man vinde Vandhold, og forhindre, at det tilflydende Mudder ikke stød igiennem Slusen og Aaen til Peblinge-Søen, hvilket nu opfylder den.

Nu skulde Langvadsdams-Søe, ikke allene fyldes Undermaalet i Peblinge og Sortedams-Søe, som sidste Efteraar har været 18 til 21 Tommer,

den skulde ogsaa skaffe det Vand, som fra Pebb-
 linge, og Sortedams Søe daglig ved Pompin-
 gen drages ind i Staden. Dog troer jeg des-
 uagtet, at Langvadsdams Søe vil give betydelig
 mere Vand end nu, naar den ikkun blev ren-
 set saa meget, den kunde og burde renses. Man
 maae ikke alene gjøre Regning paa denne Søes
 cubiske Indhold, hvad denne kunde have; men for-
 nemmelig paa sammes Tilløb, fra Sæmose, Mag-
 lemose, Ragnøse, og omkring den hele Stræk-
 ning, fra alle sine Kilder paa begge Sider af Aæn,
 lige fra Præstebroen af, som vilde forøges med
 den fra Tibberup, naar den kunde erlanges, som
 man nu har Haab om. Dette Tilløb vil være meget
 betydeligere end det nu er, naar i det mindste Midten
 af Langvadsdams Søe er rensed, lige fra Slusen
 op ad, indtil paa hiin Side Badet, saa dybt,
 at samme, staaende i Niveau, i det mindste var en
 Alen under Slusens Bund. Naar man dernæst tilhol-
 der alle verkommende Fordeiere, i Kraft af fore-
 hen benevnte Forordning om Vandets Afledning,
 af 25de Juni 1790, at holde alle Aær og Grøve
 ter rensede; saa vil Vandet faae usigelig stærkere
 Træk, og give denne Søe meget mere Tilløb end
 nu, hvilket Tilløb da om Sommeren meget læn-
 gere vilde vedvare, og tidligere begynde at være be-
 tydelig, og det vil da, som jeg troer, endog hele Aaret
 vedblive, da man har seet, at der gives Kilder overst
 fra Præstebroen. Endog i Langvadsdams Søe
 har

har man ved det lidet, der er gravet, ved Siderne midt i Leerbund fundet temmelig stærke Kildevælde, som man ikke kan vente, at give Vand, uden samme til en vis Dybde blottes for Jord, og som da trække allermost om Sommeren, naar Vandet er lavest. Naar dette alt lægges tilsammen, saa skulde man dog troe, at Langvadsdams: Søe, med den Hielp, den har fra Springvands: Søerne, skulde kunne forsyne Staden. Thi man ville dog ikke forlange, at Langvadsdams: Søe alene skulde kunne forsyne Staden med særst Vand, nu da Bruget af Vand saa stærkt er tiltagen; men at de øvrige havende Søer skulde hielp til, og den betydeligste blandt dem er

Uttersløv: Søe eller Mose.

Denne skal først forsyne Springvands: Compagnierne, men den skulde dernæst og igiennem Emdrup og Leersøen hielp til, at forsyne Pompevands: Compagnierne. Det, jeg har sagt, om Langvadsdams: Søes Rensning, kunde ogsaa for en Deel være passelig, i Henseende til denne Søes Rensning, hvilket Læseren, for saavidt, vil behage at tage i Erindring.

Om Uttersløv for sig selv betragtet veed man, at den fornemmelig er en Tørvemose, som ved Tørveskier, uden Bekostning for Vandcompagnierne, kan gøres mere og mere vandholdende. Dette har jeg

erfaret, som og Conditionerne af 22 Mai 1767 bevidne at i denne Mose under Oberdirectionens Anordning skulde fieres Tørv, hvor man tilkiendegav: "At Tørvestieret i denne Søe i benævnte "Aar og efterfølgende Sommer skulde skee, indtil samme "Søe til mere Vandhold og Gavn for Staden var "bragt i Stand, og til amindelig Nytte for alle og "enhver, saavel af Stadens Indvaanere, som uden "hyses Beboere, og samtlige Kjøbenhavns Amts "Bønder, bliver continueret paa følgende Vilkaar:

- 1) "De, som agte at betiene sig af dette Tørvestier, have derom at melde sig hos den Kongelige Hederidder Carl Claudi, som haver "Inspection over dette Arbeide og hvad der "henhører.
- 2) "Naar Vandet af Søen er udløbet, hvortil "allerede forlængst er søiet den fornødne Anstalt, "og Bunden findes beqvem til Tørvestier, saa "bliver enhver, som i forveien har ladet sig tegne, "af bemældte Hederidder og derudi anvist det "Sted, hvoraf han maae betiene sig, baade til "Skiering og Sætteplads.
- 3) "Hovedgrøvtens Fordybelse og Oprensning, med "andre der henhørende Fornødenheder, bliver "ved aparte Daglønnere besørget, saa at de i "Tørvestieret lodtagne ingen videre Umage "eller Bekostning have at anvende, end hvad "til

" til Skieringen i sig selv, og maaskee nogle
 " endnu behøvede smaae Tvergrøuters Indret-
 " ning, til Vandets Uffald ned i Hovedgrøften,
 " samt de derefter opskierende Steders Udjævning
 " og Planering kunde udfordres; hvorimod de
 " beholde al den Løv, som de sig efter Anviis-
 " ning kunde tilveiebringe, og gjøre sig samme
 " saa nyttig, som de best vide og kunne, naar
 " de alene besørge den i rette Tid, nemlig inden
 " Augusti Maanedes Udgang, fra Søens Grund
 " ganske udbragt;

- 4) " Skulde ellers nogen, imod Forhaabning, bevise
 " sig selvraadig, og ikke vilde følge oftbemældte
 " Hederidders Anviisning og Ordres til Sø-
 " heidets ordentlige Fremgang, men fordrifte sig,
 " at skiere Løv paa uanviste Steder, forsøm-
 " me Løvs Udbringelse af Søens Grund, til
 " forømmældte Tid, eller i andre Maader øve
 " nogen Ufstyr i Ord og Gierning; da skal saa-
 " dan een være al videre Løvestier formeent,
 " og reent bortvistes fra Søen, uden at modtage
 " den allerede opkaarne og til Bierging behandlede
 " Løv, eller gjøre sig samme til Nytte, men
 " Hederidderen skal have Frihed, at distribuere
 " den, som confisqveret, til de aparte Dagløns-
 " nere og andre Fattige."

Det vil være de Ældste Inspectører og andre
 Bedkommende bekiendt, at der den gang og siden
 vira

virkelig er skaaret Tørv, at Hovedgrøfterne da ere fordybede og rensede, og at Side- eller Tvergrøfter i denne Søe ere gravede; men naar man med Tørvestiær har standset, og hvad Aarsagen dertil var, har jeg endnu ikke kunnet erfare.

Af Conditionerne den 9 Junii 1790 erfares, at den Tid atter skulde have været skaaret Tørv, efter Ober-Brand- og Vandcommissionens Foranstaltning, som da deri gjorde bekiendt: "at Vandet af "Uetersløvs Søe i Fjor var udladt, og at Søen "endnu til videre holdes saa meget mueligt tør, "før at istandsætte den, til et Reservoir, som til alle "Tider af Aaret kan forstrække det behøvende Vand, "eller dog en betydelig Deel deraf, især ud paa "Sommeren, naar det ellers vil mangle, hvilket "Diemed at opnaae, kan skee ved at opskiære den "til Tørv, hvor til Grunden paa de fleste Stæ "der findes god; saa vorder udi Brønshoi, Lø: "verdagen den 19 Juni Kl. II om Formiddagen, "foretaget offentlig Auction, over den Deel af Møe: "sen, som er bestemt i Aar at opskiæres, forudsat "at man lader opraabe a) endeel Parceler under "et, b) de samme hver for sig, og c) andre paa den "Maade, om Liebhaberne ville, i stedet for at tage "og betale det Hele, heller betale for hver Dags "Gravning med en Spade, bliver Conditionerne "følgende:

1) "Med hver Parcel anvises Sætteplads.

2)

- 2) " Enhver Parcell bør ganske opskiæres i Sommer.
- 3) " I ringeste skal skiæres en Alen dybere, end
 " den ved Søeborghuus værende Gluses Bund.
 " Hvor Kisberen vil skiære dybere, skal det ikke
 " være ham formeent: dog, at han i saa Fald,
 " for det, han opskiærer mere end ellers, betaa
 " ler noget billigt til Kassen, efter Bestemmelse
 " af de af Oberbrand: og Vandcommissionens
 " Lemmer, som have paataget sig Oberinspec
 " tionen.
- 4) " Bunker og Kevlinger maae aldeles ikke efterlades.
- 5) " Enhver bliver pligtig, at jævne det opskaarne
 " Stykke paa Bunden, og at give det den
 " Skraahed imod Søens Brede, som af Op
 " synsmanden anvises.
- 6) Det opskaarne bør være bortført inden d. 2.
 " September Maanedes Udgang.
- 7) Overfladen, som ikke til Tørv er tienlig, hen
 " føres af Kisberen, til nærmeste i Søen af
 " satte Rand, værende Huulheder, eller opstab
 " les i en nær ved værende Udkant, hvor af
 " Opsynsmanden paavises; kuns naar samme ei
 " behoves og beqvem kan bruges, maae den paa
 " Bunden af Graven henlægges, dog i saa Fald
 " i den Orden, at Bunden, som ovenmældt,
 " jævnes.
- 8) " Den eller de, som entrere ubi at betale hvad
 " skiæres, efter hver dertil brugt Spade, maae
 " vide

- ”vide, at til en Spade, ifkun maae bruges
 ”3 Hielpere, til at stikke, fratage og henføre.
- 9) ”Enhver staaer det frit for, med hvad de op-
 ”staaer, at lade have den Tilsyn, de selv nodig
 ”eraate.
- 10) ”Skulde nogen forsætlig eller af Feil staae
 ”ned over de ved Optraab, deels paa Moesen deels
 ”paa Kartet affatte Linier, maae de vel beholde
 ”det Opstaaerne, dog at de betale efter forbe-
 ”rorte Commissionens Lemmers Sigende. Kom-
 ”mer nogen sin Naboer for nær, bliver det en Sag
 ”imellem dem selv at afgjøre, hvorudi Commis-
 ”sionen ikke indlader sig.
- 11) ”De, som giøre Bud, det være sig paa mange
 ”eller kuns enkelte Stykker, eller dog og Spa-
 ”deviis, skulle blive staaende derved, indtil alle
 ”ere forestillede Commissionen, til Antagelse
 ”eller Forkastelse, som loves at skulle kunne er-
 ”holdes, inden 4 Dage efter Auctionen.
- 12) ”Betalingen for hvad der tilslaaes, bliver at
 ”erlægge inden d. A. Junii Maanedes Udgang,
 ”til C..... T..., hvis Qvitering derfor
 ”maa forevises den ved Moesen holdte Op-
 ”sigtsmand, inden Tørvene fra Moesen maae
 ”bortføres.
- 13) ”De, som ikke holde sig Conditionerne efter-
 ”retlige, bør ei alene have tabt den Tørv, de
 ”have staaet, men er deres Esterladenhed saa
 ”ledes,

” ledes, at de af Commissionens Lemmer, som have
 ” Oberinspektionen, anseer, naar de derom komme i
 ” Erfaring, samme for at kunde skade eller være til
 ” Hinder i Hovedplanens Udførelse, bør de er-
 ” statte hvad Bekostninger, derved forarsages.

14) ” De til Vandets Afledning opkastede og videre
 ” høist fornødne Grøfter, holdes aabne og ka-
 ” stes paa Commissionens Bekostning, uden
 ” Udgiwt for Riiberen.

15) ” Efterbud antages ikke udenfor Auktionen,
 ” uden Overbudet maatte være af megen Bety-
 ” denhed.

” I øvrigt bliver til Bedkommendes Efterle-
 ” velse gjort bekiendt, at efter Soelens Nedgang,
 ” ingen maae finde sig inden for Søens Grændser,
 ” under Tiltale og Straf, og at de paa grænds-
 ” sende Grundeiere og Brugere have at holde
 ” deres Kreature af Moesen, fornemmelig, fra
 ” den Tid, Tørvestier begyndes; for at ikke
 ” ved dem den; opstaarne Tørv skal worde
 ” bestadiget.”

” Dette sidste bestyrker den Formodning, at hine
 ” Paa grændsende tage sig den Frihed, uden Lov og
 ” uden Betalning, ei allene, at græsse deres Kreature
 ” paa Utterslevs Moeses Grund, men benytte sig og
 ” af det, der voxende Fløg Siv og Rør, hvilket, da
 ” deraf aarlig falder stor Mængde, er af megen Be-
 ” tyden-

tydenhed, og de desuden fiære Lov, tværtimod en Høiesterets-Dom, som forbyder dem det, og tillader det allene Vandvæsenet, som Grundens Eier (*).

Man

(*) Anno 1790 den 19de Junii var i Folge den af Ober-Brand- og Vand-Commissionen i Kiøbenhavn tagne, og saavel ved Placater som i Aviserne bekendtgjorte Beslutning mødt ved Brønshov paa Brand- og Vand-Commissionens Begne Justitsraad og Borgemeister S.... og General-Auditeur og Politimester F....., samt Commissionens sædvanlige Secretair, Cancellieraad E....., for ved Auction at see affat om mueligt endeel af Søeborg Mose til Torvefiær, i den Hensigt, som vises i Placaten, af hvilken et Exemplar til denne Forretnings Fremme tillige blev fremlagt et ved Hr. H.... optaget og forfærdiget Carte over den Deel af Søeborg Mose, som Commissionen har besluttet, i Naer om mueligt at see udkaaret, og til den Ende i Parceller at lade affætte, paa det Liebhabere deraf kunde faae faa eller mange. Førend Placaten, der indeholder Conditionerne, blev oplæst, indfandt sig Forvalter Nordenberg ved Guldmægtig Svindt, og foreviiste Hans Excellence Hr. Geheimeraad og Amtmand Scheel Plessens Skrivelse af 14de hujus, hvoraf han tillige fremlagte verificeret Gienpart, i hvis Folge han protesterede saavel imod Auctionens Fremme som Torvefiæringsens Foretagelse, indtil det bliver udgiort, saavel i Hensende til Veien til Mosen, som det i høibemeldte Skrivelse ommeldte Skial, hvilken Erindring i Hensende til Veien han og ester given Commission af Præsten i Brønshov Hr.

Man seer her af Auctions-Forretningen, at de saa lidet have agtet paa bemærnte retmæssige Grundeieres Advarsel, ikke at lade deres Kreature græsse der, at de endog paa Auctionsstedet have hindret bemældte Ciere, at Kunde sælge den til Auction ansatte, der skierende Tørv, som sagt, ikke ved at benægte Vandvæseners Eiendom, men ved at benægte Liebhaberne Veien til
og

Hr. W..... paa hans Vegne fandt fornøden at gjøre, og ellers paa samtlige Tilgrændsendes Vegne protesterede imod al Færset over deres Jord og Eiendom, eller anden Fornærmelse, ifald Auctionen og Tørvskieringen faaer sin Fremme.

(Jeg udelader, som overflødig, at anføre her Svaret paa ovenmeldte); men Conditionerne bleve oplæste og Tørvskier opbudet.

- No. 1. Intet Bud skedte, naagtet den blev indfadt for " " " " 50 Rdl.
No. 2. Intet Bud skedte, blev indfadt for " " " " 20 Rdl.

Dernæst blev under Set oppraabt Parcellerne No. 1. 2. 3. 4. 5., som blev indfadt for 150 Rdl., men skedte ej heller derpaa noget Bud.

Endelig blev af Commissionens Beslutninger foresøgt den 3die, som var at oppraabe Tørvskier Spadevis. Til den Ende blev oppraabt, en Spade i ren Dag paa Parcellen No. 5. for 2 Rdl., men da intet Bud skedte, blev en Spade i formældte Parcel for 9 Rl. indfadt, men skedte intet Bud, altsaa blev Auctionen hævet.

og fra Moesen, over deres Ager og Eng til nærmeste Landevei; thi Protesten, som man nedlagte, om nogen Grændsefiel, kunde ikke opholde Auctionen. Vel vil nogle paastaae, at Conditionernes Streng-
 hed var Aarsag at intet Bud stede, hvilket jeg ikke vil bedømme, men det sees man, at Veiens Benægtelse var vist nok Hovedhindringen. I
 hvordan dette er, saa traf dette ind i en Tid, da Jorderne vare udstiftede, der gav enhver Eier Lov at indhegne sine Jorder, hvorved de tiltoge sig Fri-
 heden, at aflukke mange Markeveie, som forhen have været til. Skjønt dette er stridende imod Lovens 3 Bog 15 Cap. 2 Art. kunde denne Trette dog ikke afgjøres paa Stedet, men Commissionen nødtes til at anlægge desangaaende Sag imod dem. Da nu denne Sag har henstaaet saa længe, og ikke kan vides, naar den kunde faae Ende, synes mig det høist fornærmelig, at Vandvæsenet skulde i saa lang Tid hindres, ei alene i at kunne benytte sin Eiendom, men og hindres i Søens fornødne Rensning. Dette indstilles derfor til alle Bedkommendes Overveielse, om man ikke, ved at formilde Conditionerne paa samme Maade, som de forsmældte have været i Aaret 1767, og til nogle visse Liebhaber underhaanden i denne Moese gratis at giere Lørv; tilføiende i Conditionerne, at de maatte selv vide at finde Veie, for at faae den skaarne Lørv, nu saavel som i Aaret 1767 bragt ud af Søen til nærmeste Landevei, og at Vandvæsenets

Bestyr.

Bestyrere eller Commission vilde gjøre, hvad mueligt var, for at være behjelpelig dertil. I en Tørv vemose som Utterslevsmose er, som har sine Hoved- og Side-Grøvter, kunde dette med passende flade Fartøier ikke være vanskeligt, men da Grøvterne samme Steds, for størstedelen saaledes ere tilgroede, at slikt Fartøi neppe ledigt, mindre ladt, kunde deri komme frem, saa udkræves, at de først maatte renses, i det mindste de Grøvter, som behøvedes, for at komme frem med Fartøierne, til de Steder hvor Tørven skulde skieres. Fartøiernes Beskaffenhed, kunde være ligesom i Langvadsdams-See. Naar nu derved for alle var viist Vandværnets virkelige Eiendoms Ret, og at det var Leilighed at kunne skieres Tørv, ville der vist finde sig Liebhabere nok, der mod en liden Kiendelse vilde komme der, for at skiere Tørv. For nu at Grøvternes Rensning og Tørveskier, uden Hinder kunde skee, maatte allerførst en lovlig Besigtelsesforretning foranstaltes, og Grændserens Bestemmelse ved videre Afspæling og ved Plovsurer og Grøvter og paa andre kiendelige Maader gøres udspueteerlig; thi vel er denne See aspalet, men sammes Afspæling imod Husumer Jordens Grændse er maaskee ikke tilstrækkelig nok, til at høve Tretten.

Dernæst er at overveie, naar Stadens Trang til Vand kunde tillade, at lade Søen udløbe, baade til at udskiere og rense Grøvterne og at skiere

Tørv. I Folge herovenfor anførte Conditioner, af 22 Maj 1767, da Tørveskier var ansat, var og Vandet samme Tid uden Tvivl udladt. I Conditionerne af 1790 mældes, at Vandet allerede i Jibr var udladt. Da nu afvigte Aar er begyndt med Rensning i Langvadsdams-Søe, saaledes at dermed maae fortsfares i Aar, vil der i Aar intet kunne gøres ved Utterslev, men Vandet maatte til Stadsens Forsyning, tages først i Langvadsdams-Søe, saavidt tilstrækte, for der i Aar i Tide at fortsfaere med sammes Rensning, og i Utterslev holdes tilbage, til Vandet i hitu Søe var sluppen. Efterfølgende Aaringer kunde alterneres, og med Utterslev-Søe begyndes, da Vandet i denne maatte holdes tilbage, og Vandet i Utterslev-Søe, saa tidlig, som behøves, udlades. Men Vandets Udladelse i Utterslev, berøer ogsaa paa, om ogsaa Springvands-Compagnierne imidlertid kunde forsynes fra Gientofte-Søe, medens Utterslev-Søe blev aftappet. I den Tilstand Gientofte-Søe nu er, er det ikke vel at vente, og i dette Tilfælde kunde Utterslev-Søe ikke saa tidlig og aldeles saavidt aftappes, som Tørveskier udkræver. I dette Fald kunde der holdes i det mindste saa meget Vand tilbage, som til at forsyne Springvands-Compagnierne behøvedes: da jeg troer, at de Steder, hvor Tørv skulde skieres, gierne kunde gøres beqvem dertil, uden at denne hele Søe behøvedes aldeles at aftappes, men at de Steder, hvor Tørven skulde skieres, kunde gøres beqvem ved

ved at afdæmme den med opkastende Jord, for da med Vandsnekker eller Kasteskuffer at udpumpe Vandet. Dog indstilles alt dette til Bedkommendes nøiere Overlæg.

I Henseende til denne Søes Rensning, vil findes fornøden, da de i denne Søe gravede Grøvter næsten alle, nogle mere, nogle mindre, ere tilgroede, saavidt at de fleste intet, og andre kun lidet Vand kunne lede til Slusen, at samme oprenses, til at befordre Vandets Træk, fra Overenden, fra Siden og fra Midten i Søen til Slusen. At disse Grøvter saa hastig ere tilgroede, er ingen Undersøgt, fordi Grøvterne i denne Søe, ere gravede de i Tørvejord, hvor de ikke kunne staae sig. Alle Slags Jordgrøvter overhoved, som alle Tider eller til sine Tider, komme til at staae under Vand, falde ved Vandets heftige Bevægelse, i Storm og Uveir sammen; og endnu mindre kunne Grøvter i Mudder og Tørvegrund staae sig, thi Tørvejord, som forhen sagt, er trægtig og let, thi den hæver sig især om Sommeren, naar den staaer under Vand, deels af sig selv, deels ved Giering i hede Dage, og samler sig paa Vandets Overflade, hvor den tilgroer, ved at avle Holme, eller forvandles til Hængematte, hvilket, som om Languadsdam er meldt, er Tilfældet i alle Tørvemøeser, af den Natur, som disse ere. Slige Grøvters Tilvækst, skee des hastigere, naar ved sammes

sammes Gravning og Oprensning, det Opgravede oplægges paa begge Sider, som sædvanlig skeer; thi meget af dette Opgravede flydes da ned i Dybden igien og fylder Grøvterne.

Ved at grave Grøvter igiennem Enge, hvor Vandet ikke flyder over Nabakken, kunde det Opgravede til Nød lægges paa Siden, Nb. dog i det Tilfælde, naar det Opgravede ikke er for meget, og ikke lægges for yderlig, at stærk Regn ikke flyder det ned i Grøvterne igjen. Naar altsaa Grøvterne graves i en Søe, er, efter bemældte Omstændigheder, ikke tienlig at det lægges paa Siden, men det maatte strax eller i tide føres i Land, førend Vandet stiger derover. Og dette er endnu ikke nok, slige Grøvter udkræve siden at renses, og, som om Langvadse dams Søe er mældt, er det fornøden, til at gjøre Grøvterne mere varige, at affukke dem Nar for Nar saameget muelig, og at bringe det Affrukne i Land, helst saa meget, at især flere Hovedgrøvter kunde forenes til en Grøvt eller til en Søe, 1 til 2 Alen under Slusens Bund, thi da kunde Søen længere og bedre staae sig og ikke salde sammen, som mange smalle Grøvter gjøre. Om da end nogen Mosejord kommer op i slige brede og dybe Grøvter, kan det ved ringe Bekostning i bequemme Præme, eller Fartøier lettelig optages og føres i Land. Det kunde fornemmelig være fornøden, at optage Grunden i denne Møese ved Sæborg-Huus, for at
gjøre

gøre der en For: Søe, hvilket vilde forsøge Vandet paa et beqvemt Sted.

Herved vil møde den samme Vanstælighed, som under Langvadsdams: Søe er talt om: Hvor skal man gjøre af den Mængde Jord, Herved er intet andet Raad, end det ommældee, som under denne samme Qvæstion er forklaret, nemlig: hvor man kan, maatte man søge at formaae Paa: grændsende, at tage imod paa deres Ager, hvad som var tienlig at gjøde Jorden, eller at tillade at lægge det paa Bie eller paa deres Grunde. Af det øvrige kunde noget betydeligt bruges, til at gjøre Dæmning deraf paa Søens Grund inden sammes Grændser, for desto bedre at forsikre sig sammes udisputerlig. Disse Dæmninger maatte have tilstrækkelig Vallue, og Plainen mod Landet kunde gjøres saa høi og saa bred, at en Vogn kunde derpaa vende, saa at to Vogne derpaa kunde ligge hinanden forbie, dog behøves det ikke videre end saavide, indtil Nærheden af Landeveien, eller til nogen Markvei, naar man kunde passere der. Den øvrige Jord, som saaledes ikke kunde bruges, maatte man nødes til at oplægge paa Siderne, eller paa Enderne af denne Søe, for at gjøre det øvrige vandholdende, hvilket i Uterslev: Moese ikke kan være til stor Hinder, da denne Moese har en stor Streckning, og de opfyldte Steder kunne bruges og benyttes til Eng eller Ager, og bortforpagtes tillige med Søens øvrige Grøde.

Den næste Søe, Vandvæsenet eier, er

Gientofte-Søe.

Denne Søe er ligesom foregaaende, unægtelig Stadens Eiendom, efter de Kongelige Rescripter, af 19 April 1680 og af 5 September 1692. Den er og har al sin Tid af Vandvæsenets Bestyrere og Vedkommende været forsynet med en Sluse og Dæmning, hvilke og af dem ere vedligeholdte, ligesom foregaaende Langvadssdam, og Usterslev-Mose, samt efterfølgende Emdrup- Pøblinge- og Cortedams-Søer. De have ogsaa alene Hiet, til at aabne eller lukke Sluserne, for at opstomme Vandet i alle disse Søer efter den bestemte Høide. Der kan altsaa ingen forhindre Vandvæsenet i at rense denne deres Eiendoms Grunde for Mudder, og opfylde og udrøide deri alt Siv og Kør, saavidt Søens Grændser strekker sig, til Gavn og Nytte for Kiøbenhavn. Ikkun Mangel paa Evne eller andre Omstændigheder have hindret Vandvæsenets Interessentere fra, at bekoste denne Oprydning og Rensning overalt, som og i denne Søe, men den stærke Tilmuddring og Grødens Overhaandtagelse gjør sammes Udrydning jo længere jo mere nødvendig.

I de ældre Tider maae denne Søe meget lidet have været tilmuddret, opfyldt og tilgroet, da Oberdirectionen, og Inspectionen i deres Relation til Kongen, den 2 Julii 1680 herom mælde: "Denne
"Eiens

»Stentofte-Søe har i og omkring sig stærke Rils-
 »der, og er af Naturen rig og vel begavet, til Em-
 »drups-Søe med Vand at forsyne, og fattes ikkun,
 »at den med en maadelig Dæmning, i den nor-
 »dre Side mod Jægersborg, opstoves.» Diesynet
 bevidner endnu, at ved Siden af denne Søe fin-
 des vandrige Steder, da endog Bakken, der er en
 Eng ved Kongeveien, som holder ned til Søen, er
 saa fuld af Vand, at det ligner en Møse, bedekt
 med en Hengematte, og der fattes kun, at skiere
 den og flige flere Steder igiennem, da ville de
 give meget Vand, og befordre Frugtbarheden. Nu
 bliver Vandet i disse Mosegrunde hængende, og
 siden ovennævnte Aar 1680 tilmuddret, opfyldt og
 tilgroet i betydelig Grad, hvilket især i vore Dage
 er tiltaget saaledes, at, som man kan skønne, store
 Strekninger, som nu ere Eng, i forrige Tider kan
 have været Søe. Endog Gamle, endnu levende
 Folk, bevidne at Søen i ældre Tider, har havt
 en større Omkreds, end den nu har. Søens Stør-
 relse er endog i vore Dage merkelig formindsket
 ved Grødens, Tilmuddrings og Opfyldnings Tiltag-
 gelse, endog ved Kongeveiens ny Anlæg vil man
 erindre, at Søen har mistet noget.

Diesynet viser, at denne Søe paa saannes
 vestre Side imod Kongeveien, og videre hen til
 Norden imod Jægersborg, er allermost og stærkest
 tilmuddret og tilgroet, hvor Flæg og Siv om Som-
 mere

meren staaer næsten paa tør Grund, og denne Bort
 beviser, at der i gamle Dage har været Søe, og at
 denne Grund henhører til Søen, og er Vandvæ-
 senets Eiendom. I den hele Søe er Grunden
 stærk tilmuddret, lige indtil Slusen, som om Som-
 meren et meget skyldig derved, at det avler Holms
 af Flæg og Siv, hvilket med Tiden ogsaa der om-
 kring vil tiltage, og om Sommeren blive tør
 Land, dersom det ikke i Tide optages med Mud-
 beret, og med Rødderne. Tilmuddrings, Udfyldings
 og Tilgroenings Overhaandtagelse i denne Søe,
 reiser sig uden Tvivl deraf, at som nævnt denne
 Søe i gamle Dage, meget lidet har været tilgroet,
 saa at Vandvæsenets Bedkommende, ikkun have tra-
 get efter Vandindholdets Bedligholdelse og Fors-
 gelse, fornøden til Stadens Brug, at de maaskee
 ikke tilfrækkeligen have hadet og hindret Grødens
 Vert i Søen, eller savnet Evne til at optage Mud-
 beret, og udrydde Grøden i Søen, eller Søen væ-
 ree for langt borte og Grøden for ubetydelig, til at
 samme kunde benyttes og sælges. Deraf have visse
 Naagrændsende Jordbrugere uden Tvivl taget Lei-
 lighed, benyttet sig deraf, høstet, brugt og solgt
 Siv, Flæg, Rør og Græsning, med videre, der
 aarlig faldt i denne Søe. Da nu denne Grøde
 saa stærk tiltog, og gav de første alt mere og mere
 rig Høst, Indkomster og Fordeel, tilløkkede dette
 andre i Nærheden der omkringboende Jordbrugere,
 ligeledes at høste der, og tage Deel i de anseelige
 For-

Fordelse og Indtægter, deraf kunde høves. Dette vilde de Første ikke tillade, hvilke, for ikke at lide nogen Afbræk i deres vige Høst, skal have indstævnet deres Rivaler, og udvirket en Hviesterets Dom, som skal give dem ene Naadighed, at høste Siv, Flæg og Rør i Gjentofte-Søes Grund. Jeg kan ikke vide hvorvidt denne Dom egentlig strækker sig; Jeg veed heller ikke, paa hvad Grund de have erlanget denne Dom; men dette hører jeg, at Vandværkenets Foresatte eller Vedkommende, som Eiere af Gjentofte-Søe, ikke ere kaldede i Retten under Processen, og troer des Marsag, at denne Dom ikke kan præjudicere dem i deres bemældte Eiendoms Ret til Gjentofte-Søe. Paa den Grund formener jeg ogsaa, at denne Dom maae bortfalde, naar Vandværket, saa snart deres Leilighed det vil tillade, vil lade optage Mudderet og Opfyldning i denne Søe, samt udrydde Siv, Rør og Flæg med Rødderne, og Staden vil være tient dermed paa denne Maade, at faae mere Rum til Vandhold, som Staden trænger til.

Dog for at undgaae al Misforstaaelse og Ophold, indstilles om det ikke er fornøden, at tilkiendes give de Paagrændsende, naar Søen skalde renses. Dog vil det være nødvendig, at udvirke ved dem, som ved de andre Søer, en lovlig Forretning, hvortil alle Vedkommende lovlig indkaldes, for at bestemme og afsæle Søens Grændser, og at gjøre samme saa kiendelig og varig som muelig.

Det

Det er saa meget mere fornøden, at Siens koste: Søe maatte renses, saa snart See kunde, da den skulde forsyne Springvands: Compagnierne med Tilløb til Emdrup: Søe, naar Uterslev: Søe som ovenmældt skulde astappes, for at gjøre den beqvem til Tørvestier.

Vanskeligheden, hvor man skulde gjøre af den Mængde opgravede Jord, vil her være svær at hæve, saa længe Bønderne tilegne sig saa store Strekninger af Eng, som i de ældste Tider sansynlig har været Søe, og de, naar de skulle miste Grøden, ikke ville lette, men hvor de kunne, hindre Rensningen eller gjøre det besværlig eller vanskeligt for Vandvæsenet, at blive af med det Optagne. Dog udkræver Fornødenhed, at Grundene i denne Søe maatte optages: og Grøden i samme med Røderne udrydes, saa snart Leilighed det vil tillade, naar denne Søe ikke aldeles skal tilgroe.

Til at blive af med Jorden, maatte man bruge hvad Middel man har eller kunde finde. Noget af det opgravede, kunde bruges til Damning inden Søens Grændser. For saavidt den var Mudder, som var tjenlig til Stødning, er der Haab, at der alligevel kunde findes Jordbrugere, der tog det paa deres Ager, eller som ville tillade at lægge det der. Til det øvrige Optagne maatte opføres en Krog i Søen, for at oplægge dette Optagne der, og
gjøres

gjøres til Eng eller Ager, og, paa det Vandvæsenet ikke skulde miste Naadighed derover, maatte det bortforpagtes til Nytte for Vandvæsenets Kasse.

Endelig er at iagttage, hvad ovennævnte om Dæmningen imellem Gjentofte- og Jægersborgs Søe er sagt. Oberdirectionen bestyrker dette paa følgende 18 Maj 1692 i en Relation til Hans Majestæt Kongen: "Gjentofte-Søes Situation er saaledes, at naar Vandet i denne Søe er til sin rette Høide, og Vandet i Jægersborg-Søe er lavt, saa kan en Deel deraf nedføres giennem en liden Dæmning ned til Jægersborg-Søe, hvorfor behøves en god Dæmning derimellem, og at det strængeligen forbydes, at deri ingen Nabning gjøres." Dette er saa meget mere fornøden, da i Jægersborg-Søe er en Munk, hvorigiennem denne Søe kan astappes, og om der var Nabning i bemældte Dæmning, da vilde Gjentofte-Søe derigiennem miste en Deel af sit Vand. Det vil derfor være fornøden, at undersøge om bemældte Dæmning er høit og stærk nok, for at forhøie og styrke denne saa meget behøves. Forestaaende ere alle Vandvæsenet tilhørende Forraads- og Siemme-Søer, nu følge endnu Emdrup- Pøblinge- og Sortedams-Søer, som ere af en anden Natur og Beskaffenhed, der nu er at forklare, nemlig:

Em-

Emdrups-Søe.

Denne Søe kaldes et Reservoir, for saavidt samme en Tidlang, naar Tilløb fra andre Søer ophører, maae forsyne Staden med den Forraad af Vand, som den kan indeholde, indtil en vis Dybde under sit Flodemaal. Dette Flodemaal er i denne Søe bestemt ved sit Overfald ved Lundehuset, hvor alt tilflydende Vand løber over, naar det er stegen til Høiden af dette Overfald. For det øvrige er denne Søe som et Fad, hvori er anbragt 5 Springvands-Kilder nemlig: Hans Majestæts Rosenborgs-Kontaine: Rosengaardens-Universitets- og Østre-Springvands-Compagniers, som forsyne disse Compagniers Participanter, ongefær 300 i Tallet, med idelig løbende eller springende Vand. Efier saadan denne Søes Beskaffenhed maae den ogsaa have idelig Tilløb, som den og har fra ovennævnte Utterslev- og Gientofte-Søer, saalange der er nogen Forraad af Vand, og naar Tilløbet derfra ophører, er det, at Springvands-Compagnierne maae hjælpe sig med det Vands-Forraad, Emdrups-Søe i sig selv kan indeholde. Det er ogsaa vigtig, at denne Søe maatte være saa vandholdende som mueligt. En nøie Besigtelse vil vise, at den paa sine Steder er meget opfyldt og tilgroet med Flæg, Siv, Rør, Næskar og andre Søeverter, saa at den trænger til at renses. I denne Søe kan mindst skee en total Rensning ved Aftapning

ning

ning, thi Springvands-Compagnierne kunde ikke nogen Tid undvære den. Derimod kan den østlige Deel meget vel renses Tid efter anden med Maskiner, og det optagne med Pramme føres i Land. Den vestlige Deel, som er opfyldt og tilgroet, ligesom de her forhen ommældte Søer, kunne som disse Søer, afdømmes og Stykkeviis renses. For saavidt Mudderet ikke behøves dybere at optages, end en Alen dybt, kan det optages paa samme Maade som i Langvadsdam paa en simpel Flaade, og med de beskrevne Fartsøier føres i Land. Naar der skal gøres dybere, maatte det, som skal gøres dybere, optages med Maskiner. Paa de Steder derimod, som kan afdømmes, og Vandet holdes udpumpet med en Vandsnække eller anden Maschine, kan det optøres med Hiulbøer, naar Grunden paa Brøder vil bære Hiulbøer og Arbeidere, eller som i Langvadsdams Sø er meldt.

Vanskeligheden angaaende hvor man skal blive af med det Optagne, bliver ogsaa her at betænke. Man maae gjøre her, som forhen er meldt om andre Søer: søge ved Venkskab at anbringe saa meget man kan, paa hosgrændsende Jordeieres Grunde, enten til at forhøje lave Steder, og at opfylde Veie, eller at faae dem til at tage til Gisdring, hvad dertil kunde findes tienligt, eller til at gjøre deraf Docering omkring Søen, inden for sammes Grændser; og hvad man da ikke kunde blive strax af

af med, maatte oplægges paa et mindst Hindrende Stykke af Søens Grund, for at gjøre det øvrige vandholdende. Førend nu alt dette skulde skee, var det her, som ved andre Søer, fornøden, at Grændserne ved lovlig Forretning forud vorde bestemte, ved at aspile dem og paa anden Maade gjøre dem fiendelige, for at undgaae al Trætte og Ophold ved Arbeidet.

Veblinge- og Sortedams-Søe.

Disse tvende Søer ere kun tildeels adskilte med en Dæmning, og hænge sammen ved en Nabning i Midten under et Gevølse, hvorover Væien gaaer fra Nørreport. Disse forenede Søers Beskaffenhed er, som om foregaaende Emdrups-Søe er maaldt. Ligesom deri ere anlagte Hovedrender for Springvand i en Indløbskiste, saa ere ogsaa i Veblinge-Søe i tvende Indløbskister anlagte nørre og vestre Pompevands-Compagniers Hovedrender, og i Sortedams-Søe ere i en Indløbskiste anlagte de østre Pompevands-Compagniers, bestaaende i alt i 14 Hovedrender, dels Hans Majestæt Kongen, dels private Compagnier tilhørende, hvilke foruden Slottet, Kongens Bryghuus, og Nyboderne m. v. forsyne henimod 3000 Hovedparticipanter ved publike Poster. De andre Mennesker, som intet Vand have i deres Gaarde, forsynes af publike Poster, som ved hvert Compagnie er sat paa sammes Hovedrende; disse maae og afgive det Vand, der i

ulyk.

ulykkelige Tilfælde af Jldsdaade, behøves til at slutte samme. Pompevandet er altsaa umisteligt, og sammes Mangel af største Skade for Staden. Her maae jeg nu henvise Læseren, til hvad i disse Blade Side II. er sagt om Planen, hvorefter begge disse Søer skulde aftappes, for paa nyt af Grunden at renses, hvor man tildeels vil see de dermed forbundne Vanskeligheder, og Bedkommendes Evne overstigende Bekostninger; uden derfor at blive befriet, om ikke aarlig saa dog efter en søie Tid at rensse dem; da de Tid efter anden maae renses, for at hindre Til-muddring og Grødens Overhaandtagelse. Vel er det, af disse tvende Søers nuværende regulære Beskaffenhed, sandsynlig, at da høistalig Kong Friederich 4. har ladet rensse disse Søer, dette er skeedt, efter at samme have været udtappede, ved Udgravning og Jordens Bortførelse af Grunden. Dette var giørlig, da denne Rensning ikke skeede paa Indvaanernes men paa Hans Majestæts Kongens Bekostning, og kostede maaskee ikke tiende Part, det paa den Maade rensset, vilde koste nu. Disse Søer og Stadens Beskaffenhed, vare paa den Tid ogsaa saaledes, at det kunde skee uden stor Besværlighed og Fare. Thi Staden havde paa den Tid mange Brønde, som brugtes og gave meget Vand; imod at af de saa Brønde de nu ere igien, de fleste ikke bruges, fordi man har indlagt Pompe eller Springvand i stedets. Desuden var der den gang meget mindre Folkmængde, mindre Heste og Qvæg, mindre Brændevinsbrænder,

Farvere, Garvere, Kattuntrykkere, og mindre af andre meget vandbrugende Fabrikanter, og Næring drivende i Staden, end som nu. Der vare altsaa den Tid langt fra ikke saa mange Participanter, ikke saa mange publik Poster, ikke saa mange Mennesker og Creature at forsyne med Vand. De kunde i den Tid til Nød hielp sig med Brøndene, ligesom de gjorde i Beleiringens Tid. Desuden er det slet ikke andet at formode, end at, uagtet disse Søer have været astappede, de dog ikke overalt ere astappede, men at man har beholdt Steder i Søen, tilbage, og afdæmmet dem, for at give Staden jævnlig Tilløb.

Oberdirectionens og Inspectionens Relation til Kongen af 2 Julii 1680, bevidnes om Peblinge-Søen: "I denne Søe, (siges der), befindes ogsaa "Grøden mærkelig at tiltage, fornemmelig i den "vestre Side langs Teilgaard's Bangen, saavel "som omkring Ruden i Sydost, item smaa Holme "avles her og der; " hvilket er Tegn, at denne Søe da allerede har været meget tilmuddret. Om Sortedams-Søe mældes sammesteds: "denne befindes saa godt "som ganske tilgroet, og skøndt den er større end Peblinge-Søe, holder den meget mindre Vand end denne, "saa at Peblinge-Søe, om Sommeren maae meddele "af hvis ringe den indeholder til 5 Hoved-Render, som "ligge der imod Revelinen, hvilket Vand samme Hoved-Renders Participanter, vide sig ved en Grøvt "fra Peblinge-Søen langs igiennem Sortedams-Søe

” Søe, at tilveiebringe; og slipper da Vandet des
 ” snarere fra Eders Majestæts Hof, saavelsom Bryge
 ” Huus, Proviant-Huus, Tøi-Huus og Stald, og den
 ” fornemste Deel af Staden, hvis Rænder fra Debl
 ” linge-Søen er beliggende.”

Man seer heraf, at ved at afdæmme og udgrave disse Søer, Stadens Indvaanere mistede den Tid lidet og ikke alt Vand, da der ikkun var lidet Vand i disse Søer, og til sine Tider om Aaret, og i Sortedams-Søe i den største Deel intet. Desuden vare Dæmningerne efter bemældte Relation kun lave, og indholdt altsaa desaaarsag mindre Vand end nu. Disse Dæmninger ere efter sammes bemældte Hovgd-Rensning, af det opgravede meget forhøiede, saa at Vandet efter fuld Flodemaal, nu staaer omtrent 4 Fod over Rænderne. Derimod vare begge disse Søers Strekning meget mere udstrakt. Sortedams-Søes Grunde, gif til henimod Farimagss-Beien, og Deblinge-Søe, efter Anseelse noget henimod Contrefskarpen, som er lige for Aquaducten. Det kan altsaa være sandsynlig, at i den Tid det Stykke af Deblinge-Søe, som nu kaldes Blaagaardvænge, som et Stykke af denne Søe, kan have været afdæmmet, og Staden derfra den Tid været forsynet med Vand, medens de nuværende Deblinge- og Sortedams-Søer have været rensede. Egentlig veed man ikke paa hvad Maade samme ere rensede og hvad de have kostet,

da dette skal være foranstaltet og bekostet af høifalig Kong Friderich 4. Saa meget som jeg kan see, af de gamle Efterretninger om denne Søe, er det ikke skeedt i et Aar og paa engang, men Stykvis og i flere Aar.

Ved disse tvende Søers nuværende Beskaffenhed, efter saadan Hoved-Rensning for omtrent 70 Aar, og efter at derpaa aarlig er betalt og anvendt Penge for sammes Renselse, bør disse Søer være, og ere virkelig i bedre Stand, end nogen af Vandvæsenets andre Søer, hvor siden Vandcompagniernes Oprettelse, paa deels kun lidet deels slet intet er anvendt, som endnu ikkun er imod 150 Aar. Hvorfor skulde man da udtømme Vandcommerniernes Kræfter, ja mere end deres Kræfter formaae, for paa ny at afstappe disse tvende Søer? trænge dog Langvadsdams, Ustersløv, Gjentofte-Søe, Leer-Søe og Emdrups-Søe, meget mere til at renses? Og paa disse især de tre første ligger meget mere Mægt paa, end Peblinge- og Sortedams-Søers totale Rensning, som ved Aftapning og Udgravning vilde koste over en Tønde Guld, saa snart mueligt at faae først rensat, hvorefter siden de andre Søers Rensning skulde først foretages, hvor Bekostningen ved enhver især, paa samme Maade rensat, vilde langt overstige en Tønde Guld, fordi her er ti gange saa meget at udgrave og at bortskaffe, end i Peblinge- og Sortedams-Søe.

Om end alt dette ikke var, om de andre Søer vare bragte i tilhørlig Stand, og man havde nu Penge nok i Kassen, som total Rensning efter ovenmældte Plan udkræver; saa er derved maastee endnu alt for store Vanskeligheder, og saadan disse Søers totale Rensning maastee med al for stor Fare for Staden forbunden, end at man kunde beslutte sig dertil. Thi foruden alt ovenmældt herom anførte, er at tage i Betragtning; at Staden nu omstunder har mindre Brønde end i hin Tid, og Vandet i de saa der ere igien, er, ved tildeels ikke at bruges, deels fordærvet, deels ubrugbar til Husebrug og Fabriker. Staden har nu ogsaa en større Folkemængde, en større Mængde Heste og Qvæg, mange flere Røringdrivende Fabriker; der bruges meget Vand, ved en større Skibsfart til Coffardie Skibe og til Flaaden, større Garnison, flere Matroser end i hin Tid med mere; hvilket alt gjør det meget betænkelig, at aftappe disse tvende Søer af saa stor Indhold af Vand, som i hine ældre Tider er beregnet fulde tilstrække i 3de Maaneder til at forsyne Staden med Vand, efter at Vandet fra de andre Søer var sluppen. Efter alle anførte Omstændigheder, da Stadens Trang til Vand er saa stor, at endog med al den betydelige Forraad af Vand i disse tvende Søer kunne indeholde, Vandmangel ikke er usædvanlig, endog i maadelig mere i meget tørre Aar: saa er det betænkelig at aftappe en saadan heet Søe, og ved at giennemskiere Dæmningen lade det løbe bort i

Stranden, og savne det ikke blot i et Aar, men efter Planen i 3 til 4 Aar og maaskee længere. Hvem kan indestaae Vandkompagnerne for, at intet maadeligt, tørt og at især intet meget tørt Aar indfalder. Have alle Søer med den store Forraad begge disse Søer kunde indeholde, ikke kunne holde Compagnerne uden Vandmangel, hvor meget mindre var det da muelig, naar man skulde undvære saadan Mængde Vand, som Staden enten ved Peblinge- eller Sortedams- Søers Udtapning maatte miste? Men var det end muelig, saa skulde nu Langvadssdams- Uttersløv- og Gjentofte- Søe, dog herfra ikke mere end Springvands kunde undvære, umiddelbar forsyne Staden ved idelig Tilløb igiennem Aaen, den lange Bei fra Langvadssdams- Søe, og fra Utterslev- og Gjentofte- Søe, igiennem nye ved Siden af Peblinge- og Sortedams- Søe skierende Grøfter, lige til de særdeles Indløbs- Kister. Oberdirection og Inspection i Aaret 1680 siger herom: "Peblinge- og Sortedams- Søe maatte istandsættes, til at kunne gieme me saa meget Vand, som i 3 Maaneder igiennem Hoved- Rønderne (i Staden) consumeres, og det hænder sig tit, at Grøfterne i continuerlig og langvarig stærk Frost saaledes bundfryser, at man umuelig kan faae Vand, fra Langvadssdam eller andre Søer ufrossen herneder." Man antager nu dette Tilfælde indtraf, tilligemed en langvarig haard Vinter, der forarsagede, at intet Vand kunde

Kunde komme til Hoved-Kenden, igiennem Grøften den lange Bei fra, var da Staden ikke i største Nød i denne Tilstand den nu er, da den bruger en Mængde Vand og lidet eller ingen Hielp har af sine faae tilbageværende Brønde? Kunde dette ikke og faa hende sig i tørre Sommere? Ved saadan vovelig Foretagende, som saadan Dæmmings Giennemskiering er, kan man aldeles ikke forudsee andre Vanskeligheder og Uheld, der kunde indløbe, ved maaskee en liden Forsælse eller Overilelse.

Det kan ikke nægtes, at i disse tvende Søer, som nu er henimod 70 Aar siden, de ere rensede, deri har samlet sig endeel Mudder. der findes ogsaa Grøden i Bunden, og paa sine Steder Flæg, Aakar 20., og man veed ikke at Søerne, siden sammes første Renselse ere opmudrede; Siv og Flæg er derimod, saa meget jeg veed, afhugget med Lee. Dette, og at det ikke er optaget med Roderne, er nok Aarsag, at samme ikke er mere udrydet. Ligeledes finder man Misbrug fra Søbakkerne eller Doceringen, i det man især paa Blegdammens Side, har sperret Tilgang og Giennemgang for Vandvæsenets Inspection og Vedkommende, saa at ingen kan forhindre og vide, om og hvorledes man tilmudrer Søen. Nu findes deels Grundene udstyttede udi Søen ved Opfyldning og flette Bolværker, som ikke kunne holde Jorden, hvilken af Søens Bølger fyldes derfra ned i Søen.

Uagtet alt dette behøves ikke, til at afhjælpe disse og andre Mangler i disse tvende Søer, at Rensning skulde skee ved Aftapning, som volder de svære uhyre Bekostninger. Misbrugen maae først afhjælpes, og Formuddring hindres; og da maatte og kunde Mudderet optages med mere maadelige Bekostninger end ved Aftapning, nemlig: naar det er Mudder ved simple Maschiner af Mudder-Poser, paa en Jernboile som en Halvmaane, med et simple Mechaniske Spil anbragt, paa en Flode af sammenlagte Lommer, og det saaledes optagne Mudder, kastet i bequemme Præme, føres i Land. Men i fald Bunden var Sand, Jord eller andre haarde Jordarter, maatte i stedet for ovenmældte Mudder-Poser bruges en Slags Jernskuffer, thi Steenshund troer jeg neppe der er, som udkrævede andre stærkere Instrumenter og Maschiner. Ved denne Leilighed kunde det og være fornøden, uden for hver Indløbs-Riste at gjøre en Fordybning eller Bassin, og om mueligt en stikkelig bred Grøft vidt i Søen, paa det Mudderet der kunde synke og samle sig for at optages. Siv og Esæg maatte ikke blot afhugges med Lee; af anden Grønde i Bunden maatte ikke blot Overdelen oprives med Riber og Kløver; men alt maatte af Grunden med Rødderne optages og udryddes. Og for at undgaae eller forekomme Ophold, eller Forhindring af vaagrændsende Beboere, og Silmuddring fra deres Jorder, er her som i andre Søer fornøden, at en lovsig Grønde

Bestem:

Bestemmelsesforretning udvirkes, og Grændserne gøres kiendelige, ved Pæle, Grøfter og Dæmninger eller Docering, og de som have byggt og plantet paa Doceringen, udslyttet med Bolværket over Doceringen hen i Søen, og for Vandinspectionen og Bedkommende aflukket Tilgang og Passage paa Docering, alle disse maatte tilholdes at flytte og tage bort, hvad de have plantet og byggt derpaa, i Følge et kongelig Rescript af 14 Juli 1730 (*).

Dette vil findes nødvendig at maatte skee jo for

§ 5

jo

(*) Allergnådigste Resolution!

Bewandten Umständen nach, und weilten angeführter Maken auf die proponirte Art, kein Vieh oder Unreinlichkeit in denen drei Seen, (Wesling, Cortedams, og St. Jørgens Søer) kommen kann; so bewilligen wir allergnådigst, daß der, vermög Unser allergnådigsten Ordre vom 1sten Maj dieses Jahrs, alda zu ziehende Graben an dieser Seite, (Wlegdams Siden) bis weiter ausgesetzt und nicht verkertiget werden möge; jedoch daß Gegentheils vor allen Dingen dahin gesehen werde, daß die Hecken aldar, nach des Magistrats Anerbietthen, dergestalt mit Weidenbäumen und geschlungenen Buschwerk im Stande geseh werden, daß sie von ihren Gärten oder Bleichdämmen mit denen Seen keine Gemeinschaft haben, die der Docering entweder schädlich sey, oder auch dadurch denen Seen einige Unreinlichkeit zuschießen könne. Copenhagen den 14 Julii 1730.

Friderich Rex.

Revenfeldt.

jo heller. Grødens Oprydning med Røderne maatte skee saasnart skee kan, men Opvuddring vil beroe paa Vandcompagniernes Evne, som man haaber Oberdirectionen vil tage i Betragtning.

St. Jørgens-Søe.

Om denne Søe, som bestaaer af Spilbevaudet fra Peblinge-Søe, og som er lavere end at den kunde give Staden noget Vand, udviser Oberdirectionens og Inspectionens Relation til Kongen af 2 Julii 1680: at Slusen og Overfaldet for St. Jørgens-Søe, endog den i Ladegaars-Dam eller Søe, er Vandvæsenets tilhørende og af samme istandsat, sigende deri, under Artikel af Peblinge- og Sortedams-Søe: "Overfaldet er først det, som af Steen ind før Helmer Botværk, er sunderet, hvor Overfalds-Vandet af Peblinge-Søe i St. Jørgens-Søe henløber, og kan koste en søie Ting at vedligeholde. Det andet paa hin Side Ladegaarden beliggende, hvor Overfalds-Vandet iligemaade Vesten de gamle Trenschementer til Stranden henflyder, er ganske forraadnet, og af Tyve spoleret, vil ganske paa ny, og noget bredere forfærdiges, som undtagen Bogne og Pligtfolk, kan koste ungefær 200 Rdlr." Heraf seer man at St. Jørgens-Søe med sit eget Overfald, samt Overfald og Slusen i Ladegaardsdam og Søe, af forrige høistfalske Konger ere overdragne, Oberdirectionen og Inspectionen for Vandvæsenet i

Rig.

Risøbenhavn, til at besørge i standsat, og Spilde-
 Vandet ledet fra Pøblinge-Sø saaledes, at det
 intet Sted maae løbe hen, undtagen til St. Jør-
 gens-Sø, for at holde den fuld og forfriske den.
 Dertil er Overfaldet i Ladegaardsdam anlagt til en
 vis Høide, at Ureenlighed der foran maae synke,
 og at ikkun reent Vand kunde løbe over til St.
 Jørgens-Sø. Paa det Vandet, saa længe der
 er Tilløb bestandig kan flyde til St. Jørgens-Sø,
 er dette Overfald bestandig aabent for at løbe over
 og fylde St. Jørgens-Sø med reent Vand. Paa
 vestre Side af Ladegaardsdam, derimod er en Sluse,
 hvis Bund er dybere end hin Overfald, igiennem
 hvilken Sluse, naar den aabnes, Ureenligheden af
 Ladegaardsdam, og det alt for overflødige Vand,
 i Tilfælde af al for stærkt Tilløb, kan udelades, ved
 at optrække Stiboret i Slusen, hvilket da løber igiennem
 en Grøvt forbi Bodrups-Gaard, omkring
 St. Jørgens-Sø og den gamle Kongevei, hen
 paa hin Side Overfaldet af St. Jørgens-Sø,
 hvor det ved Vandet som kommer derfra løber i
 Stranden.

Da nu dette Tilløb af Spilde-Vand, fra Pø-
 blinge, til St. Jørgens-Sø og sammes Vandhold
 var nødvendig, til at forsyne Vesterbroe Beboere,
 og andre deromkring boende, med Færst Vand; saa
 blev Oberdirectionen, efter foregaaende kongelig Re-
 script, hvorpaa ovennævnte Relation fulgte, autho-
 rise

riseret, at styre dette Spilde-Vands Løb saaledes, at St. Jørgens-Sø dermed tilstrækkelig kunde forsynes, og ved sammes Overflødighed forfriskes, og at Slusen vesten i Ladegaardsdam ikke maatte aabnes, uden at der var megen Overflødighed, saa at Vandet, til at forsyne St. Jørgens-Sø, kunde undværes.

Dog da ikke Stadens Indvaanere, men Beboere paa Vesterbroe, og omkring St. Jørgens-Sø havde Nytte deraf, for hvilke Vandholdet i denne Sø var umisteligt, saa var det ogsaa disse og ikke hine, der burde betale det, som sammes Sluse, Overfalde, Dæmning eller Docering kostede at istandsætte og at vedligeholde. Hvem den gang (1680) har betalt anførte Beføstninger herpaa, kan af Relation ikke sees, og jeg finder ingen Efterretning derom. Det synes ikke at Vesterbroe Beboere have antaget sig denne Sag, men ladet andre sørge for denne Sø, og afansørte at slutte, har Regieringen eller Rentekammeret, den Tid maattet betale det Kostende, og benyttet den alene som en Siffedam. Det synes og at Inspectionen derefter har undslaaet sig for sammes Kostende og Tilsyn, da de deraf intet Vand kunde have, hvilket jeg sluttr deraf, da i deres følgende Relationer intet nævdes mere om St. Jørgens-Sø.

Rentekammeret som havde ikke alene Omkostninger, men og megen Uleilighed af Omkringboende,
som

som skulde passere den gamle Kongevei, hvorigien-
 nem i sin Tid det overflødige Vand løber, og hvore-
 over var lagt en Broe, som voldede Klager, da den var
 forfalden, saa at Vandløbet hindrede Passage paa
 denne Vei, eller gjorde den farlig at passere, og
 nu findes at Rentekammeret i Aaret 1748, har
 overladt de nu afdøde Herrer Agenter B..... von
 H..... B..... et Stykke eller Strimmel af
 Kongeveien, fra Oversaldet indtil daværende Capun-
 stopperie omtrent 4000 Quadrat Alne, for 100 Rdlr.
 i Kroner paa de Vilkaar: " at de skulde forsvare-
 " lig vedligeholde den da afspælede Vei, og at
 " den til Brug ved det af dem indrettede Mæle-
 " og Stampværk, igiennem Dæmningen an-
 " læggende Sluse eller Udløbs-Rende, samt
 " den derover for Veien anlæggende Broe,
 " alt af dem selv skulde bekostes, og stedse
 " af dem og efterkommende Eiere vedlige-
 " holdes ic. : "

Henigten var herved, uden Tvivl, for bestandig, at
 befrie Rentekammeret ej alene for Bekostninger, men
 især for bemældte Uleiligheder og Klager, i Henseende
 til den af Vandløbet fordærvede Vei.

Da bemældte Agenter, ikke opfyldt Rentekam-
 merets Forventning, ikke istandsatte Veien og Broen,
 ikke anlagte Møllen og Slusen, men lod alting
 henstaae i statu quo, som det var, da dette Stykke Jord
 blev dem overladt, forvoldte dette at Bunden
 som

som udgjorde St. Jørgens Sø, stet ikke mere holdt noget Vand, men blev tørt Land; saa at i den Tid, deri skal være pløiet og den brugt til Græsning; Mangel af Sluse og Broe gjorde og Veien upassabel. Dette forarsagede at idelige Klager indløb til det Kongelige Rentekammer, med Begiering, at Slusen og Broen maatte istandsættes, Rentekammeret tilskrev Oberdirectionen, for Vandvesenet herom, som undskyldte sig derfor, at det var ovenmeldte Herrer og Agentere der skulde istandsætte og istandholde bemældte Broe og Sluse. Denne Klagen og Corresponderen henstod til Aaret 1759. Da Oberdirectionen, for at gjøre Ende paa denne Uleilighed, tilskrev hine Agenter, og paaminde dem, at sætte bemældte Broe og Sluse i Stand. men fik til Svar. "at formedelst Dødsfald og andre Omstændigheders Overveiende, dermed til den Tid ej var noget foretaget. Slusen var endnu af samme Bestaaffenhed, som den 1728 var anlagt." Disse Herrer, som nu for lange siden ere døde, lovede altsaa ikke, at istandsætte det, og have aldrig istandsat det eller bekostet noget derpaa. Jeg vil ikke bedømme, om Rentekammerets Skiode til hine nu afdøde Herrer Agentere, af 1748 da kunde være magtesløs, da de efter 14 Aar ikke havde opfyldt de deri fastsatte Vilkaar, af bemældte Veies og Broes ic. Istandsættelse og Istandholdelse. Dog dette er vist, at det Kongl. Rentekammer formedelst ansøgte Omstændigheder, kunde være besværet i Aaret 1762 at udvirke Hans Majestæts allernaadigste

digste Resolutionen saaledes lydende: Vi ville aller-
 " naadigst overlade Brand- og Vandcommis-
 " sionen, den, omkring St. Jørgens-Søe uden
 " for Kiøbenhavns Vesterport, paa dens Dæm-
 " ming og Docering aarlig faldende Græsning,
 " mod at de forsvaerlig vedligeholde Dæmmin-
 " gerne og Doceringen i og omkring Søen,
 " uden videre Bekostning for vores Kasse,
 " men hvad Fiskeriet i denne Søe angaaer, da
 " bliver samme os afdeles forbeholden," og
 Rentekammeret tilføjer: " thi skulle vi saadan her-
 " ved communicere med Naamodning, at naar den
 " ydermere fornødne Oprensning i denne Søe fore-
 " tages, os da derom apriori maatte underrettes
 " for at hensee, at samme tillige kunde skee paa
 " den Maade, hvorved saavel Vandcompagniernes
 " intenterede nyttig Hensigt kunde opnaaes, og Søen
 " tillige vorde nyttig for det Kongelige Fiskerie."

Da nu Vandvæsenet strax derpaa, har ikandsat
 den, den Tid, forfalden Broe og Overfald for St.
 Jørgens-Søe, og vedligeholdt den hidtil, tillige med
 Dæmning og Docering, og nu i mere end 30 Aar
 havt Naadighed og Eiendom over St. Jørgens-Søe,
 og alle sammes Doceringer, Dæmninger, Sluse og
 Overfalde; saa kan vel ingen forældet og uopfyldt
 Skiøde, gjøre Vandvæsenet Ret til St. Jørgens-
 Søe, og sammes Dæmning og Docering rundt
 omkring, stridig.

Iblandt

Iblandt andet har, for ikke længe siden, Vandmangelen paa Christianshavn, givet Anledning til det Forslag: at opdømme St. Jørgens-Søe høiere, end den er, for at kunne derfra have anlagt en Hoved-Kende, til at lede Vandet til Christianshavn, men Fortifications-Væsenet, kunde ikke tilstøde Vandets høiere Opstæmning i denne Søe. Imidlertid, da Vesterbroes Beboere have Vand herfra, og behøve mere end forhen, ligesom Beboernes Antal forøges, da ogsaa Vesterbroe, som Kiøbenhavns Forstad, er endeel af Staden, saa have Beboerne der ligesom Stadens Indvaanere Oberdirectionen til at understøtte dem, naar nogen vilde formindske betage eller fordærve Vandet for dem i denne Søe, imod at de betale til denne Søes Vedligeholdelse; og paa de Grunde vil det, være fornødent, at Oberdirectionen vaager over Forstadens, saavelsom Stadens, Met og Raadighed til St. Jørgens-Søe med alle sine Sluser Overfalde og Dæmninger.

Førend nu Oberdirectionen og Inspectionen kunde foretage nogle Forbedringer, i de Feiler der kunde findes ved Sluser, Overfalde og Dæmninger og Grøvter, St. Jørgens-Søe vedkommende, og ved St. Jørgens-Søe selv, indstilles om ikke en loyformelig Forretning, over de brøstfældige Steder maatte givres, hvorved Tilgrændsende og alle Vedkommende maatte kaldes. Blandt de sidste formener jeg, at Vesterbroe og omkring St. Jørgens-Søe

Søe boende, og for hvis Skyld St. Jørgens Søe, samt Oversalde, Sluser ic. skulde istandsættes, ere de, som fornemmelig bør deeltage i bemældte Bærkers Bekostning, hvilket da med dem er at overveie, for at vide det, og være deeltagende i samme Arbeids Bestyrelse og Bekostning.

Oversaldet og Slusen for søndre Enden af St. Jørgens Søe, ved gamle Kongevei, er saaledes, at den med liden Reparation vil kunde staae hen en deel Aar. Men Oversaldet og Slusen Vesten for St. Jørgens Søe, i Ladegaardsdam, er mere forfalden, og vil istandsættes. For nu i Forveien at vide det Kostende, vil det befindes fornødent, at en Besigtelses Forretning derover foretages.

Der findes ogsaa, at megen Misbrug foregaaer i Grøften, hvor igennem Spildevandet fra Peblingesøe skal ledes hen til St. Jørgens Søe. Iblandt andet, er næst derved paa hiin Side Ladegaarden anlagt et Garverie, hvis Ureenlighed løber ned i samme Grøvt, og blander sig med Spildevandet; og hvad det værdste er, saa befindes, at NathuusKærnet fra Ladegaarden i Mængde flyder ned i samme Grøvt, hvoraf med høit Vand og Regn ikke lidet skylles ned i Grøften, hvilket blandet med Spildevandet fra Peblingesøe, flyder da over Ureenlighed og Mudder, som Grøvtten detsfra langs hen er opfyldt med, ind i Ladegaardsdam eller Søe, og detsfra over Oversaldet i St. Jørgens Søe. Desforuden findes, at det

der anlagte Rattuntrykkerie fylder sine farvende Rattuner i bemaldte Ladegaardsdam, hvis Ingrediencer ere skadelige for Mennesker, for Creature og for Fiske i Vandet. Vel vil man sige, at Rattuntrykkeriet ifkun fylder sine Rattuner om Sommeren, i hvilken Tid intet Spildevand kommer ned fra Peblinge-Søe, og altsaa intet Vand løber over Overfaldet i St. Jørgens-Søe, og at de skadelige Ingrediencer imidlertid synke til Bunds i Ladegaards-Søen. Men bliver da disse skadelige Indgrediencer ikke oprørte, naar Spildevandet fra Peblinge-Søe strømmer ned i denne liden Dam eller Park? Skulde da af denne Ureenlighed intet kunde skylles over Overfaldet ned i St. Jørgens-Søe? Og kunde Besoererne ved den forbi Bodrups Gaard løbende Grøvt, hvorigiennem Skarnet fra Grunden igiennem Slusens Bund flyder, være tiende dermed? Jeg maae overlade Vedkommende det at betænke. Det vil findes hoist fornødent, at Grøvten fra Peblinge-Søe ned ad til St. Jørgens-Søe renses, og at Skarnet og Mudderet borttages; samt at NathuusSkarn og Ureenlighed fra Garveriet maae gives andre Steder og andet Aflob, for ikke at fordærve det ferske Vand for Mennesker og Creature, dog paa Vedkommendes Bøstning, og med egen behagelige Medtilsyn.

Ved at eftersee Dæmningen, der er imellem Peblinge- og St. Jørgens-Søe, hvorover Veien gaaer herfra til Ladegaarden, synes mig, at den nu, efterat den er forhøiet og endnu mere opfyldes, bliver

ver for smal og farlig at passere for en Bogn, mere,
 naar to Bogne møde hinanden eller de fivte i Mørke.
 Jeg vil ikke tilraade at gjøre nogen Beføstning
 derpaa, for at gjøre dem bredere; men da dette kun-
 de skee, ved at faae Gruusvogne til at fivte derud
 og losse der, og gjøre den dermed bredere, saa ind-
 stilles dette til Bedkommendes Overveielse.

Blandt alle her forhen bemældte Søer som Sta-
 den eier, ere Eindrup, Neblinge, og Sortedams Søer
 Reservoirs, som umiddelbar forsyne Staden, igiennem
 de deri anlagte Hoved-Render, hvoraf St. Jørs-
 gens Sø modtager det Spildevand, som for-
 syner Forstaden uden Vesterport. De øvrige her
 forhen anførte Søer ere Gjemme Søer, forsynede med
 Sluser, for at imodtage og gjemme det Vand,
 som om Vinteren samles indtil Foraaret eller Som-
 meren, eller saasnart hine behøve Tilløb, og saa
 længe disse tilstrække. Endnu er tilbage at forklare de
 Steder, hvorfra Gjemme Søerne have deres Tilløb.
 Utersløv Søe, som er af stor Strefning, har Tilløb
 fra Ager og Eng omkring sig, ved Regn og Tøes-
 veir, ligesaa har Gjentofte Søe Tilløb fra omkrings-
 liggende Agre og Enge, Møse og Søe, og iblandt
 dem fra

Huul-Søen.

Denne anføres navnlig, og mældes derom i
 Oberdirectionens og Inspectionens Relation af
 2 Julii 1680, nemlig: "Huul-Søe haver i for-

"rige Tider hiulpen til, igiennem Grøvterog igiennem
 " Gjentofte: Søe, at bespise Emdrup: Søe, som
 " vel endnu lod sig gjøre, dersom Grøvterne og
 " det: Vedkommende bleve tagne i tilbørlig Obser-
 " vation. Og i Relation af 15 Julii 1790 siges:
 " Grøvten imellem Huul: Søe og Gjentofte: Søe
 " behøves at renses, for at fornemme, om Huul:
 " Søen kan give noget Forraad af Vand, som
 " formenes den i forrige Tider haver givet." Efter
 denne Forklaring var det uvist, om man havde noget
 Vand fra Huul: Søen eller ikke. Derimod mældes
 efter Relationen af 18 Maji 1692, nemlig: "I
 " Huul: Søen, hvilken giver sit Vand, som er me-
 " get lidet, ned i Gjentofte: Søe, er ingen Pæl sat;
 " efter som baade Bønderne og Stadens Vandvær-
 " ker derudi have en Interesse, at den, det meste
 " mueligt, altid udrømmes." Meningen i Henseende
 til Pælen er, at Oberdirectionen efter kongelig Or-
 dre havde sat Pæle i hver af de øvrige ovenmældte
 Søer med Mærke paa, for at bestemme, hvor høit
 Vandet i hver Sø kunde opstemmes og ikke hoi-
 re. Huul: Søe var og er uden Gluse, og kun et
 Ufløbs: Sted og ingen Reservoir; "derfor (siger
 " Oberdirectionen) er i Huul: Søen ingen Pæl sat,
 " fordi Vandet der ikke maatte opstemmes og ingen
 " Gluse sættes derfor."

Dette er her at bemærke i Henseende til Grøv-
 ten, der skal afløde Vandet fra denne Søe til
 Gien

Gjentofte: Søe, at denne Grøvt, som alle andre Grøvter og Naer, i Folge Forordningen af 25 Junii 1790, skal bekostes gravet og vedligeholdt af tilgrændsende Lodseiere. Her er altsaa at betænke, om Springvands: Inspectionen gjør vel i at bekoste Grøvten fra Huulsvæn rensset, og om den virkelig giver noget Afløb af Vand (der er Umagen værd, at bekoste noget paa), samt i hvilken Tid; thi, naar man ikkun om Vinteren eller tidlig om Foraaret har noget lidet Afløb derfra, paa hvilken Tid Gjentofte: Søe andensheds fra har mere Tilløb af Vand, end den kan rumme, saa lønnede det maaskee ikke Umagen, at bekoste noget paa disse Grøvter, da Naagrændsende der til ere forbundne, og deres eget Bedste desuden byder dem det. Dette maatte derfor indstilles til videre Undersøgelse.

De Afløbssteder, hvorfra Langvadsdams Søe har Tilløb, ere mange, nemlig: fra Søer inose, Maglemose, Kagemose, fra Egbye og andre Steder, som ved Side: Grøvter løber ind i Hoved: Grøvterne, lige fra Præste: Broen og igiennem Islemark indtil Langvadsdams: Søe. Disse Steder have ingen og kunne ingen Sluse have, da Jordeierne ikke kunne taale Vandet paa disse Steder opstemmet, men Lodseierne ere forbundne, efter ovenmældte Forordning af 25 Junii 1790, at aflede Vandet fra disse Jorder, og deres egen Interesse driver dem dertil. Herved er altsaa intet videre at iagttage for Ober: directionen og Inspectionen, end at man søger at tilholde Lodseierne, at efterkomme bemældte Fororde

ninger, ifald deres egen Gavn og Nytte er dem ikke Grund nok, til at aflede Vandet fra deres Agre, Enge og Moser. Endnu er et Sted tilbage, hvor fra Langvadsdams-Søe skulde have Tilløb, men som Omstændigheder hidtil have hindret, og dette Sted er

Tibberups = Mose

I gamle Esterretninger kaldes dette Sted Tibberups-Søe, ligesom andre flige Steder, hvilket lader formode, at ogsaa dette Sted virkelig har været en Søe. — Den er i Tidens Længde, efter Mose-Grundens Natur, bedækket og begroet med en Mosekorpe, skjønt den hænger mange Steder fuld af Vand, hvilket af Mangel paa tilstrækkelige Afledninger, ikke kan faae Afløb nok; og der er nu slet intet Afløb herhid til Langvadsdams-Søe, da denne Søe meest er tilgroet imod Klaasdal, og Grøften der fra herhid til Præstebroen er meest opfyldt; skjøndt det er antaget for en uimodsigelig Sandhed, at Hovedstadens Vandvæsen forhen har havt Tilløb af Pompevand fra Tibberups-Søe eller Mose, til Langvadsdams-Søe og derfra til Staden. Oberdirectionen og Inspectionen, som den 2 Julii 1680, efter kongelig Befaling af 10 April næst forhen, gjorde deres Forretning over Staden vedkommende Søer, bevidne, under Artikel af Langvadsdams-Søe, saaledes: ”fornemmelig er ved denne (Langvadsdams-Søe) at betragte, at den har havt Tilløb af Vand fra Tibberups-Søe, som nu ikke mere
fløer,

"feer, endeel formedelst at samme Søe efterhaanden
 "er tilgroet, og Grøfterne, som ere de mellemliggende
 "Landsbyers Markeskiel og Vangeværn (som end-
 "nu mærkeligen sees, i forrige Tider af Bøn-
 "derne at være holdte aabne og ryddelige) nu
 "næsten ere tilgroede igien, saa og formedelst Bul-
 "broen, som var paa Veien imellem Glassare og
 "Tibberup, hvor Vandet havde sit frie og ubehin-
 "drede Siennemløb til Landeveisdam, er nu affkast-
 "et og med Jord opfyldt, hvorimod Tibberups-
 "Søe nu er givet et andet Afløb, ved Kender lagt
 "igiennem Dæmningen paa Veien imellem Tibber-
 "rup og Bagsvær: hvorfor det høiligen gøres
 "fornødent, at sammes Grøfter af samme paa-
 "grændsende Bønder vorde igien opkastede,
 "som skulde være stor Gavn for deres Enge."

Og noget forhen siges i samme Forretning:
 "Efter som og Eders Kongelige Majestæt og de
 "fleste af Stadens Indbyggere have største Nytte
 "af Pompevandet, hvis Søer, nemlig Peblinge-
 "Søe, Sortedams-Søe, Landveisdams-Søe,
 "Tibberups-Søe og Leer-Søe alle burde dertil
 "contribuere, og Tibberups-Søe undtagen ere Sta-
 "den nærmest beliggende."

Og afg. Hr. Stam... i hans allerunderdanigste
 Forestilling, angaaende hvad ved Vandvæsenet eragtes
 fornødent af 15 Julii 1790 mældes: "Det Afløb, som

» Tibberups: Søe, formedelst et Hul paa Dæms
 » mingen imellem Tibberup og Bagsvær, er givet,
 » hvorved Vandet, som fordam havde sit Løb til
 » Langvadssdams: Søe, nu til Lyngbye: Søe hen-
 » flyder, vil igien tilfyldes; saa vil og alle Grø-
 » ter, hvorigiennem Langvadssdam har havt Tilløb
 » fra bemældte Tibberups: Søe, ved de paagrænd-
 » sende Bønder aabnes og aarligen reem-
 » holdes, baade for Vandets Skyld, og fordi
 » samme Grøtter ere deres Markskiel og Van-
 » geværn, hvorom er en kongelig Befaling
 » af 4 Martii 1681 udgangen, men ikke esi-
 » terkommet. »

At altsaa Tibberups: Mose er et Afløbssted,
 hvorfra Langvadssdams: Søe har havt Tilløb af
 Vand, samt at paagrændsende Bønder forhen vire-
 felig have opgravet Grøtten fra Tibberup og hen-
 til Langvadssdam, og at de dertil ere forbundne, baade
 efter Befaling, som og for desto bedre at kunne benytte
 deres Ager, Enge og Moser, samt for at bestyrke
 deres Markskiel og Bangeværn, ved at holde be-
 mældte Grøtter aabne og rene; alt dette er af
 Ovenmældte beviist. Om nu, efter foregaaende kong-
 gelige Befaling, Vandet fra Tibberup i den Tid er givet
 sit behørige Afløb til Langvadssdam, vides ikke.
 Dog formodes det, og seer man, at Grøtten hertil
 er tilgroet igien.

Harsagen, at de ved Tibberup tilgrændsende
 Lodsieere, indtil vore Dage ikke have aabnet eller

opgravet bemældte tilgroede Grævter, der fulde lede Vandet til Langvadsdam, er, at samme allerede nogen Tid forhen havde givet Vandet fra Tibberups-Sø et andet Afløb hen til hiin Side Klaasdal til Hiorte-spring-Mose. Man sees ogsaa af det Ovenmældte, at man i de Tider ikke har været betænkt paa, at faae Tibberups-Sø til Eiendom, men at man har giort sig desmere Umage, at faae Afløb af Vand derfra til Langvadsdam, som den haver havt forhen, indtil Vandets Tilbageholdelse og Stadens tiltagende Trang til mere Vand end forhen, og deraf flydende tiltagende Vandmangel, især af Pompevand, tvang Oberdirectionen i de følgende Tider at efterforske, hvorledes denne Mangel kunde afhjælpes. Afg. Hr. Prof. N., i sin Tid en Lem af Oberdirectionen, erklærede sig i Aaret 1755, som forhen S. 37 er anført, i den Hensigt at afhjælpe Vandmangelen, saaledes: "Naar Tibberups-Mose var af den Beskaffenhed, at den med maadelige Bekostninger kunde opdømmes, og med en Sluse indretes, til et Reservoir, saa kunde deraf ventes en stor Hielp i tørre Somre." Disse Udtryk give tilkiende, at man maaskee forlængst, i det mindste fra denne bemældte Tid, af har antaget, at Tibberups-Mose var Stadens Eiendom, baade i Henseende til Grundden, som og til Vandets Afløb hertil Staden; og, efter Prof. videre Utrænde, har man uden Tvivl antaget, at Tibberups-Mose kunde gøres til et Reservoir. Da nu i saa mangfoldige Aar al Umage

har været forgieves, at faae Vandet ned fra Tibberups-Mose, og der i Aarene 1775 og 1784 gaves Leilighed fra det Kongelige Rentekammer, saa erklærede Vandvæsenets Foresatte sig derhen, at da det hidtil har været forgieves, ved paagrændsende Bønder og Lodseiere at faae det Vandvæsenet tilkommende Vand fra Tibberups-Mose ned, saa maatte de selv antage sig Tibberups-Mose, som af Kong Christian 5. var given til Stadens Forsyning med Vand; og, formedelst for Vandmangel i Staden, vare de nødte til, at udgrave Tibberups-Mose ved Tørveskier, og at have Indtægterne heraf, og af Afbenyttelsen af denne Moeses øvrige Grund, til derfor at kunne indrette Tibberups-Mose til et Reservoir, som Staden trængede til. Da nu det Kongelige Rentekammer ikke erklærede sig herimod, toge Vandvæsenets Foresatte ikke i Betænkning, efterat have i Aaret 1786 ladet optage Situations-Karte over Aaen fra Tibberup, som udviser sammes betydelige Fald, i Aaret 1787 at lade bemældte Aae, fra Tibberup til Præstebroen og videre, opgrave. Dog dette kunde ikke være tilstrækkeligt, da Søen i sig selv paa denne Side, henimod Klæbdal eller Sæholms-Huus, meget var opfyldt og tilgroet, hvorfor Vandvæsenet maatte være betænkt paa, at have Moesen selv opgravet.

Dette var nu et Foretagende, som udkrævede Forsigtighed, for at undgaae al muelig Modstand og Hindringer; og, for at forekomme dette, er

hver:

hvervede en lovlig Besigtelsesforretning og Situations-Kartet's lovlige Optagelse over Tibberups-Mose, hvori sammes Grændser, under tilgrændsende Lodsseieres og andre Vedkommendes Overværelse, bleve bestemte og afpælede, og paa Kartet anmærkede. — Da nu under denne lovlige Forretning ingen Modsigelse eller Hindring skeedte, heller ikke siden efter, saa kunde Vandvæsenets Foresatte nu ikke i mindste Maade tvivle om sammes Eiendoms-Ret til denne Mose, indtil, imod al Forventning, Hans Excellence Hr. Geheimeraad og Amtmand Scheel Plessen, under 5 October 1790, tilskrev Oberbrand- og Vandcommissjonen, saaledes:

” Efter det Kongelige Rentekammers Resoluz-
 ” tion, af 23 Junii og 24 Julii sidstledende, er en Deel
 ” Sogners Bønder paa begge Distrieter i Nar, ligesom
 ” i forrige Nar, tilladt Torvestkiering i Hiortesprings
 ” Overdrev og Jonstrup's Bang, paa Vilkaar: at udgra-
 ” ve Bandet af Tibberups- og Hiortesprings Moser,
 ” for at gjøre samme bequemme til Torvestkier for Es-
 ” tertiden, i hvilken Anledning er foretaget et Na-
 ” steds møde den 16 f. M. i Vedkommendes Over-
 ” værelse, hvorved den Bestemmelse er taget, at
 ” disse Mosers Udgravning best vilde skee ved leiede
 ” Folk.”

” Ved denne Forretning er gjort den Anmerk-
 ” ning, at samme bemældte Tibberups-Mose skal
 ” være

" være et Vandforraad, til de under Stadens Ober-
 " brand- og Vandcommissiön henhørende Søer, og
 " velbemældte Commissiön, for endeel Aar siden,
 " skal have gjort Begyndelse med, at udgrave Van-
 " det af samme, forbi det saa kaldede Sæholms-
 " Huus, ned til Præstebroen og videre til Dam-
 " huus- Søen eller Langvadsdam; vilde man først
 " fornemme, hvorvidt meerbemældte Commissiön
 " maatte findes villig til, at tage Deel i de Bekost-
 " ninger, som udfordres til denne Moses Udgrav-
 " ning paa det ommældte Sted, eller om der haves
 " noget imod, at Vandet udledes af den anden Side
 " af Mosen, igiennem Hiortespring og Giffelfeld-
 " Naen, i hvilken sidste Udgravning den Fordeel
 " paa Bøndernes Side formenes at kunde erholdes,
 " at Bekostningerne bleve mindre, og de andre Mo-
 " ser paa Hiortespring derved tillige udgraves."

" Jeg skalde derfor ikke undlade herved tiens-
 " ligt, at udbede mig Oberbrand- og Vandcom-
 " missiönens behagelige Svar, om den, efter ved-
 " lagte Copies- Afvegning og Opmaaling, til Tibbe-
 " cups- Moses Udgravning, som mældt, forbi Sæ-
 " holms- Huus og videre ad Damhuus- Søen, vil
 " tage Deel i de deri anførte Bekostninger, saavel
 " til Gravningen, som til Broerne at synke, eller
 " hvorvidt der maatte haves noget imod, at Van-
 " det udledes fra den anden Side.

" Afvegning og Opmaaling

" Over Tibberups = Moses Afkob, naar Vandet
" fra samme Skal afledes til Vandløse Søe:

" Fra Tibberups Mose til No. 1 = 60 Tom. 61 Favne

— No. 1 til 2 " " " 48 — 22 —

— — 2 til Broen ved Søe:

holms = Haus " " " 60 — 50 —

" Fra Broen ved Søeholms Haus

til No. 4 " " " 78 — 140 —

— No. 4 — 5 " " " 75 — 120 —

— — 5 — 6 " " " 74 — 64 —

— — 6 — 7 " " " 75 — 73 —

— — 7 — 8 " " " 75 — 57 —

— — 8 ved Præstebroen til

No. 9 " " " 66 — 67 —

— — 9 ved dito til No. 10 70 — 110 —

— — 10 til 11 " " " 73 — 38 —

— — 11 — 12 " " " 73 — 46 —

— — 12 — 13 " " " 78 — 118 —

— — 13 — 14 " " " 68 — 108 —

— — 14 — 15 " " " 67 — 97 —

— — 15 — 16 " " " 108 — 85 —

— — 16 — 17 " " " 70 — 109 —

— — 17 — 18 " " " 79 — 125 —

— — 18 — 19 " " " 72 — 130 —

— — 19 — 20 " " " 66 — 138 —

— — 20 — 21 " " " 66 — 144 —

Pateris 1902 Favne.

Lateris 1902 Favne.

"Fra No. 21 til 22	" " "	108 Tom. 81	—
— — 22 — 23	" " "	68	— 78 —
— — 23 — 24	" " "	68	— 106 —
— — 24 — 25	" " "	70	— 114 —
— 25 til Ragsbroen paa Lan-			
deveien	" " "	70	— 92 —

2373 Favne.

"Fra Ragsbroe til Islemarks-			
"Aae, er efter Fogden i Herslev			
"Ole Petersens Udsigende		460	—

2833 Favne.

"De mødte Arbeidsfolk Ole Jensen fra Hiør-

"tespring, Jens Madsen og Niacus Petersen Huus-

"mænd af Herlev, forlangte for hver Favn Grøvt at

"grave 1 Mk., og til Dæmminger 2 Tøltet Brag-

"bræder og en Tølt Sparrer. Hele Strekningen fra

"Tibberups-Mose til Ragsbroe og derfra til Isle-

"marks-Aae bestaaer af 2833 Favne, der beløber sig

"a 1 Mk. Favnen til 472 Rdlr. 1 Mk. foruden oven-

"meldte 3 Broer at synke, efter den behøvende Dybde."

Kirkeværlose den 23 Sept. 1790. Blumenthal.

Bandsvæsenets Foresatte, som allerede havde

giort endeel Beføstninger, baade paa Tibberups-

Mose selv og paa Aaen, kunne ikke forsvare for

Compagniernes Participantere, at have bekostet dette

omkost. De kunde af samme Marsag heller ikke

tilstaae det Kongelige Rentekammers Forlangende,

at

at deeltage i ovennævnte flere Bekostninger, til at udgrave Tibberups-Mose, for at gjøre den beqvem til Tørveskier, uden at nyde Indtægter af Grundene i Moesen, til Hielp til de derpaa anvendende Bekostninger, og fornemmelig ikke uden at have fuldkommen Eiendom og Raadighed over Moesen, til hastig og for bestandig at faae Vand derfra. Vandvæsenets Foresatte gjorde desaar sag Forestilling herom, ikke saameget i Tillid til de af forbemeldte Kong Christian 5. allernaadigste meddeelte Rescripter, som syntes at give dem Ret nok til, at gjøre Tibberups-Mose til et Reservoir, hvortil Stadens fornødne Brug af Vand høiligen trængede, for at afhjelpe dem Aar for Aar tiltagende Vandmangel, som til Hans Majestæts Naade.

Bed et Aasteds-Møde af Landvæsenets Commission, som det Kongelige Rentekammer til den 4 August 1791, i den Anledning foranstaltede, mødte Hr. Forvalter Nordenberg og fremlagte et Indlæg imod ovennævnte Oberdirectionens Begiering, hvori han, paa det Kongelige Rentekammers Vegne, tilstaaer, at Staden, i Følge de nylig bemældte Kongelige Rescripter, havde Adkomst til Vandets Afkob fra Tibberups-Mose til Langvadsdam, men han benægter Stadens Adkomst til Grundene, samt til Tørveskier og anden Afbenyttelse af Tibberups-Mose, og sammes Eiendom og Raadighed.

Bed at tilkiendegive, at Hans Majestæt Kongen i Aaret 1738 af Højesterets Advocat Arment
din

dinger havde fiobt Hiortesprings Overdrev, hvori
udi Tibberups-Mose ligger, og at Amts-Bønderne
efter den Tid var tillagt Tørveffier i denne Møse,
efter at disse, ikke faa gange, havde udledet Vandet
af Møsen (ikke til Langvadsdams-Sø, men
igienem hin urigtige Aflob til Hiortesprings-
Møse); derved vil han bevise, at Mosen var Hans
Majestæts Eiendom, og at det Kongelige Rentekam-
mer paa Hans Majestæts Begne var berettiget til
Tørveffier og Afbenyttelsen af Mosen.

Jeg vil ikke tvivle om Rigtigheden heraf, ikke
bestride hans øvrige Fremførte, som noget jeg maae
overlade vedkommende juridiske Sagsførere, at be-
svare. Jeg vil alene gjøre alle Vedkommende op-
mærksomme paa, at, da man ikke kan nægte Sta-
dens Rettighed til Vandets Aflob fra Tibberups-
Møse hen til Langvadsdams-Sø, heller ikke de
Kongelige Befalinger til Paagrændsende, at opgrave
og reise Grøfterne saaledes, at Vandet kunde faae
sit rette Løb igien fra Tibberup til Langvadsdams-
Sø, og at de maatte tillukke sammes urigtige Løb
til Hiortespring-Møse; saa følger deraf, at Sælgeren
eller Eieren af Tibberups-Møse ikke havde Lov til at
lede Vandet andensteds hen, end det, ved bemældte
Bandsvæsenets Adkomst til Vandet, var bestemt til,
nemlig til Langvadsdams-Sø.

Bidere maae jeg gjøre Vedkommende opmærk-
somme paa, at Hr. Forvalteren, ved at soutenere Hans
Majestæts Kongens Eiendoms-Net til Tibberups-
Møse,

Moese, og at i Kraft deraf over sammes Grund og Afbenyttelse af Tørvestier med videre, af det Kongelige Rentekammer kunde disponeres, og Tørvestier bestyres enten ved Kongelige Høst eller Amtsberiente, for at overlades til Amtsbønder, som efter Formaldning forhen virkelig allerede var stect; for saavidt fremmer Hr. Forvalteren Hans Majestæts Interesse, saa fremt Hans Majestæt paa den Maade har nogen Indkomster deraf.

Dog tvivles, at Hans Majestæts største Nytte derved befordres, naar betragtes at Kongen ikke mindre er Eier af Kiøbenhavn i Almindelighed, og hvis Conservation uden Tvivl er af høieste Vigtighed, for Hans Majestæt og for Rigerne med, og i Særdeleshed at Hans Majestæt participerer for $\frac{4}{5}$ Deel i Kiøbenhavns Pompe-Vandsvæsen, til at forsyne Hoffet, Castelet, gammel Holm, det Kongelige Bryghuus, Vaskerhuset Guldhuset og andre publike Bygninger, samt Flaaden og Nyboder, som anseelig er tiltaget m. m. Endog de Kongelige Collegier og Beriente selv, Generalitetet og et stor Garnison, skal forsynes med Vand. Naar nu betragtes hvad Nød og Skade Vandmangelen i Kiøbenhavn har forvoldet og kan forvolde, da Vandet er umiskelig, ej alene for Mennesker og til Kreaturerens Underholdning, men og i ulukkkelige Tilfælde af Ildsvaade, som Hayes Prøver paa, hvoraf Tabet for det Almindelige er af største Vigtig-

tighed! Og hvad er Indkomsterne for Hans Majestæts Kasse, af Tørvestkieret i Tibberup, derimod: naar den derved kunde gøres til et Reservoir, og Vandledningen, derisfra og hertil derfor kunde opgraves, og Vandmangelen derved afhjælpes; dette kunde have den mindste Vanskelighed, da denne Mose tilhører Hans Majestæt.

Man sees at det Kongelige Rentekammer tildeels har taget forestaaende i Betragtning. Dette indviser høist sammes Skrivelse, til Hans Excellence Hr. Geheimeraad og Amtmand Scheel Plessen af 26 Maji 1792, fremlagt i Aasteds Møde for Landvæsens Commission den 28 Junii næstefter, hvori mældes:

” Da Kammeret saavel af den ved Deres Excellence behagelige Skrivelse af 6 August f. a. indsendte Udskrift, som anden Correspondence med Oberbrand: og Vandcommission erfarer, at samme ønsker en mindelig Afhandling, i Henseende til den paastaende Ret til Tibberups Mose, i hvilken Anledning den forlanger Propositioner fremsatte, og vi ligeledes ønske en Ende i denne Sag, saa skulle vi herved animode Deres Excellence om, behageligen at ville foranstalte et nyt Aasteds Møde, hvortil alle Vedkommende maatte indkaldes, hvor da Oberbrand: og Vandcommissionen kunde proponeres: ”

1) ” Naar Commissionen vil erkiende Hans Majestæts Ret til Grunden, vil Kammeret derimod ”erkien-

”erkjende Commissionens eller Stadens Ret til
 ”Bandholdt i samme.

2) ”De Tider Commissionen maatte finde for
 ”got, at ulede Vandet af Mosen, maatte
 ”Kammeret uimodsagt være berettiget til, at
 ”lade flere Tørv:

3) ”Ligesaa er Kammeret berettiget til Tørvestier
 ”paa de Steder i Mosen, hvor saadant uden
 ”Vandets Afledning kunde lade sig gjøre, og
 ”som i tørre Aaringer kunde indtrefte.

4) ”Dog maatte Tørvestieret ikke skee paa saadan
 ”Steder, hvorved Vandet kunde faae et andet
 ”Uflob; og i Henseende Vandet og dets Løb,
 ”da maatte intet dermed foretages, uden med
 ”Commissionens foregaaende Samtykke; og

5) ”da Brand- og Vandcommissionen ved benevnte
 ”Aasteds-Forretning, har tilstaaet, at ville være
 ”tient med, at Søen blev udskaaet, da den
 ”derved kom til at indeholde et større Forraad
 ”af Vand; saa er det billigt, at Commissio-
 ”nen maatte tage deel i de Udgifter ved Grav-
 ”ningen til Vandets Afledning, og hvor stor
 ”den Andeel skulde være maatte bestemmes.”

”Foruden dette maae vi end videre anmode
 ”Deres Excellence om, at tillægge, hvad mere De

” maatte anses fornødent og passende, alt i Forhold
 ” til hvad forhen i denne Sag er passeret, og at ellers,
 ” imod hvad upassende fra Commissionens Side
 ” kunde fremsættes, skeer behørig Indsigelse ic.

Vandcompagnierne erklærede sig derpaa under
 26 Julii 1792 saaledes: ” til Slutning kunne vi
 ” ikke undlade at ytre de Tanker, at man for at
 ” faae denne Høistvigtige Sag i tilbørlig Nødtighed,
 ” vel burde henvende sig til Hans Majestæt Kongen
 ” selv, igiennem det danske Cancellie.”

Smidlertid seer man at Vandinspectionen var
 endnu af den visse Formening, efter forhen bemælte
 Anledning af Hr. Professor Ramus, at troe, at
 Tibberups-Møse kunde gøres til et Reservoir;
 og i dette Fald vare Vandcompagnierne ikke forvis-
 sede, at faae en sikker Vandholdenhed i Tibberups-
 Søe, og et varig Afløb derfra til Langvadsdam,
 naar de ikke kunde erlange fuldkommen Eiendom
 og Raadighed, og fortrøstede sig saadant med alder-
 underdanigste Forestilling fra Oberdirectionen hos
 Hans Majestæt at erholde, men samme fik under
 9 Februarii 1793 derpaa følgende benægtende Svar:

” Da Kammeret af Oberbrand- og Vandcom-
 ” missionens Skrivelse af 27 October s. N., maae
 ” fornemme, at velbemælte Commission ej har villet
 ” antage de af Amtmanden Hans Excellence Geheis
 ” me

” meraad Scheel Plessen, ved Aasteds Mødet un-
 ” der 28 Junii f. a. paa vores Vegne fremlagte
 ” Propositioner til mindelig Forening, i Henseende
 ” til Uibenyttelsen af Tibberups Mose, som Rams-
 ” meret, efter at have om denne Sag corresponderet
 ” med det Kongelige danske Cancellie, ingenlunde
 ” kan fravige, saa sees nu ingen anden Maade,
 ” til at faae denne Sag afgjort, end ved Lands Lov
 ” og Ret; saa fremt ikke Oberbrand og Bando-
 ” commissjonen, efter Sagens nærmere Overveielse,
 ” skulde finde sig forantediget til, at skafalde deres
 ” hidtil gjorte Paastand, angaaende det omhandlede
 ” Tørvestier i Tibberups Mose.”

I Følge heraf blev et kongelig Commissorium udta-
 get, til at ventelere og domme om denne Sag, og tillige
 om Veien til og fra Uterslev, som Paagrænd-
 sende havde nægtet. Ved osiere at overveie denne Sag,
 og Tibberups Moses locale Beskaffenhed, vil be-
 findes, at her er indløben Misforstaaelse paa begge
 Sider. Thi paastaaer Hr. Forvalteren og Ober-
 forsteren, at Tibberups Moses Eiendom var nød-
 vendig for det Kongelige Rentekammer, for at kunne
 udvise Kjøbenhavns Amtsbønder Tørvestier i sam-
 me, da foruden at Hans Majestæt Kongen har flere
 Tørvestoser, vilde Kjøbenhavns Amtsbønder ikke savne
 Tørvestiering, naar Kjøbenhavns Bando-compagnierne
 havde denne Mose til Eiendom; thi de ville og
 maatte overlade dem deri Tørven at skiere, som var

nødvendig til at udfiere Moesen til en Søe eller Reservoir, i hvilken Hensigt de maatte have Aa-
 diahed og Eiendom af Moesen, paa det deri ikke
 maatte skieres anderledes end efter Anvisning, ind-
 rettet efter den Plan, at ej alene Moesen kunde
 blive til en Søe, men og saaledes at endog Af-
 løbet alene maatte være til Kiøbenhavn, og at hin
 urigtige Aflob for bestandig maatte worde og blive til-
 lukket. Paa den Maade er ikkun Indkomster igien
 for Hans Majestæts Kasse af Tørveskieret, isald
 der er nogen, som her skulle procederes om. Nu
 har maaskee Hans Majestæt ingen Indkomster deraf;
 thi de Kongelige Jørst. eller Amtsbetiente, som
 have Bestyrelsen over Tørveskier, have enten Ind-
 komster af eller Løn for Bestyrelsen og for Til-
 synet ved Tørveskieret. Samme Tilfælde er her,
 naar Tørven skal skieres under Bestyrelse og Op-
 syn af Kiøbenhavns Vandcompagnies Bestiktede;
 ogsaa der vilde Indkomster af Tørveskier kun lidet for-
 slaae til at lønne Bestyrerne og Arbejdsløn, for at
 giøre Moesen til en vandholdende Søe. Begge
 Parter procedere altsaa om Indtægter af Tørveskier,
 hvilket for Vandcompagnierne ikke kunde være til-
 strækkelig til Bekostningerne; og Kiøbenhavns Con-
 servation vigtigere for Hans Majestæt, end Indkom-
 ster af Tørveskier i Tibberup.

Dog da man ved at eftersee Tibberups Moses
 locale Bestaaffenhed, maaskee finder al for mange
 Vanskeligheder til sammes Kræfter overstigende Be-
 kost-

Kostninger, ved at vilde gjøre denne Moese til et Reservoir, som noiere er at undersøge; saa gjøre Vandcompagnierne meget viseligen at spare en upasselig Proces herom, hvorimod det ikke behøves at procedere om Vandets Afløb fra Tibberups-Mose til Kjøbenhavn, og at det urigtige Afløb maa stoppes; thi herom have Kongelige Rescripter, og Kongelige Forordninger, hvilket ogsaa Hr. Forvalteren i Retten og alle Vedkommende tilstaaer.

Ved at overveie dette med nuværende Inspection, haver den fundet tienlig, ej at procedere med det Kongelige Rentekammer om denne Sag, hvori Hans Majestæt Kongen er allermeest interesseret, og som det Kongelige Rentekammer følgelig maae være meest Magtpaaliggende, nemlig at fremme Vandets Løb til Kjøbenhavn, og at tilstoppe hin urigtige Løb m. v., og i den Forsikring ville og kunne de antage, de i Kongelige Rentekammerets her forhen anførte Skrivelse af 26 Maji 1792, til Forlig foreslagne fire første Poster, for efter samme at faae Tibberups-Mose gjort til et Reservoir, naar det er mueligt; men naar dette ikke var mueligt, eller vilde have for langt Udseende; fornemmelig at faae det Kongelige Rentekammerets Bistand, uden videre Opholdt af Vedkommende Paagrændsende, at faae den tilgroede Aae fra Tibberups-Mose hen til Klaasdal og til Præstebroen, og videre til Islemarks-Aae udgravet og fordybet, og det urigtige Afløb, paa hin Side Hjortesprings-Mose for bestandig tilstoppet,

pet, saaledes, at det maae være saa varig, at Bandedet aldrig mere maae afledes fra Tibberups eller Dagsværts-Mose andet Steds hen end her til Kiøbenhavn.

Den 5te Post er alene tilbage, hvorefter er endnu uafgjort, hvorvidt og for hvor meget Vandværse-neris Compagniers Interessentere kunde anmodes, at tage deel i Beføstningerne af Tibberups-Mosens og Naens Udgravning og Rensning, og hvilket var at bestemme. Da nu Beføstningen paa Mosen er af forskiellig Natur, fra den paa Naen, saa ere samme hver for sig at betragte, nemlig:

Sørst Beføstninger paa Mosens Udgravning til Tørvestier.

Naar man vilde have overladt Vandcompagnierne Tibberups-Mose til Eiendom, da havde de befestet Grøntens Udgravning i Moesen selv, for at gjøre den beqvem til Tørvestier, uden at de kunde have krævet nogen anden, at bidrage til Udgravning; men de havde havt Indkomster af Tørvestier, at gjøre sig fadestgs ved. Nu derimod, da det Kongelige Rentekammer paa Hans Majestæts Vegne, praestaaer Mosens Eiendom og Indkomster af Tørvestier, maae Beføstningerne til at gjøre Moesen beqvem dertil, ligeledes bestrides af Eieren og tages af sammes Indkomster. Det Kongelige Rentekammer kunde altsaa nu med Billighed, ikke kræve af Vandcompagnierne, at betale til Søens Udgravning paa den

den Grund, som i sammes Side 115 her ovennævnte Forslag til Forlig er tilføjet i denne Post: at da Oberbrand- og Vandcommissionens Befuldmægtigede skal have tilstaaet ved Hæsteds-Forretningen den 4 August 1791, at være tient med, at Søen blev udfaaet, da den derved kom til at inderholde et større Quantitet Vand. Dette grunder sig paa den Formodning, at Tibberups-Mose kunde gøres til et Reservoir, og da formenes som meldt, at Søen maatte været tilstaaet Vandcompagnierne til Eiendom, da dette nu er nægtet, lige saavel som Indkomsterne af Torveskier, saa bortfalder denne Grund. Desuden er det endnu uvis om Tibberups-Mose kan blive til et Reservoir.

At opstemme denne Mose i Hviden er ikke vel mueligt, da sammes Grændser efter Abspæling paa den ene Side imod Hiortespring, saavel som paa den anden Side imod Dagsværd, er paa en bundløs giennemfaaren Torvemose Grund, omgivet paa den ene Side med en Grøvt, der skiller Dagsværd fra Tibberup, og paa den anden Side er den fuld af udfaarne dybe Huller, fyldte med Vand. Desuden ligger Tibberups-Mose høiere end tilgrændsende Moeser; derfor kunde denne Mose intet Tilløb faae. Da nu Vandet her ikke kan stige i Hviden, var det unyttig i den Hensigt at opdæmme denne Mose.

Vandholdet i denne Sø, vilde altsaa beroe paa denne Moses Fordybning ved Udgravning. At grave blot en Grøvt igiennem Mosen er ikke nok

at gjøre Tibberups-Mose til et Reservoir. Det maatte mere udgraves, og dette vilde have langt Udseende, naar det skulde skee under Fremmedes Bestyrelse og efter deres Leilighed. Paa den Maade vilde den i mange Aar ikke blive udgravet til en Sø, maaskee aldrig; da man uden Tvivl ikke vilde udfikre Moesen uden paa den Maade, at have bestandig Tørv at fiere. Spørgsmaal er og, om Bønderne ville lade sig lede at fiere Tørv efter saadan en Plan i Moesen; at den kunde blive til en complet vandholdende Sø, som kunde have ubehindret Sammenflydelse, og ikke blev efterladt Nevlinger, som hindrede Vandets Sammenløb? Videre vil det beroe derpaa, om Aaen fra Tibberup til Præstebroen og videre kunde faae saa meget Fald, at Søen kunde taale at graves i det mindste tre Alne under Vandets nuværende Overflade, som holdes for det højeste Maal Vandet af Paagrændsende vilde taales at staae, og at da naar udkræves kunde afløbe 2 til 2½ Alne Vand til Stadens Brug, som endnu er ubetydelig.

Det er ogsaa endnu meget uvis, om her og var saameget Fald? Noget vil jeg troe da Tibberups-Mose ikke kan afdømmes fra Bagsværds-Mose, da begge Moeser hænge saaledes sammen, at Vandet har Communication, som ingenlunde kan hæves, hvis Grændser er gjort fiendelig ved en Grøvt, der er gjort midt imellem begge. Da nu Vandet i Bagsværds-Mose vil stige ligesaa høit, som det opstemmes i Tibberups-Mose, saa beroer

Vande

Vandholdet i Tibberups-Møse derpaa, om man kan forhindre Bagsværd's-Moses Ciere, at de da ikke ville aflede Vandet fra deres Møse paa den anden Side af Bakken, under Veien fra Hiortespring til Bagsvær, hvor der er en næsten mindre ubetydelig og smal Dæmning, end paa denne Side Bakken under samme Bei fra Tibberup? Da man ikke kan forbinde Bagsværd's-Moses Ciere, at aflede Vandet fra deres Møse, paa hin bemældte Side til Hiortespring og videre til Jonstrup, saa er det neppe mueligt at faae her et Reservoir af Vand, om det ellers var giørlig. Thi dette kunde ikke ventes sørend begge Møser vare udskaarne, saavidt at et Reservoir ikke mere kunde hindre dem.

Det Kongelige Rentekammer har ikke lovet, og kan maaskee ikke love, naar Kjøbenhavns Amtsbønder ville have endt, at skiere Tørv i Tibberups-Møse, og naar end Rentekammeret kunde formaae eller foranstalte Tibberups-Møse, som kongelig Eiendom, til Stadens Fornødenhed til en vis Tid udskaaen, saa kan Bagsværd's Møse som privat Eiendom ikke ventes udskaaen til en vis Tid; og det er at formode saa længe Mennesker leve der og skal der ernære sig, ville de i deres Møser menagere Tørveffier og Græsning, saa jeg seer ingen Udsigt naar Tibberups-Møse kunde blive til et Reservoir. Man kunde altsaa vel ikke anmode Vandcompagnierne, at de, som ere boende $1\frac{1}{2}$ Mil derfra,

skulde

derfra, skulde bidrage til Omkostninger, til at udfiere Møser og Enge, for at gjøre disse frugtbar og hine beqvem til Tørvestier, efter at man nægter dem Eiendom deraf? Jeg troer ikke at naar Bedkommende tage dette i Betragtning, de da vilde begiere Deeltagelse i bemældte Omkostninger paa fremmedes langt bortliggendes Eiendom, til at skaffe dem Nytte og Indkomster deraf.

Skulde alligevel nogen være af den Formening, at Tibberups-Møse maatte først gøres til en vandholdende Sø, førend Langvadssdams-Sø kunde renses, og at Tibberups-Sø kunde i en Hast renses, saaledes at kunne forsyne Staden i nogle Aar, uden Hjelp af Langvadssdam, som imidlertid skulde renses, og naar den var rensed, Vandet i Tibberup kunde holdes tilbage til langt ud paa Sommeren, eller til Høsten, for da at fylde Langvadssdams-Sø igien, naar den, saa længe tilstrakte, til at forsyne Staden, var udtømmet; saa vil dette efter her forhen forklarede Omstændighed, og Stedets Beliggenhed og Beskaffenhed befindes ugjortlig.

Thi der findes ovennævnte, mange flere Vandskeligheder ved Tibberups Møses Rensning, end ved Langvadssdams. Det vil og af foregaaende befindes, at Tibberups-Møse er og kan ikkun blive et Afløbssted af Vand, men Langvadssdams-Sø er et Forraadssted af Vand, hvor Staden kan have

en

en temmelig Mængde Vand i Reserve, naar Tilløbet, af Regn og Tøveir ophører. Saadant et Ferraadsssted af Vand maae have Tilløb af Vand, og være lavere, end de Steder, det skal have Tilløb fra, og saadant Sted maae alligevel ikke være lavere, end at Vandet paa den anden Side igien kan have Fald til Staden, for at meddele den det Vand det havde indeholdt. — Denne Bestaaffenhed har Langvadsdam-Søe. Naerne fra Tibberup til Langvadsdam og derfra til Peblinge Søe udvise det tildeels paa Kartet. Ved Niesynet er det mere synlig, i at følge bemældte Naer, som have en Længde af $1\frac{1}{2}$ Mil, hvor man seer store Strekninger Ager, Enge og Møser at helde imod Naerne, hvilke i Regn og Tøveir give saadan Mængde Vand, at Langvadsdams, samt Peblinge- og Sørtedams-Søer i denne Tid, ikke kunne holde det alt sammen, men meget flyder da over i Havet.

Med Tibberups-Møse har det en heel modsat Bestaaffenhed. Den ligger allersverst op ved Enden af benævnte Naer, og er, som sagt, høiere end tilgrændsende Moser, hvorfor det har Aflob paa begge Sider, men ingen Tilløb. Det lidet Tilløb Tibberups-Møse kan have ved Regn og Tøveir er ubetydelig, imod det Langvadsdams-Søe har. Og kunde Langvadsdams-Søe intet Tilløb fra Tibberup vente, end ved Regn og Tøveir, saa kunde Langvadsdams-Søe undvære dette Tilløb, hvilket i
Regn

Regn og Tøveir, som sagt, har mere Tilløb selv, end det kan indeholde, da Vandet i den Tid uden Tilløb fra Tibberup i stor Mængde løber i Havet. Derimod har Tibberup og Bagsværds-Mose anseelig Vand-Forraad i sig selv, som beage gjerne vilde skilles ved, og hvilket maaskee til alle Aarets Tider jævnlig vilde trække ned, naar Aaen eller Vandledningen var udskaaet og rensset til sin behørigte Dubde. Dog alt dette er meget langt fra, at kunde fylde Langvadsdams-Søe.

Jeg frygter altsaa, at de Penge man vilde anvende til at gjøre Tibberups-Mose til et Reservoir ere spildte; thi om det end var mueligt, at anbringe en Sluse og opstemme Vandet, saa er Vandkompagnierne sig ikke sikke at man jo, som sagt, hvad Dieblik man vil, kan stikke bemældte liden Dæmning enten fra Tibberup eller fra Bagsværds-Mose igiennem hen til Hiortespring. Og hvem kan hindre det, da nu ingen af disse Steder er Vandkompagniernes, men andres Eiendom, og Stedet er saa langt fraliggende, at dermed ikke kunde havees saadan Tillsyn, at forhindre det, om end disse Søer vare Vandcompagniernes Eiendom. Jeg tvivler altsaa paa, at Vand-Compagnierne kunde have nogen Gavn og Nytte af Tibberup, som et Reservoir, men de kunne have Gavn og Nytte af Tibberups-Mose, som et Afløbssted af Vand til Langvadsdams-Søe. Derfor er at betragte:

Bekostninger paa Naens Opgravning, fra Tibberup, forbi Klaasdal eller Sæholmshuus, til Præstebroen og videre til Langvadsdams-Søe.

I denne Henseende maatte ovennævnte 5te Post i det Kongelige Rentekammerets Propositioner taget i Betragtning, som efter her forhen S. 107 anførte Forklaring, er overeensstemmende med samme Kongelige Resolution af 23 Junii og 4 Julii 1790, at Sognebønder i Hiortesprings Overdrev og Jonstrups-Bang vare tillagte Tørvestier, paa Vilkaar at udgrave Naen fra Tibberups-Mose, og hen forbi Sæholmshuus eller Klaasdal, til Præstebroen og videre til Sølemarksaae, som nogle Huusmænd imod Betaling havde tilbudet sig, efter hoslagte Opmaaling for 1 Mk. Alen; foruden 3de Broer at synke, og spørge derfor, hvor stor Andeel Vandvæsenets Compagnier vilde tage deri, fordi Bekostninger denne Vej var større end de, at aflede Vandet, som de hidtil havde gjort, paa den anden Side af Mosen, igiennem Hiortespring og Giffensfeldsaaen. Vel er det vist at Vandkompagnierne have unægtelig Nødtighed til Afløb af Vand, fra Tibberup, ved Klaasdal eller Sæholmshuus til Præstebroen og videre til Sølemark og Langvadsdams-Søe, og at iblandt paagrændsende Jordlodseiere især de af Hiortespring, fornemmelig ere pligtige med de øvrige at bekostet det. Dog skulde jeg tilraade Vandkompagnierne, efter

efter Rentekammerets Ønske for denne Gang, at tage deel heri, saa vidt Naens Opgravning angaaer, for endelig at faae Vandet ned fra Tibberup, ligesom i Alders Tid, i den Forhaabning, at denne Andeel vil blive moderat.

For Fremtiden derimod, og i Henseende til denne og øvrige Naers Rensning formenes at man maatte henholde sig til de ældre her ovenfor indførte Erklæringer, hvorefter det fra Alders Tid har været Jordeieres og Brugeres Pligt, at aflede Vandet fra deres Ager, Enge og Moser, for at gjøre samme beqvem til Afbenyttelsen. Man har den Tid udvirket en kongelig Befaling under 4 Martii 1681, at Naen fra Tibberup, af paagrændsende Bønder skulde opgraves. Nogle Proprietærens og Bønders Uvillighed, at bidrage til Vandets Afledning fra Ager, Enger og Moser, har foranlediget Forordningen om Vandets Afledning, til Ager, Enge og Mosers Forbedring af 25 Junii 1790, som bekræfter de deri paaberaabte ældre Forordninger i samme Anledning og i denne anføres til Grund, for disse Forordningers bydende, hvad i Præmisserne af denne sidste indeholdes. "Vi finde, " at intet mere forhindre Jordbrugets Forbedring, " endog naar Fælledskabet er ophævet, end Fædelige " Vand, som ikke kan afledes," og i Anledning af, at nogle Jorddrotter have nægtet, at bidrage " til saadan Vandets Afledning, nægtet ovennævnte
ældre

ældre Forordninger, fordi samme ikke nøie nok bestemme Reglerne, efter hvilken saadan Afledning skulde iværksættes, befaler Hans Majestæt:

” De største paagrændsende Lodseiere ved enhver Aae, fra dens Oprindelse til dens endelige Udløb, enten i Stranden, eller og i de store færste Søer, skulle forderligst søge at foreene sig med alle de andre om, at enhver faaer sin Deel afspæret og udviist, den han, saavidt det efter Aaens Beskaffenhed er mueligt og fornødent, fra Aaebredde til Aaebredde, bør grave og oprense saaledes, at Arbeidet, gaaer imod Vandfaldet, og at Aaen igien til Vandets behørig Fremløb faaer sin rette Dybde og Brede, og at Mudderet, som til hver Side kastes i Vand, af Grundeierne bortføres. Arbeidet skal, saa vidt det i hele Aaens Strækning efter foregaaende Besigtelse behøves, af samtlige Lodseiere foretages, paa hvad Tid dertil tienlig eragtes, og fortsættes til det er færdigt, efter den over tagen Syns-Forretning, i forsvarlig Stand. Og paa det Arbeidet ikke formedelst en eller andens Efterladenhed skal vorde opholdt, men af alle, som paa begge eller een af Siderne have Paaløb paa deslige Aaer, rigtigen og i rette Tider kan vorde efterkommet: saa byde og befale vi allernaadigst vore Stiftsbefalings Mænd og Amtmænd: at de, enhver i de ham anbefalede Districter, have nøieste Opsigt dermed, og til den Ende, saasnart

" mueligt samle Landbrænsels-Commissarierne, en Land-
 " inspecteur og vedkommende Lodsseiere, for med dem
 " at tage Naernes hele Løb i Diesyn, og derefter
 " samtlig at overlægge, hvilke Naer til Bandets
 " bedre Afledning fra Ager, Eng og Mose behøve
 " at renses, hvorved de skulle søge at foreene Lods-
 " eierne om det, som de finde, at være til meest
 " Nytte, og indsende Forretningerne underkrevne til
 " vort Rentekammer, ved hvis endelige Kiendelse
 " det skal have sin Forblivelse. Og skal vedkom-
 " mende Stiftamtmand og Amtmand aarlig under-
 " søge, om nogen Forsømmelse i den lagte Plans
 " Udførelse og Arbeidets Vedligeholdelse er skeet,
 " hvilket han, ved dertil udnævnte Synsmænd,
 " haver at lade paagrandske, og da alvorligen at til-
 " holde Vedkommende uden Forskiel: at de uophø-
 " deligen og inden en bestemt Tid suldsføre saadant
 " deres Arbeide; og i Fald det ei skeer, skal han
 " for Penge om mueligt, ved Hielp af tilstødende,
 " dertil formaaende Lodsseiere, med mindst muelig
 " Bekostning, foranstalte Arbeidet gjort, paa den
 " eller de Skyldiges Regning, hvilken Bekostning
 " han derefter uden Søgemaal, hos den eller de
 " Paagieldende, i Mangel af mindelig Betaling, med
 " Udpantning skal besørge inddrepen m. v.". Af alt
 dette er det afgjort, at det er de paagrandsende Jord-
 eiere, der i Forhold til deres mere eller mindre til-
 grandsfende Strækninger Ager, Eng og Mose, de eie,
 skulde drestage i Bekostninger, til ei alene at af-
 grave

grave og vedligeholde Sidegrøfterne, men og Hovedgrøfterne eller Naerne, for derved at give deres Eiendele brugbare og nyttige; og naar man seer, at de skulle henlede dette Vand til de nærmeste ferske Søer, Fiskeparke og Møllerdamme; saa er det en afgiort Sag, at Eierne af disse ferske Søer, Fiske- og Mølle-damme, ikke ere forbundne, at tage Deel i sammes Bekostninger, som derimod have Dammenes og Søernes Rensning, sammes Dæmminger og Sluser at vedligeholde, hvortil paagrændsende Jordeiere heller intet betale. Efter Villighed have disse end ikke Lov til, at lede Vandet i Stranden, hvor der ere ferske Søer, Fiske- og Mølle-damme, der behøve det, eller der have Rettighed til Vandets Til-løb fra paagrændsende Jorder. Thi benævnte Konge-lige Forordning af 25 Junii 1790 dens 5 §. paa-lægger dem, at de ikke maae aflede Vandet, Vand-møller eller andre til Præjudice. Dette bestyrkes ved Lovens 5te Bog 11 Cap. 6-7 Art. Stadens Vandcompagniers Søer, have altsaa ei allene Ret-tighed til alt Vand, fra de Steder de bør have og have havt Vand fra, i Følge de ovenmældte Kon-gelige Reskripter af 14 April 1680 og 4 Martii 1681, men de have og Rettighed til Vandet fra alle bemældte Steder, som Fiske-damme, hvilket disse ferske Søer tillige ere, som tiene til Lands Produc-ter's Forøgelse, og de, som ved ikke tilbørlig at rense Vandledninger, og holde Vandet tilbage, ere efter her

ansførte Lovens Artikke straffskyldige. Her er altsaa i Almindelighed at betragte:

Naernes Rensning.

Af det Ovenmældte vil befindes, at Oberbrand- og Vandcommissjonen eller Oberdirectionen, paa Vandvæsenets Vegne kan have Grund til at anmode Amtmanden i Følge forbemældte Forordning af 25 Junji 1790, at tilholde paagrændsende Lodseiere, at oprense Naen og Sidegrøuterne, fra Præstebroen og til Langradsdams-Søe, og i Mangel af, at disse Paagrændsende ikke vilde adlyde, at ansøge Renteskammeret derom, samt at anmode og tilholde Paagrændsende, at deeltage i Naernes og Grøuternes Rensning, imellem Spring, og Pompevands, Søerne. At Vandcompagnerne hidtil allene have bekostet disse sidste, er en Føielighed, som de Paagrændsende blot i Mangel af at være kræver, ere blevne frie for. Men dette formener jeg, er ingen Forbindelse for Vandvæsenet i Fremtiden, hvorved udkræves, at man maae bruge de Forsigtighedsregler, som forbenævnte Forordninger i § befaler, nemlig: efter Lovens 1ste Bog 4 Cap. i Art., under Paagrændsendes Overværelse at begiere en lovlig Besigtelse, for at bestemme Nødvendigheden til Naernes Rensning, og for at afgjøre med dem, hvor meget hvers Andeel skal være. Da og Deeltagelsen i Naernes Rensning skal skee, efter Agres, Enges og Mosers større eller mindre Strækning, bør de i Forhold deraf betale større eller mindre Deel.

Det

Det kan ikke nægtes, som allerede her forhen S. 17, og nu under Artikel af Tibberup er mældt, at Aaerne lige fra Tibberups-Mose til Præstebroen, Islemark, og indtil Languadsdams Sø høiligen behøve at renses, og fornemmelig imellem de første Steder at udgraves og fordybes, formedelst at de ere tilgroede og deels saa høit opfyldte, at fra Tibberups-Mose intet Vand kan komme ned hertil. I Henseende til det første Stykke fra Tibberup til Præstebroen, faaer Vandvæsenet jo før jo heller at forene sig med det Kongelige Rentekammer, for at faae Vandet ned derfra, saa hastig som muligt, men med de øvrige Aaers Bedligholdelse fra Præstebroen og til Languadsdam, samt overalt paa andre Steder er ingen Spørgsmaal, at jo Paaagrændsende bør bekoste disse Aaers Rensning, efter de her ovenfor anførte Grunde.

Vandcompagnierne ere, som ovenfor mældt, ikke forbundne til allene at bekoste de øvrige Aaer rensede, men paaagrændsende Jordeiere ere efter benævnte Kongelige Forordninger og Grunde forbundne, at contribuere dertil. De ere dertil saa meget mere forbundne, da disse Jordbrugeres Creature ofte nedtræde Aabakkerne, for at vande i Aaen. Paa disse Aaer imellem Stadens første Søer kan ikke klages, at de jo ere i god Stand, eftersom de aarligen ere rensede. Dog at rense dem herefter mer eend een Gang om Aaret, synes mig at være for-

get, og borte gjør maaskee mere Skade end Gavn, især naar det blot renses med Spader og Skuffer, hvorved Muddret ikkun desto oftere oprøres til en Belling, uden i den Tilstand at kunde faae synderligt op deraf; hvilket da med det oprørte Vand flyder længere frem og ned i Søen, og tilmuddrer den des hastigere.

Efter min Formening troer jeg meget mere, at, naar Naerne engang ere rensede til gavn, behøve de neppe at renses sørend 2 til 3 Aar derefter, fordi naar Jorden eller Muddret har Noe at sætte sig, styrkes det og sætter sig fast paa Bunden og ved Naebakkerne, som naar de have Noe, bevore med Græs, hvilket styrker Siderne, naar ikke Kreaturerne træde det ned. Græsstorpen maatte altsaa paa Siderne af Naebakkerne ikke affikkes; thi saa skier Strømmen den paa Siderne blottede Torve og anden Jord bort, og underminerer Naebakkens Græstorpe, som da tilligemed falder ned i Naen. Alt dette opfylder nu Naens Bund. Dog bliver ikke hessel der altsammen, men meget flyder frem og omsider ned i Søen, som da og opfyldes dermed. Det bemærkes ogsaa, at om Vinteren og Foraaret, en stor Deel af den Mængde Siv og andet, som da driver løs, flyder over Stiboret igiennem Slusen ved Langvadssdam og Uttersløvs Søe ned i Naen, og videre ind i Emdrup og Veblinges Søer, som der tilsidst falder til Bunds, opfylder Naerne, og forskrekkelig tilmudrer Søen. Det var altsaa en stor

stor Nødvendighed, for at forekomme dette, at gjøre der en Forsvining, enten af Bræder eller Lægter eller Kury, som om Vinteren og Foraaret kunde sættes paa Stiboret, og, naar det ikke behøvtes længere, borttages igien; da imidlertid Siv og Flæg, som falder i Søerne, saa meget Sæe kunde, maatte opryddes.

Ogsaa i Aerne findes paa sine Steder Flæg, Siv og Rør. Saa vidt jeg veed, er dette i Aerne afhugget med Leer; og, som jeg ofte har hørt, holder man for, at naar det afhugges saa dybt, at Stumpen staaer under Vand, skulde det gaae ud. Men, foruden at Rødderne med Tiden bliver til en fast Masse, der hindrer Vandets Løb, viser Erfaring: at naar Rødderne ere blevne fiddende, om end Hovedskudet gaaer ud, fremstjyde dog desto flere Sideskud af dem, og Vexterne vore forsøgede op igien, udbrede og forplante sig destomere; især da Vandet synker om Sommeren, og giver Vexten Lust at groe i Aerne saa vel som i Søerne. Derfor vil det, for at udryde disse Vexter, findes fornødent, at samme i Tide af Grunden optrækkes med Rødderne, og at dermed fortares, til de ere udryddede.

Aerne, som ere nær ved Søerne, og af hvis Bund man vanskelig faaer Mudderet, kunde, naar man ville, og de trænge dertil, bedst renses af Grunden, ved forher at afdæmme Aaen og udpumpe Vandet deraf. Thi andre Steder, hvor Aaen har Fald nok, og

— 3 4

hvor

hvor altsaa Bunden er tør, naar Slusen er lukket behøves ingen Afdæmning, og paa andre Steder, hvor Vandet staaer, og kunde have Afløb, maatte Arbejderne udøse Vandet. Dog er det vel kostbart, at giøre Dæmninger, blot for at rense Naerne, derfor har jeg til en Prøve ladet giøre en Mudderpose, fastet paa en Jernbøile i Skikkelse af en fuld Halvmaane, med anbragt Skaf, til at styre den, og derved anbragt et Toug, til at trække Mudderet i Posen op med, hvorved Mudderet, uden synderlig at røres, lemfældigen kunde optages.

Dog, i hvad Forsigtighed man end bruger ved Naernes Rensning, hvor der er Mudder, Mosegrund og Flydesand, saa bliver dog noget deraf gjort flydende, i hvor lemfældig man gaaer til Værk, som da lægger sig i Naen og Søen, og hvilket ved sammes Bevægelse i Storm og Uveir oprøres. For at forekomme, at ikke Søerne dermed skal opfyldes, synes ej at kunne giøres bedre, end at man, efter at have afdæmnet Naen og udpumpet Vandet, enten graver en Bassin eller Fordybning, eller at man giør en ordentlig Slamliste af et Bolværk, hvoraf Hammerne maatte være lige med Naens Bund, lidet høiere ved Udløbet end ved Indløbet, da Mudderet, Flydesand og Jord, som med Strømmen kommer ned af Naen, vil synke og hvor det Tid efter anden med Mudderposer kunde optages.

Man kunde ogsaa vel anbringe en Sluse inden for Udløbet i Naen, indrettet til at holde Vand

Bandet tilbage i Søen, naar man vilke rense Naen eller Slamkisten inden for, hvor da Bandet kunde udpumpes af Naen naar man vilde, og Mudderet optages. Dog saadan Gluse koster vel meget, til dette Brug, at bygge og vedligeholde, hvorfor jeg for det første ikke vil tilraade den.

Efter saaledes at have forklaret Søerne og andre Udenværker, Stadens Vandvæsen i Særdeleshed angaaende, fremsættes endnu i Almindelighed nogle tvivlsomme Begreber i samme Hensyn, nemlig:

Paa hvilken Ende af Søen er det tiemligst, at oplægge det af Søen Optagne, hvilket man har Haab om, at Landbrugeren med Tiden vil afhente til Gjødning?

Blandt det i Søen Optagne, som man kunde vente, at Landbrugerne med Tiden vilde afhente til Gjødning, er Mudderet og Mosejorden bevoret med Fløg, Siv, Ror, Akar eller anden Grøde, som paa vandrige Mosegrunde formerer en saa kaldet Hængematte, eller drivende med bemældte Grøde bevoren Mosejord-Skorpe, der efter sin Natur, især om Foraaret og Sommeren, naar Bandet stiger, løstes op og driver lige med Bandets Overflade. Dette, som ikke strax, men vel efter, at det har lagt i Bunker, opdyngtet paa hinanden, og kan have Tid til at raadne, kan blive tiemlig til Gjødning, udkræver et bestemt Sted, helst paa tørt Land, eller,

naar saadant Sted paa Landjorden ikke er at faae, dog paa et Sted i Søekanten, saaledes forsikrer, at Søen ikke kan skylle det bort igien, og nu er Spørgsmaal:

Hvor ved Søen dette Sted skulde vælges?

Nogle paastaae, at sligt Sted maatte vælges langt fra Slusen, naar det maatte lægges paa Søens Grund, f. Ex, i Langvadsdams Søe, i sammes nordre Ende. Bevæggrunden, som man har hertil, er maaskee, at det der laae mindst i Veien. Dette kunde være godt, naar man vil, at det der skal blive liggende. Skal derimod Hensigten med det Optagne være, at man vil anvende det til Gødning, da at det, hvad ikke Vaagrøndsende vilde modtage eller tillade, at lægges paa deres Jorder, maatte ikke lægges ved nordre Enden, hvor end ingen Markvei er, hverken ved Vandløse eller Rødover Side; men dette maatte lægges saa nær Marked eller helst saa nær Landveien, at bortliggende Jordbrugere kunde tage det, naar de nærliggende ikke skjøttede derom.

Er det optagende Hængematter, som om Foraaret løsnes og flyder op, da er det best, paa den Tid, Vandet er høiest, at tage det op i Fartøier og føre det i Land, som da, naar Søen er fuld af Vand, kan føres hvor helst man vil have det hen, og hertil finder jeg ingen bedre og bequemmere Sted at oplægge det Optagne, end ved Rødekilde Landvei i
den

den Huf eller Kiel af Jord, næst ved Søeholm, hvor Fartøiet med fuld Søe kan lægge tet til Steengierdet, og hvor et Slæbested kunde gøres, til at trille det Optagne med Hiulbører saa langt hen, at Søen ikke kunde skylle det ned igien. Dette bemældte liden Stykke Jord, formenes, ikke at vil være vanskelig med benævnte Jordeiere at forenes om. Den beqvemmeste Naade at aabne den høist fornødne Grøvt i nordre Enden af Langvadsdams Søe, fra Storsøen til hen og over Baderet, er altsaa om Foraaret, da Søen er fuld af Vand, og da dette er en Hængematte.

Nøget andet er det, naar Mosegrunden og Mudderet paa Bunden skal optages, som ikke kan optages, uden med lavt Vand, eller naar Søen er afdappet; thi da kan det Optagne ikke bringes i Land, uden med Vogne, Karrer og Hiulbører eller og med Fartøier, hvorom her forhen under Artikel af Langvadsdams Søe allerede er handlet. Som man allerede af Erfaring har bemærket, løber det stærkt i Penge, naar det Optagne med Vogne skal føres i Land, og dog er dette nødvendigt, naar man kan have Leilighed at blive strax af med det Optagne paa Tilgrændsendes Agre. Med Hiulbøre kunde det med nogen mindre Bekostning føres i Land, naar Distancen er kort, men fra Steder midt i Søen, hvor man uden kostbare Stellage og Anstalter ikke kan komme fort med Hiulbør, det er det beqvem-

qvemmest, at Mudderet og Jorden optages paa en Flaade, og med flade Pramme føres i Land. Dette med mere er forhen S. 46 og 47. forklaret, hvor Læseren vel kunde see det videre desangaaende. Hvad som er sagt her om Langvadsdam: Sø, er ligesaa nødvendigt at iagttage i Utterslev, Leer- og andre Søer, og der maatte til det Mudder og Grøde, — som Naagrændsende ikke strax vilde tage paa deres Ager, og som man mener, siden at vorde afhentet til Gisdrning, — søges et Oplagssted, nærmest Landeveien. Efter at Arbeidet i afvigte Høst i Langvadsdam: Sø var begyndt, havde nogen yttret en heel ny Mening for Oberdirectionen, at Vandmangelen ikke hidrørte af Søerne, men af Vandledningerne, og fornemmelig af Vandrenderne i Staden. Derfor er det vigtig at undersøge:

Er Søerne, Aerne eller Vandrenderne Skyld i Vandmangel?

Hvem, som vilde lægge Skylden allene paa Søerne, eller allene paa Aerne, eller allene paa Vandrenderne, tager uden Tvivl Feil, og hvem, som med Hensyn til een af disse Gienstande, vilde have Forbedringerne gjort, vil neppe afhjælpe Vandmangelen; thi det kan ikke nægtes, at der kan være Feil ved hver af disse Gienstande især, dog maaskee ved den ene mere end ved den anden.

Skibnt der nu i mere end et Seculum er klaget over, at Skylden paa Vandmangel ligger fornemmelig

melig enten i Søens Eismuddring og Tilgroning, eller deri, at den ikke havde Tilløb nok af Vand, eller at man ikke havde Søer nok, saa ville det være meget besynderligt nu, da Søerne og Aaerne fra Tibberup og Islemark usigelig mere ere tilgroede end den Tid; at høre nogen paaftaae, at Aarsagen til Vandmangel nu ikke laae i Søerne, men allene i Vandrendernes irregulaire Beliggenhed. Man grunder denne Mening derpaa, at Vandet i Peblinge og Sortedams Sø, ved fuld Flodemaal staaer 4 Alen over Kendernes Indløb i Indløbs-Risterne, og at man med 21 Sommers Undermaal har Vandmangel, skjønt Vandet da staaer endnu fulde 3 Alne over Kenderne ved sammes Indløb; Feilen maatte altsaa ligge i Kenderne, enten at de længere hen eller i Staden ligge 3 Alne høiere eller lavere, end ved Indløbet i Søerne, eller at de havde andre Feil; og dette slutter man deraf, at Klagerne over Vandmangel i denne Sommer (1795) ikkun var yttret ved de østre Pompevandscompagnier, og ikke ved de vestre. Dog med Foregaaende bevises ikke, at Vandmangelen alene reiser sig af Feil paa Kenderne, især naar det er vist, at fra de ældre Tider indtil kort før den store Ildbrand, har været klaget over Vandmangel om Sommeren, ogsaa ved vestre Pompevandscompagnierne, undtagen maaskee ved Børsens Compagnie. Aarsagen til det sidste er meget begribeligen denne, at dette Compagnie bestaaer af ikkun saa Participantere, og for største

delen

delen af store Gaarde og Folk af Stand og Formue, som ikkun bruge Vand til deres Huus, men ikke til nogen Næringsbrug, hvor og ikkun ere saa Brændeviinsbrændere, ingen Brygere, Garvere eller andre, som foruden til deres Huusholding bruge meget Vand, hvoraf i de andre vestre Compagnier findes desto flere. Antallet af disse Participanter ere ogsaa deels meget større end Børsens. At nu siden Ildbranden afvigte Sommer ikke er klaget over Vandmangel i lille og store Vestergaardens Compagnier, samt i Farvegadens Compagnie, dertil er Aarsagen: at den største Deel af Participanternes Huus og Gaarde ere afbrændte, og deriblandt en stor Deel af saadanne, der have brugt meget Vand, hvis Vandposter ere stoppede; saa at, skøndt Tilløbet af Vandet i afvigte Sommer ikkun har været lidet, har dette lidet dog været tilstrækkeligt til at give de saa tilbageværende og brugende Poster tilstrækkeligt Vand. Heraf kan altsaa ingen anden Slutning gøres, end at de vestre Compagnier herefter, naar de afbrændte Steder vorde opbygte igien, igien vil føle Mangelen, naar kun lidet Vand er i Søen. Det vil og kunne bevidnes, at endog under Ildbranden i de vestre Quarterer fattedes Vand til Sprøiternes Forsyning, som ikke lidet har været Aarsag til, at Ildens Magt ikke hastig nok er kunnet blevet dæmpet, thi Vandet var just den Tid lavt i Peblinge-Søen.

Det

Det er og bekiendt, at iblandt de vestre Compagnier, har Christianshavns Compagnie havt megen stor Vandmangel, formedelst sammes store Antal af Participantere, hvilke den ene Hovedrende, dette Compagnie havde, ikke kunde forsyne, hvorfor det har søgt og erholdt endnu en Hovedrende til Hielp. Naar nu Antallet af Participantere og publice Poster, ved de østre Pompevands Compagnier maaskee er lige saa stort eller større; saa er dette, at de have for mange Participantere at forsyne, maaskee en betydelig Medaarssag i disse Compagniers sølelige Vandmangel. Da der nu i disse Compagnier ogsaa klages over Vandmangel, naar Pøblinge Søen er fuld; saa maae her være endnu en anden Aarsag, og denne formener jeg, at finde i de østre Pompevands-Compagniers fælleds Samlingskiste. De have der havt 5 Anbringer: Rønder, hvilke i forrige Aar ere forøgede med den 6te, hvorigiennem Vandet fra Sortedams Sø ledes ind i denne Kiste paa den ene Side, og fra sammes anden Side er deri anbragt 6 Hovedrender, hvorigiennem de 6 forskellige Compagnier igien med Pumper drage Vandet derfra til sig igien. Foruden at denne Kiste, som er af Planker sammensat, ikke kan være saa tet, at jo noget derigiennem især om Sommeren kan trække i Jorden, er det begribeligt, at disse Compagniers mange Pumper, som tilsammen ere over Tusinde, snart maae kunde udrømme denne liden Samlingskiste, og gjøre den læns-

Thi da Vandet fra Søen ingen Trækkekræft har til Samlingskisten, til at trække det frem, og ingen anden Præsning fra Sortedams-Sø, end af sammes Vandmasse; saa følger, at ligesom nu Vandmassen i Søen aftager, saa aftager og denne Præsning, og taber sig, naar Vandet synker i Søen til en vis Dybde; Vandet kan da af Mangel paa tilstrækkelig Trække eller Trykkekræft umuelig flyde saa hastig frem, og fylde Samlingskisten saa hastig, som over tusinde Pomperes Træk udtrække det af Kisten.

Man vil ikke formode, at disse Compagniers Rønder ligge 3 Alne høiere i Staden, end i Sortedams-Sø, thi saa maatte disse Compagnier aldeles savne Vand, naar der var 21 Tommers Undermaal i Søen. Dog om sammes Hovedrønder her eller der ikkun ligge 1 til 2 Alen i Staden høiere, end Anbringer; Rønderne i Søen ved Indløbet, saa er Trykkekræften af en Masse Vand i Søen af 1 til 2 Alen, ikke stærk nok, til at fylde bemældte Samlingskiste saa hastig, som over tusinde Pomperes Trækkekræft trække det af den, og det er heraf begribeligt, at Vandmangel for en stor Deel af disse Compagniers Participantere, efter denne Tingens Beskaffenhed, er uundgaaelig. Dette er saa meget mere begribeligt, naar betragtes, at i det Pomperne deels udtømme Hovedrønderne paa nogle Steder og tildeels Kisten, saa fyldes de ledige Rønder med Luft. Naar der nu er kun lidet Vand i Søen, og Vandet da ikkun har en svag Præsning, saa skal der lang Tid til, indtil Vandet kan trænge igiennem alle
med

med Luft fyldte Kender. Den i Kenderne indsluttede Luft, som formedelft sin uregelmæssige Beliggenhed paa lave Steder, ikke kan komme ud, givr nu Modstand, og opholder eller hindrer Vandets Fremtrængen, som er Aarsagen, at des mange Steder savnes længere og mere end andre Steder. At den sammenpressede Luft har stærkere Kraft end Vand, har man Prøver paa, da et Fad fyldt med deri pumpende Luft, trænger meget stærkere, end naar det er fyldt med Vand.

Det Onde, som Kendernes Tomhed og Luften i Kenderne forvolde, forsøges ved Kendernes al for ofte Udskylling, som i den gode Hensigt at rense dem, skeer ved at tage især i Stadsgraven Tollene ud af en eller flere Hovedrender ad gangen, og da nu Vandet trænger frem fra Søen paa den ene, og fra Samlingskisten paa den anden Side, saa fylder Vandets Gæret sædvanlig Ureenligheden ud af Kenderne med det udstyrte Vand. Denne Udskylling kan være meget god, naar det skeer sparsommelig, og naar Søen er fuld af Vand; men skeer det for ofte og i andre Tider, naar der er lavt Vand i Søen, forsøges Vandmangelen derved, da fornemmelig neden i Stadsgraven, ikke alle ne meget Vand spildes, men da og Tilløbet i Kisten derved standses. Dette forsøger ogsaa Kendernes Tomhed, som nu fyldes med destomere Luft; hvilken udkræver destomere Kraft til at trykke Van-

det frem, hvilken Kraft, naar Vandet er lavt i Sorredams: Sø, fattes. Heraf vil man kunde slutte sig til, hvad Middel her er at bruge, om ikke at afhjælpe dog at formindste den særdeles Vandmangel ved de østre Pompevands: Compagnier. Disse Midler ere efter bemældte Omstændigheder, at man ikke maatte skylle Renderne, uden naar der er Overflødighed af Vand i Søen, og ikke at spille Vandet, naar der ikke er Overmaal, og slet ikke naar der er Undermaal af Vand i Søen, og dernæst at gjøre Samlingskisten blot til en Udskyllingskiste, og stikke hvert Compagnies Hovedrende sammen til sin Anbringer; da vil Pompernes Træk forcere Vandets Løb ud af Søerne, ind til Pomperne, og om da end nogle Steder Renderne ligge i Staden 1 til 2 Alne høiere end i Søen, som ikke er al for godt; saa vil dog Pompingens Trækraft da høve Vandet over disse Forhøininger, som en Hebert, hvilken Kraft ved Samlingskisten og ved Udskylling eller Tollenes Åbning ophører; ligesom Løbet af en Hebert ophører, naar der gøres et ubetydeligt Hul overst paa Heberten. Saaledes er det ved vester Pompevands: Compagnier, de have ingen Samlingskiste, men ethvert Compagnies Hovedrende er for sig, undtagen at lille og store Vestergadens samt Farvegadens Compagniers 3 Hovedrender gaae igiennem en større Hovedrende, samt Børsens og Christianshavns igiennem een, og Kongens tvende Render ogsaa igiennem en stor Rende

Kende i Aqueducten paa Mangel af Plads. Her er altsaa ingen Abning, saa at der ingen Luft kan komme ned i Kenderne, og Pompernes Trækraft ved Abning ikke kan formindskes. Dog er det og vist, at denne Kraft giver lettere og overskdigere Vand, naar Søen er fuld, end naar den er 21 Tommer Undermaal i Søen; thi det er uvist om ikke Kenderne i Staden ogsaa her, ligge paa sine Steder 1 til 2 Alen høiere end i Pehlinge Søen.

Årsagen til Kendernes urigtige Beliggenhed er maaskee denne: at man i gamle Dage ikke saa nøie har afveiet Høiden ved Kendernes Legning. Det kan ogsaa være, at ved Pehlinge Søes Udgravning, Hovedrenderne ere lagte 1 a $1\frac{1}{2}$ Alen dybere ved Indløbet, end de have været forhen; thi de gamle Esterretningeer af 2 Julii 1680 mælde, at derudi kunde giemmes 6 Qvarter Sommervand over Kenderne, og Sommervandet, antager jeg, at være omtrent 18 Tomme under nuværende Flodemaaal, men man har ikke kunnet synke Kenderne i Staden i Forhold. Naar nu end det var muelig at kunde synke Kenderne i Staden, saa vil jeg regne, at der var 24 Tomme Vand, som Staden kunde faae af Pehlingesøe, meer end nu, hvilket maaskee kunde tilstrække imod en Maaned, maaskee ikke saa længe, og nu var Mangelen ligesaa stor som forhen. Da nu desuden denne Kendernes almindelige Synkning ikke vel er umueligt, hvilke Kender allerede fra Ber-

sterport af til Gammeltorv, Osten og Norden, hen til Staden ligge 10 til 12 Alen dyb, saa bliver Slueningen, at Vandmangelen hidrører uragtelig og fornemmelig fra Søernes Tilmudring og Tilgroening og i Mangel af Naernes Rensning fra de Steder, hvor Forsynings- eller Forraads-Søer skulle have Tilløb fra.

Maas man nu tilstaae, som man allerede over et Seculum har flaget over, at Vandmangel fornemmelig hidrører af Søerne, og disse i al den Tid deels lidet deels ikke ere rensede, hvorfor disse anseelig ere opfyldte og tilgroede, saa er herom ingen Tvivl, uden at nægte, at jo deels Vandrendernes uregelmæssige Beliggenhed kan have med Skyld i Vandmangel, at jo Hovedaarsagen til Vandmangel ligger i Søernes Mangler, Tilgroening og Opfyldning. Det Kongel. Resc. af 19 April 1680, mælder allerede herom: "angaaende den store Vandmangel, som Aar efter andet i vores Kongelige Residentstads Kiøbenhavn paa kommer, erfares at Søerne endeel Steder moxen skal være tilgroede, saa at de ikke kunne holde den Mængde Vand, som til Stadens Nødtørst behøvedes, formedelt flere Hovedrender, som skal hidlægges, der nu mere Vand end tilforn udkræver". Dette bekræftes samme Tid (1680) og Aaret 1692, ved de Kongelige Comissioners Erklæringer.

At deels Søernes Tilstand siden ikke er bleven bedre men værre, udviser høistfalg Kong Frederich 4.

Rescript af 17 Martii 1705, hvilket formedelst
 sammes Rorhed og Syndighed her udtrykkes, saaledes
 lydende:

"V. G. T. Saa som vi have fornummet,
 " at endeel af de Søer, som bespise denne vores Kon-
 " gelige Residentsstad Kjøbenhavns Vandværker, ere
 " med aarlig tilvoksende Rør, Siv og anden Grøde
 " paa mange Steder ganske begroede, hvoraf ikke
 " allene Grunden med Mudder og Urensighed op-
 " fyldes, til Søernes mærkelige Formindskelse, men
 " endog Vandenes Fordærvelse og Usundhed med Ti-
 " den kunde være at befrygte; saa er vores aller-
 " naadigste Villie og Befaling, at I, til alt dette
 " i Tide at forekomme drage alvorlig Omfarg, at
 " alle de Søer, som Staden haver sine Vand-
 " fra, fornemmelig Sortedam- og Pøblinge-Søer
 " for Pompevandene og Usløv (Utrersløv)-Sø
 " for Springvandene, saa meget som mueligt er
 " blive udrydede og rensede, i det mindste aarligen
 " saa stor en Plads udi een af samme Søer, som
 " kan giøre et hundrede Favne i Bredden, og et
 " hundrede Favne i Længden, hvortil I udi nærvæ-
 " rende Aar skal lade giøre en Begyndelse udi Sorter-
 " dam, paa et Sted, hvor det meest fornøden erag-
 " tes, og siden herefter continuere med ligesaa stor
 " en Pladses Oprydelse aarligen, indtil forbenævnte
 " begge Søer komme i deres rette Skik." Dette bekræf-
 " ter, at allerede den Tid Vandmangelen hidrørte for-
 " nemmelig af Søernes Tilgroening og Tilmuddring.

Og man veed, at høistbenævnte Konge i Aar 1725
 eller 26, og derefter selv har bekostet Veblinge-
 og Sortedams-Øer rensede og satte i den gode Stand
 de nu ere, men ved de andre Øer, og iblandt
 dem ved Langvadsdams-Øe, hvorpaa Stadens
 Forsyning med Pompevand især beroer, er intet gjort,
 hvilken Øe siden ovenmældte Tid er saaledes til-
 groet og tilmuddret, at endog gamle Mænd have
 med Forundring bevidnet, at de aldrig kunne
 minde, at have nogen Tid om Sommeren forhen
 seet saa lidet Vand i denne Øe, som nu i vor
 Tid. Dette vil egentlig og kan ikke sige andet,
 end at denne Øe aldrig har været saa stærk til-
 muddret, opfyldt med Sand og Jord fra Øekanten
 og saa stærk tilgroet, end i denne vor Tid, thi da
 Slusens Bund ikke er fordybet, kunde Vandet i
 vore Tider ikke løbe videre af, end forhen, da man
 har seet mere Vand i Søen, hvis Formindskelse hidvæ-
 rer altsaa af Søens Opfyldning og Tilgroening.
 Dette er vel ikke at undres paa, naar man seer,
 hvormeget Søens Bølger have taget af tilgrænd-
 sende temmelig høie Sandbakker, og ført det i Søens
 Bund, og at samme Øe uagtet Klager over sam-
 mes Tilfyldning, Tilmuddring og Tilgroening fra
 1680 i det mindste til nu, dog ikke er rensset eller
 opmuddret, og uden at Sandbakkernes Bortskylling
 og Søens Tilmuddring og Tilgroening er forebyg-
 get. Det kan derfor vel ikke nægtes, at denne
 Søes Rensning, som forgangen Høst er begyndt paa,
 ved

ved at opføre nogle tusende Læs Jord, Sand og Mud-
der af Søen inden for Slusen, som standsede Ban-
dets Løb; samt Vandledningens Nabnings Begyn-
delse i denn^e Sø, for at faae Vandet om Som-
meren ned fra nordre Enden, hvilket behøves at
fortsæres med, og er fornøden at aabnes lige igien-
nem Bader, og videre at renses med mere efter Ev-
ne saa meget muelig.

Alligevel findes der ikke mindre dem, der falde
til den anden Yderlighed, og formene, at dette ikke
vilde være tilstrækkelig med alle vore Søer, vi have og
kunne istandsætte, at skaffe Vand, nok eller hastig nok,
til at afhjælpe Vandmangelen, men at man maatte
see, at faae flere Søer og Vandhold Steder, hvor-
for bliver her endnu at overveie:

Kunne Vandvæsenet tilhørende Søer og
Tilløbssteder ikke forsyne Staden, at man
maatte tænke paa andre?

Af det her forhen forklarede, er det uden Tvivl,
at Vandmangelen fornemmelig hidrører fra Søer-
nes Forsald og Tilgroening, og fra Mangel af sam-
mes Rensning og Vedligeholdelse, dog uden at nægte,
at Vandmangelen tildeels ogsaa kan hidrøre deraf, at
blandt andre, Aaen fra Tibberup er tilgroet, og den til
Islemark og videre, ikke er renses; saa at Søerne fattes
det Tilløb de bør have. Derfor kunne disse i denne de-
res Tilstand, nu ikke tilstrækkeligen forsyne Staden.

Mange Vanskeligheder og Hindringer, hvilke som her forhen erfares, ere lagte i Veien, og fornemmelig de kostbare Planer til Søernes Rensning, grundet paa total Rensning, hvis Bekostninger langt overstige Vandværseens Kræfter, have ej allene nu, men og forhen bragt Vedkommende paa den Tanke, at man kunde faae det første Vand, Staden behøver, lettere og bedre, ved at søge nye Søer, end ved at rense de gamle Søer Stadens Vandværseer eier og har Rettighed til. Blandt andre har her forhen bemeldte afg. Hr. Professor Ramus været af den Mening, at det var for kostbart og for vanskeligt, efter den, fra den Tid af til Grund lagte Plan af total Rensning, at istandsætte Leer- og Langvadsdams- Søe, skjønt de ere meest bequemme, meest nødvendige og best i Stand til at forsyne Staden. Han yttreder derfor det Ønske, at Tibberups- Mose kunde gøres til en Søe, hvilket han dog ikke lover at være givrlig, men derimod formener han efter her forhen S. 35 anførte, at man med ringere Bekostning kunde faae et Vandhold, neden for Slusen ved Aalekiste- Huset.

Jeg henholder mig herom til min samme Steds tilfældige Forklaring; dog finder jeg fornøden endnu at tilføie, at i ældre Tider virkelig har været en Sluse for dette af bemeldte Hr. Professor udmærkede Sted, til en Søe, som har været til ved en Broe næst ved Kalthuset, eller nu ved den saa

fal

Kaldet Grøudal. Gamle der levende Folk bevidner dette, og det bekræftes af den Kongelige Commission, bestaaende af den ældste Oberdirection og Inspection, som i deres forhen oftbemældte Relation af 2 Julii 1680 mælde:

” Kalthusets Sluse ungeser midtveis imel-
 ” lem Vedlinge og Sortedams Sø beliggende, er
 ” meget utet, og een af Vielkerne meget brøstfældig,
 ” som vil repareres; endog man af samme Sluse in-
 ” gen Nytte har, formedelsst den slutter ikke for nogen
 ” ret Sø eller Dam, men kun ubertiden giemmer
 ” noget Vand, som igiennem Vandløse Sluse (ved
 ” Haleliste Huset) henflyder, og paa Vandløse og
 ” Brønshøi Bøndernes Tørvestierfang staaer. Der
 ” samme Sted er ei heller noget vist Skiel oprettet,
 ” hvor høit Vandet der burde giemmes, ei fordi
 ” Situationen dertil i sig selv jo er beqvem, men
 ” uden Tvivl, fordi de paagrændsende Enge, som
 ” ere forbenævnte Bønders beste Høibund, dem
 ” derved ganske betages. Foretagne Flyning (Re-
 ” paration) eragtes at ville koste 30 Rdlr; foruden
 ” Hiele Broen ovenpaa, som ikke vedkommer Vand-
 ” væsenet, men Veien”. Denne Sluse og Sø er
 nu for længe siden ikke mere til, da der siden slet
 intet findes mældt noget derom, saavidt jeg har seet.
 Slusen er nok taget bort, maaskee for enten at
 spare Bekostninger paa en ny, eller for at føie
 hine Bønder, at Vandet ikke skulle stige paa be-
 nævnte deres tilgrændsende Enge.

Nogle Halestumper, som endnu findes der tet inden for en sufficient Dæmning og Broe ved Grøndal bekræfte det, hvilken Broe nu er af Steen, og derunder en Hvelving, hvorunder Naen gaar igiennem og ovenpaa samme, og over en høi Dæmning gaar Beien, som kommer fra Gotthaab, hvilken Dæmning, naar den var forsynet med en Sluse, agtes stærk nok, til at holde en betydelig Søe.

Efter Giening er Bunden i Naen ved Grøndal $1\frac{1}{2}$ Alen lavere, end Halefiste Slusens Bund, og Eggen vil findes 1 til 2 Alen høiere end Naens Bund. Naar Vandet altsaa ikke skulle stemmes høiere end til Slusens Bund, var her deels $\frac{1}{2}$ Alen, deels intet Rum, end ikke imod Grøndal, at Vandet kunde staae over Engene.

Naar derimod den hele Længde af Engene, som er 3000 Alne, paa begge Sider kunde udgraves til 100 Alnes Brede, nogle Steder mere, nogle mindre, og opstemmes 3 Alen høit, vilde dette udgøre et Quantitet af 900000 Cubik Alne Vand, til Stadens fornødne Brug. Dette var vel værd at gøre sig Umage for, paa saadant sikkert Forraadssted, som dette er, hvor Vandet ikke kan undløbe eller betages Staden. Vanskeligheden er kun, om de dertil fornødne Jorder nu vilde være at faae tilkiøbs, eller om samme ikke vilde blive for dyre, og Bekostninger paa sammes Udgravning for svære? Bemældte Omstændigheder og Diesynet bekræfter altsaa, hvad jeg her forhen Side 36 herom har sagt.

Leer. Søen vilde i Følge disse Blades S. 28. blive betydeligere, som har næsten samme Længde af 3000 Alne, og kan et Sted imod det andet beregnet blive 400 Alne bred, og naar dette kunde opstemmes, om det end ikkun var 2 Alne høit, saa udgør dette 240000 Cubik Alne Vand, og den har foruden Tilløb fra Emdrup Kilder i og omkring sig. Da nu denne Søe er opfyldt næsten blot med Hængematte, som med passende Fartsier kunde renses; og da dette for paagrændsende Jordbrugere des Marsag er næsten til ingen Nytte, men meget mere til Skade for dem, i det deres Heste og andre Kreaturer, naar de komme derud, for at søge Vand, blive stikkendes og crepere, uden at kunne reddes; saa tvivles ikke paa, at dette ogsaa paa Bøndernes Side let vilde være at faae til Vandvæsenets Brug, som Stadens Magistrat tilstaaer. Et saa betydeligt Forraadssted af Vand, som her kunde blive, saa nær Staden og saa beqvem beliggende, var af Vigtighed, og fornøden i Tilfælde af, at i Uetersløv-Mose skulde foretages Tørvestier, til at udvide denne til en egentlig Søe, som der da tidlig om Haret maatte afdræbes, kunde modtages her i Leersøen og glemmes indtil behøvedes.

Var man endnu ikke fornøiet med disse og svrige forhen bemældte Vandcompagnierne tilhørende Søer; saa vil der i Nærheden ikke være andre Steder, end ovenfor Peblingesøe, Blaagaards-Solitudes- og Bispe-Engenes- og andre til Gothaab hørende Jor-der, eller Blaagaards-Bang paa denne Side Peblingesøe.

Søe. De første ere saa lave, at Vandet naar det stiger noget over Floedemaalet i Neblinge. Søe tildeels flyder derpaa, saa at de ved at opgrave den ene Deel, dette Opgrave kunde lægges paa den anden Deel, og her kunde da blive et Reservoir paa omtrent 1 Alen høit. Men foruden at dette vilde blive til liden Nytte for Vandvæsenet, i hede og tørre Sommerdage; af Aarsag, at Søen da fik en større Bund, end forhen, vilde der og i Hede og Tørke trække desmere Vand i Jorden, og ved et større Vandspeil mere uddunstes. Ogsaa disse nye Jorder skulde kløbes, og nu er det uvis, om de ere at faae tilkøbs, om de ikke vilde blive for kostbare, og om Bekostninger i at udgrave, at istandsætte og at istandholde saameget mere, ikke vilde blive for svære?

At tænke paa langt bortliggende Vandholdsteder, vilde være meget mindre tjenlige. De vilde være meget mere kostbare at istandsætte, og at istandholde end hine, og desuden være meget mere usikre, for medelst sammes lange Fraliggenhed.

Overalt maatte man, ved at tænke paa nye Søer og Forraadssteder af Vand ikke tabe af Sigte, Rensning af Staden tilhørende gamle uomgængelig fornedne Søer, og blandt dem fornemmelig Languadsdams og Uttersløv, som trænger meest og som efter Forslag graveviis rensede, ikke kunde koste mere, men mindre end nye Søer, og hvilke rensede, saa vidt de bør og kunne renses, vilde holde usigelig meget mere Vand end nu, og faae meget mere Til-

løb og Træk af Vand. Maaſkee at diſſe Søer ba ogſaa kunde forſyne Staden med tilſtrækkelig Vand. Derfor var det ogſaa i denne Henſeende fornøden, for at ſee, om man ikke kunde undvære nye Søer og derved ſpare det, diſſe at tilkiøbe ſig, at iſtandſætte og at iſtandholde dem, vilde koſte.

Bed at overſee alt foregaaende, og at ligne de ældſte Relationer med paafølgende, og ſammes nu værende Beſkaffenhed, vil findes, at Stadens Vandvæſen tilhørende her forhen benævnte Søer og Naer, Peblinge, og Sortedams, Søer, og Communications, Naerne imellem Søerne, undtagen, alle øvrige ere meget mere tilgroede og opfyldte end forhen, og deels lidet deels ikke ere rensede, ſiønt det for længe ſiden er fundet høiſt fornøden. Det bliver derfor Spørgſmaal:

”Svortes kunde Udenværkerne i Fremtiden iſtandſættes i Hævd og vedligeholdes, ſom det kunde ønskes?

Skal dette, paa en taalelig Maade for Vandvæſenets Participanter, opnaaes; ſaa maae Inſpectionen, efter den ældſte Oberdirections Erklæring til Hans Majestæt Kongen af 2 Junii 1680, mere end førend den Tid er ſkeet, antage ſig Udenværkers Iſtandſættelse og Vedligeholdelse.

”Førſt (ſiges der) have vi med Flid efterforſket ”og udfpurgt Aarſagen, ſom af denne Stads Menighed ſaa tidt og ofte Klagen er fornummet over, ”og erfaret, det ej allene at være kommen af Rem-
”berne,

”derne, der ligge fra Søerne, deres Brøstsalbigbed,
 ”men endog deraf, at endeel Sluser, Grøp-
 ”ter, og Dæmninger, ikke ere blevne saa lov-
 ”ligen vedligeholdte, som det sig burde, thi
 ”Compagniernes Inspecteurer vide sig allene
 ”efter deres Vedtægter og Fundager at rette,
 ”med hver sin Hovedrende fra den nærmeste
 ”Søe; og der haver ingen været tilsat og belønnet;
 ”paa den Maade det sig i Almindelighed havde bur-
 ”det. — Vel have Stadens Magistrat og 32 Mænd
 ”med 17 Aars Regnskab demonstreret, en temmelig
 ”Udgiwt paa de nødvendigste Steder i høieste Trang
 ”at være anvendt, for hvilke allene Pompevandscom-
 ”pagnier til Staden skal blive skyldige 3333 Rdlr.,
 ”men formedelsi Staden, der foruden skal være i Giæld,
 ”og ej større Forlag kunde afstedkomme, de fleste
 ”Compagnier ej heller have taget sig det ud-
 ”vortes an, thi er meget bleven efterladt, be-
 ”timelig at rette og at vedligeholde, som nu
 ”er igien groet, forfalden, og saa got som
 ”øde, og derfor vil Koste saa meget desto mere
 ”nu efterhaanden fuldstændig at reparere, og
 ”hielpe til rette”.

Man seer heraf, at Skylden af de almindelige
 Udenværkers Mangler, fornemmelig lægges Inspec-
 teurerne til Last, og uden Tvivl skeer det endnu af
 mange, da det efter ovenmældte paaligger dem, at
 holde de almindelige Udenværker i Stand og i Hævd,
 ligesaa vel, som det paaligger hver Inspecteur især, at
 istand

istandholde sit Compagnies egne og fælleds Hovedrender andre private Udenværker. Derfor vil det herester vedkomme dem saa meget mere, da det er dem, der skulle skaffe de fornødne Penge hos Participanterne tilveie, at de efter Samvittighed paasee, at samme til Inden- og Udenværkers Istandholdelse med Oekonomie anvendes, og at Udenværkerne mueligst istandsættes og vedligeholdes.

Dog maae man tilstaae, at Inspecteurerne, som ovenmeldt, fra Begyndelsen af, efter Fundagen og Vedtagter, hver havde fornemmelig med sine Hovedrender fra de nærmeste Søer at gjøre, hvorimod de i Henseende til Udenværkerne vare felleds. — Det kunde altsaa ikke være alle og enhver Inspecteurs Leilighed, at have Tilsyn med Udenværkers Bestyrelse, og at holde dem i Hævd, hvilket er ikke lidet besværlig, da Udenværkerne ere langt fra Diesynet, lange adspredte uden for Staden, som udfordre megen Tid og Bekostning, at have Tilsyn dermed, saa ofte, og naar de ere under Arbeide, saa vedholdende, som behøves. Inspecteurerne have heller ikke saadan Løn, at de kunne, og det kunde ikke begieres, at de af Inspecteurerne, som vilde anvende deres Tid dertil, kunde gjøre det mere omsonst end andre. Det vilde ogsaa være for kostbar for Vandvæsenets Interessentere, til den Hensigt at lønne alle Inspecteurer, ligesom ogsaa alles bestandige Reiser vilde koste formegent, som kan gøres ved faa. Det befindes ogsaa, at vore Forgængere i Betragtning af ovenmeldte, og i den gode

gode Hensigt at spare, have beskicket en tredje Mand, til at besørge de almindelige Udenværker holdt i Hævd og Stand, og Oberdirectionen har til samme Hensigt beskicket en Befuldmægtig for paa sammes Vegne, at holde Control med Inspectionen, og for at være forsikret, at de almindelige Udenværker blive holdte i Stand og Hævd.

Dette seer man ogsaa, at de endnu værende Sluser og Dæmninger samt Kærne imellem de tørste Søer, ere istandholdte, ligesaa veed man, at Peblinge- og Sortedams Sø for 70 Aar af Kongens Kaffe af Grunden er bekostet istandsat, som den nu er; i Uetersløv vides at være skaaret Lørv, og hertil at være udgravet Hoved, og Zvergrøfter, for at lede Vandet til Slusen, men Grøfterne ere næsten tilgroede igien, og Lørvesskieret er af Naagrønsfende ved Veiens Afkuffelse til Søen hindret. Ved de andre Søer vides ikke at være gjort noget, uden at derover for mange Aar siden ere giorte Planer og Tegninger til sammes Rensning. Disse og Diesynet bevidne efter forestaaende Forklaring, at samme ere mere tilgroede og opfyldte end nogen Tid forhen, saaledes, at deels Stykker deraf ere blevne til Engbund som Naagrønsfende tilegne sig, deels paa staae de Retlighed til Søens Bund eller til sammes Grøde af Siv, Rør og Græsning. Ovenmældte Sluse ved Kalthuset har, som mældt, længe siden været borte tilligemed Søen samme Steds. Endog Peblinge-

og Sortedams Søer, hvilke, som nævdt, for 70 Aar, under Kongelig Foranstaltning i den fuldkomneste Stand satte, forsynede med Doceringen, ere Vandvæsenet overgivne til sammes Brug med den strænge Kongelige Befaling, at ingen af Vaagrøndsene skulde have Communication med sammes Docering, paa det at Vandet, som skal riene Mennesker og Creature til Næring, ikke skulle fordærves og forgiftes, og dog ere disse nu ikke mere i den Stand, de vare den Tid, men Vaagrøndsene have tilegnet sig Doceringen ved Pøblinge Søen, paa Byens Side, skjønt denne Docering og Skiellegrovt endnu er til, og staaer Vandvæsenet aaben. Ved Blaagaards Siden findes derimod ingen Docering, og Vandvæsenet har der ingen Afgang.

I Sortedams Søe ved Blegdammene ere tilgrøndsene Beboere, i Folge det her forhen S. 89 anførte Kongelige Rescript af 14de Julii 1730, efter Magistratens Forestilling, indtil videre forskaaede for Grøvtens Gravning imellem sammes Jorder og Docering, imod det Lovte paa sin Side, at Skiellet herimellem ved Piletræer og slynget Buskværk skulde gøres saa kiendelig, uforanderlig og sikker, at benævnte Blegdams Beboere fra deres Blegdammene og Havene ingen Communication skulde have, end ikke med Doceringen, mindre med Søen. Desuagtet findes dog saa Steder saadan Buskværk, og ikke anderledes, end at der jo er

Q

Gien

Giennemgang fra Blegdammene, og Havene til
 Doceringen. Paa andre Steder findes der vel
 nogle vorne Piletræer, men om de ere 66 Aar
 gamle, saa at de betegne [det Grændsekiel, som
 den Tid blev bestemt, er uvis, og tvivles paa deels
 Steder næsten om. Paa andre Steder findes der
 hverken Piletræer eller Buskværk, men kun unge
 plantede Pilegrene, hvilke synes Tid efter anden
 at være flyttede ud paa Yderkanten af Docerin-
 gen, saa at der nu næsten ingen Docering er til-
 bage. Nogle have endog flyttet Grundene ud over
 Doceringen med maadelig Bolværk i Søen, som neppe
 nyt kan holde Jorden inde, mindre naar det bliver
 gammelt; og da nogle holde Doceringen udenfor
 Buskværket jevnlig opgravet, gisdet og beplantet,
 saa følger deraf, at stærk Regn og Søens Bølger,
 ved uroeligt Veir, skylle Jorden og Ureenlighed i
 Søen, som fordærver Vandet og meget tilmuddrer
 Søen, og den megen Jord, man har forhoiet
 Grundene med, indenfor Bolværkerne ud i Søen,
 opfylder den med stærke Skrid, ved at skylles ud
 ved Bolværkernes Forsald. Dog kan denne Nor-
 den eller Søens Formuddring der nu vel neppe
 hindres, da Beboerne ved at aflukke Doceringen
 tværs over indtil Søen have betaget Vandvæsenets
 Vedkommende fornøden Udgang til samme.

Ogsaa paa denne Side af Sortedams Sø be-
 findes Doceringen paa Øster-Enden bebygget og
 beplante

beplantet, og for endeel findes ved denne Ende ingen Grøst imellem Havene og Doceringen. Dog noget videre hen og næst op til Veien fra Nørreport, er Doceringen endnu kiendelig adskilt fra Vaagrøndsøens Forder, hvilken Docering imod Veien fra Nørreport af Vandvæsenets Foresatte under deres Laas og Lukke med Stakkeværk og Port er indhegnet, hvilket Sted, da det er den eneste Udgang, som Vandvæsenet har tilbage, er det umistelig; og fra Søens Istandsættelse af, nemlig fra Aaret 1730 har den, som den nu er, bestandig været Vandvæsenets Eiendom, og er af dem hidtil upåaanket benyttet.

Sortedams Sø har altsaa siden Aaret 1730 tabt meget af sine Doceringer til stor Afbræk for Vandvæsenet; da Søens Indhold og Strækning ved Udflytning er formindsket, og da meget af Opfyldningen ved Bølværkets Forsald er flydt i Søen, og derved stærk opfyldt, og ved Excrementer og Gødning fordærvet Vandet. De andre Søer ere siden Aaret 1680 ogsaa meget tilgroede og opfyldte, hvilket under hver Sø især findes forklaret; hvorfor det vil befindes fornøden, at samme renses. Til den Ende ere Planerne, som ved den høie Oberbrand, og Vandcommission foranstaltede, Inspectionen under 7de Julii d. A. (1795) indsendte, med den Begjæring: at være betænkt paa Søernes Rensning, som ikke længere kunde udsættes, og over Planerne at give deres

Erklæring, som under 11 Nov. næstfester er gien-
tagen.

For at efterkomme denne høie Commissiøns Befaling, og da Inspektionen ved Eftersyn har befunden Udenværkers Mangler, som mældt; saaledes at de trænge til mueligst at istandsættes, have Inspekturerne, uden at paadrage sig Ansvar, ikke kunnet undslaae sig for, paa det alvorligste at antage sig samme, og udvalgt blandt sig 5 Committerede, for med den høie Oberdirektions Minde og efter Inspektionens foregaaende Overlæg, at antage sig Bestyrelsen af de almindelige Udenværkers Istandsættelse og Istandholdelse, samt at foretage en nøisagtig Besigtelse over alle Udenværkers Beskaffenhed og Mangler, og at gjøre et Overflag, hvorledes samme paa taalelig Maade kunde istandsættes m. m. hvilket bemældte Inspektion under 22 Julii 1795 til den høie Oberbrand- og Vandcommissiøn, til gunstig Approbation har indberettet.

For at befordre dette Formaal, og for mueligst at kunne fyldestgjøre den høie Oberbrand- og Vandcommissiøns Forventning, har jeg gjort mig mueligst Umage, at samle de Oplysninger i denne Sag, som jeg har kunnet overkomme, og at yttre min uforgribelige Formening derom til videre Overveielse i disse Blade, paa det Inspektionen derefter ved Hielp af de Committeredes

Besig.

Besigtelsesforretning og Plan, kunde tage Beslutning, til at give den befalede Erklæring.

Videre befindes fornøden endnu at undersøge:

Hvorvidt er Hovedrendernes Udskylling tjenlig, til at befordre Vandets Løb fra de nærmeste Søer her til Staden?

Foruden hvad som her forhen Side 145 herom er nævnt, ere Springvands-Rendernes Udskylling fra Emdrupssø her til Staden til sine Tider aldeles fornøden, paa det at Vandet i Hovedrenderne kunde befries fra Ureenligheder, som kunde samle sig deri, og som kunde ellers standse Vandets tilstrækkelige Løb, da disse Render have en lang Strækning, og ingen Pumper paa dem ere anbragte, at Ureenligheden ved Pompningens Force kunde trækkes op af dem; men Vandet vorder i Springvands-Renderne blot ved Trykken af sammes Hvide i Emdrups Søe drevet frem og op i disse Compagniers Opstander, for jevnlig og bestandig at springe ud af sammes Pibe, som dog ikke kan drive Ureenligheden ud af dem. Derfor maae Renderne udskylles, der skeer paa den Maade, som her forhen er nævnt, og dette er fornemmelig tjenlig i de Aarets Tider, naar der er meest overflødigt Vand i Søen, som stærkest kan skyde

Ureenligheden ud af dem. Til andre Tider om Sommeren og Høsten, især i Tørke, naar der er kun lidet Vand i Søen, har Vandet ikke saa megen Force, og da maae det spares for ikke at spildes og volde Mangel. Andre bequemme Steder til at udskylle Springvands-Kenderne ved overflødig Vand, er i Staden selv, hvor det Udskyllede kan have Afløb i Stranden; og paa disse Steder er det ved overflødig Vand fortrinlig tienligt, at rense Springvands-Hovedrenderne, for at fremme sammes Løb.

Med Pompevandet har det i Henseende til Kendernes Skylling udenfor Staden en anden Beskaffenhed. Dog har der været den Tid, da en vis Vandmester haver overtalt Inspektionen, at det var nødvendigt, at ogsaa Pompevands-Kenderne ei allene i Stadsgraven, men og i de ovenfor paa Contrascarpen gjorte Udskyllingskister bleve udskyllede hver ottende Dag, og tilsidst paastaet, at det maatte skee hver Uge to gange, hvilket ikke kan være tienligt. Thi skeer denne Udskylling om Sommeren og Høsten, naar der er lavt Vand i Søen, da løber en Mængde Vand bort, og spildes igiennem Udskyllingskisten, og endnu mere, naar det skeer nederst i Stadsgraven, hvilket formindsker Vandets Forraad, og voldes Vandmangelen, ei allene derved, at Vandet spildes, men og derved,

at

at saavel Vandet, som kommer fra Søerne igiennem Kendernes ene Ende løber bort, og at Vandet i Kendernes anden Ende fra Staden løber tilbage, og da styrter ud i Stadsgraven, hvilket da især gjør Kenderne fra denne Ende tomme, og de mange Pomper's Træk i Staden udtømme Kenderne fra den anden Ende, og fylder dem med Luft, hvilken efterat Udskyllingen er forbi, hindrer at Vandet, naar der er kun lidet deraf i Søen, ikke saa hastig kan fremtrænge til alle Opstander, men at den indsluttede Luft i Hovedrenderne ved sammes uregelmæssige Beliggenhed bliver deri staaende, hvor Luften presser sig sammen og standser Vandets Løb, som ved lavt Vand vil have Tid, førend denne indsluttede Luft kan drives ud. Deraf er det begribeligt, at paa adskillige visse Steder kan Vandet mangle, skjønt ikke overalt. Erfaringen beviser det, naar ved Kendernes Lægning Vandet fra et Qvarkeer har været borttaget, og nu Vandet sættes til igien; da seer man, hvorledes Vandet maae arbejde imod Luften, da denne presser sig sammen i Kenderne, og Luften tvinger sig da igiennem hele Kendetræerne, førend Vandet kan faae sin Fart igien.

Ligesaa betænkeligt er det, at aabne Hovedrenderne, for at fylle dem ud i stærk Frost, thi da kan det hende, at Vandet, som standser i Kenderne, bundfryser, hvoraf haves Exempel i forrige

Vinter ved Børsens Kender, hvilke da de i Blaa-
gaards Bænge i den Tid bleve brøstfældige, hvorfor
de samme Vinter maatte opgraves og repareres, i
Forsaaet 1795 derpaa fandtes bundsfrosne paa Væle-
værket, hvor da ved Opdrøning Vandet pressede endog
de nyeligen lagte nye Kendertræer saa stærk, at
det gik igiennem dem, som igiennem en Sie.

Det bemærkes ogsaa, at naar Kenderne under
og udenfor Stadsgraven skal repareres, at man i
Mangel af Hæner eller anden Luffelse ved Indløbs-
kisten, aabner Tollene i Stadsgraven og i Contra-
scarpen, hvor da hele Dage, eller saalænge Kendernes
Lægning varer, meget Vand løber i Stadsgraven og
spildes; hvilket i de Havets Tidee, da Vandet er
knap, forøger Mangelen. Det indstilles derfor til
Overveielse, om der ikke kunde udfindes et Middel
i saadan Tid, da Vandet ikke vel kan undværes,
paa en anden Maade end nu at standse Vandets Løb,
uden at spildes, naar Kenderne i den Tid skulle
repareres.

Om For- og Efteraaret, naar Søen er fuld,
eller naar der er Overflødighed af Vand i Søerne,
da det kan have Force nok, efter Skyllingen at
drive Binden ud af Hovedrenderne, og at trænge
frem igien til Opstanderne; da kunde det være nød-
vendig, nogle gange at udskylle Hovedrenderne,
for

fornemmelig i Stadsgraven, for at befrie samme fra Ureenlighed. — Dog kan denne Skylling ikkun rense det lidet Stykke fra Veblinge: eller Sorte: dams: Søes Hovedrender, og den yderste Del fra Staden, som fra Volden holder ned til Stadsgraven; men denne Skylling renser ikke Renderne, der ligge i Staden. Derfor var det ogsaa tienslig, hvor det er mueligt, at en Udskyllingskiste blev anbragt ved Enden af ethvert Compagnies Hovedrende. Saadan Kiste kunde ved Farvegadens Compagnie lade sig anbringe i Nyebroegaden ligesom Knabroestræde, og ved Pram: Contoiret, hvor dette Compagnies Hovedrende ende. Børsens og Christianshavns Compagnie kunde have saadanne Udskyllingssteder og Kister paa adskillige Steder. Lille og store Vestergadens Compagnier, saavidt deres Hovedrende ende ved Stranden, kunde og have en Udskyllingskiste der, ligesaa de østre Pompevands: Compagnier, hvis Render ender enten i Strandet eller hvor Vandet, som udfylles paa en eller anden Maade kunde gives Aflob. Naar de adskillige Compagniers Hovedrende saaledes nogle gange om Aaret, i de Tider Søerne ere fulde af Vand, bleve ffyllede, kunde de der allerbedst renses og befries fra Ureenlighed, uden at Renderne kunde blive tomme og standse Vandet, men derved vilde Vandets Løb beforders, og man vilde ved den Leilighed tillige erfare, om nogle

Hovedbrenner havde Feil og manglede sit tilbørlige Løb.

Sierde Hovedspørgsmaal: Hvor skal man tage Golt fra?

Dette Spørgsmaal er forbunden med den forudfattede Mening, om total Rensning, efter Planen, hvorefter Søens Rensning overhoved sværlig kan skee, uden i Dagløn; og bemældte Plan udkræver dertil 600 Mand, hvilke maaskee ikke ere saa lette at faae om Høsten, som er den Tid, dette Arbeide skulde skee, i hvilken Tid Arbeiderne paa Landet sædvanlig nok have at bestille. Efter den Staden trufne store Gldsvaade, have de ogsaa Arbeide nok der, ved Oprydning og Stadsens Bygning, og faae deels stor Løn. — Desuden er det med Arbeidet i Søens Bund ikke som paa fast Land. Her kunde saadant stort Antal, hvor de kunde komme til, uden Hinder, gives Arbeide; men dette lader sig ikke saa vel gjøre i Søens Bund, hvor den i Midten er bundløs Tørvemose, og hvor, som i Langvadsdam, Tilløb af Vand ikke kan standses, hvor altsaa skal gøres Dæmninger og Broer, for at staae og gaae paa. For og idelig at kunde holde Mosen fri for Vand, dertil udfordres endeel Arbeidere ideligen at udpompe det, paa det de andre kunde arbeide, som

ofte

ofte maae bie en lang Tid om Dagen, til Vandet er udpompet, og ofte kan stærk Styrtregn fylde alt, da der kan gaae hele Dage hen, førend Vandet kan bortskaffes igien, i hvilken Tid den øvrige Deel maae bie derefter. Jo større nu Arbeidernes Mængde er, som til dette Slags Arbeide ere antagne, desto større er Tabet eller Bekostninger, naar Folkene, som meldt, forhindres i deres Arbeide; og jo flere der ere, jo meer Bryderie er der med dem, jo mindre kunde de oversees, at de enten bestille noget, eller ikke gjøre Arbeidet forkeert, foruden at de tage desto mere Tid at mynstre. Naar de nu ogsaa ere mynstrede, og de ere satte til Arbeide og have Feilighed til at arbeide; saa har man dem dog ikke i et Pakhuus eller i en tilluft Plads med Dørvægter for, men paa fri og aaben Fælle, hvor, af saa stor en Mængde Folk efter Mynstringen, jo endeel kunne skule sig i Arbeids Tiden, uden at det saa let kan bemærkes. Der kan iblandt Mængden ogsaa findes Gode og Slette, og deriblandt dem, som enten ikke ere duelige til at bestille noget, eller doyne, der med Spaden eller andet Redskab i Haanden ikke vil bestille noget, men drive Dagen hen, og conjonerede ofte de Gode at gjøre ligesaa. Vel formenes, at man vel kunde faae en Commando Soldater af det fornødne Antal, for i en Hast at besordre Arbeidet; men ovennævnte Banskelighed ved Arbeidet i

en Søe, som Langvadsdam, er derved ikke hævet, og ved Mængden, som man ikke kan oversee, risikveres alle Tider meer, end ved et maadeligt Antal, som man kan oversee. Thi Opsyn af Under-Officerer er ikke nok, der behøves andet Tilsyn, til at Arbeidet gøres rigtig og til Gavns og ikke forkeert. En Commando af et maadeligt Antal Soldater, som ere gode duelige Folk, naar de kunde havees for billig Betaling, kunde dog ved dette Slags Arbeide være meget tienlig, ligesom man har havt dem ved Østre-Pompevands Arbeide ved deres private Udenværker. I Mangel af dem, synes mig bedst om de paa Stedet og i Nærheden boende Landsfolk eller Huusmænd, som jeg har havt, hvilke ogsaa ere vandte til at grave. Disse have og sædvanlig deres eget Redskab, som ogsaa er en Fordeel, da man ved en Commando maae selv skaffe og bekoste Redskaber, hvoraf da noget kan gaae istykker eller komme bort, som da skal anskaffes og repareres igien. Formene nogen, at man gjorde bedst at accordere om Arbeidet, da lader sigt Arbeide, som Svæns Mensning er, sig ikke vel accordere, og hvor dette kunde skee, har det ogsaa sine Vanskeligheder, og Accorten lader sig ikke vel gjøre, uden med en eller faa Arbeidere, som maatte forenes med de øvrige. I Betragtning af dette forbemaldte og mere vil det findes tienligt, ikke at tage flere Folk til dette Slags Arbeide, end man vel kan oversee, og ikke foretage mere,
 end

end man i den korte Tid, man i flige Søer, som Langvadsdams-Søe er, kan overkomme og fuldføre, og ikke at optage mere Jord, end man kunde blive af med; og det er paa eengang, eller i et, to eller fire Aar ikke umueligt, at kunde gjøre Langvadsdams-Søe eller Uterløv til en fuldkommen Søe, og det er umuelig paa eengang at blive af med det Optagne. Der er endnu den sværeste Vanskelighed tilbage, som er:

Semte Hovedspørgsmaal: Hvor skal Pengene komme fra?

I Planen beregnes Bekostningen paa total Rensning af 600 Mand, som dertil udkræves, a 200 Rdlr. daglig i 6 Maaneder om Aaret, om trent 156 Arbeidsdage, der udgjør 31200 Rdlr., og at dertil udkræves 4 Aar efter hinanden, er Beløbet af Arbeids Løn allene 124,800 Rdlr. Materialier og Redskaber regnes for 25,200 — var for Pøblinge og Sortedamsjøen 150,000 Rdlr. Da nu Arbeidslønnen ic. er meget dyrere nu, end i den Tid, Planen blev gjort, der desuden kunde komme adskillige Bekostninger, man i Forveien ikke forudseer, saa kunne alle Bekostninger maaskee løbe til dobbelt, som ved Overslage af det Slags ikke er usædvanlig. Dog vil jeg ikkun regne 2 Tønder Guld for Langvadsdams-Søes totale Rensning. Det samme om ikke mere vilde Uterløv-Søe paa den Maade koste, som er meget større; Gientofte,
Emdrup-

Emdrup: og Veersøen paa samme Maade bekostet vilde her maaskee tilsammen udkræve over een Million Rigsdaler. Herved er ogsaa at betragte, at i Langvadsdams: Søe og i andre Forraads: Søer ikke kunne have 6 Maaneder at arbejde i, og disse Søer kunde neppe saalænge holdes aftappede, da samme ikke kunne undværes, for at modtage det Vand, og holde det om Vinteren, til at forsyne Staden om Sommeren dermed, saa længe det vil udholde. Disse Søer have og Tillob fra andre Steder og Kilder i sig selv, saa at de Ingen Tid aldeles kunne holdes fri for Vand et heelt Aar, mindre nogle Aar i Raad, hvilket gjør total Rensning paa een gang umuelig, foruden at man paa een gang umuelig kunde blive af med den Mængde Jord, der da maatte opgraves med mere, som ved hver Søe er forklaret, og som ikke i den Grad er Tilfældet med Emdrup:, Peblinge: og Sortedams: Søer. Om end ingen Hindringer laae i Veien, for at foretage saadan total Rensning, saa er den største Banffelighed tilbage, for at have, den: hvor de dertil fornødne mange Penge skulde komme fra? Førend den store Ildsraade haabede man, at faae Pengene hertil af Brand: Forsikringskassen, som nu ikke mere er mueligt. Derimod leve nogle endnu i det Haab, at faae de fornødne Penge hertil af Stadskassen. Naar dette var, kunde Participanterne inset have derimod. Men efter min usforgribelige Formening kan det i disse Tider vel ikke ventes;
 at

at Søernes Rensning vil vorde bekostet af Statskassen, formedelst andre allerede meget svære Bekostninger og Stats-Udgifter. Laan af Statskassen hertil eller under sammes Garantie, for at kunde iværksætte de overmaade bekostelige Planer, kunde uden Participanternes Samtykke vel neppe forsvares, da dette Laan i saa Fald af Participanterne igien skulde betales, eller ved store Paalæg hos dem igien inddrives, og Hans Majestæt Kongen har hertil en betydelig Andeel af Statskassen at betale. Allsaa kunde total Rensning forbunden med saa svære Bekostninger vel ikke tilraades, saa meget mindre, da disse Bekostninger overstige Participanternes Kræfter, og da Søerne med saalelige Bekostninger gradviis kunde renses. Dette have Participanterne Net at kræve af deres Inspecteurer at paasee, og at de med største mueligste Deconomie og Besparelse bestræbe sig for sammes Bedste. Dog saa meget end Inspektionen ønsker, og gierne vil bidrage til Besparelsen af Udenværker, saa paaligger det dem dog ogsaa, og den høie Oberbrand- og Vandcommission har ovenmældt paamindet dem derom, alvorlig at være betænkt paa, at afhjælpe den for Staden saa farlige Vandmangel, og til den Ende at istandsætte Udenværkerne, at de til alle Tider, og i alle Omstændigheder kunne forsyne Staden med det behøvede særfke Vand; dette at udvirke er min og Medinspecteurernes Ønske, og min usotgribelige Formening derom er følgende:

1) At

1) At Inspekturerne nu og herefter med umiddelbar Opsyn og Flid maae antage sig de almindelige Udenværkers Bestyrelse af sammes Istandsættelse og Bedligeholdelse, med største Oeconomie; dog kunne Vedkommende ikke vente, at de aarlige Bekostninger kunne blive mindre nu, da Søerne skulle renses, hvilke forhen ikke ere rensede. Efter anførte Omstændigheder bliver altsaa her ikke Spørgsmaal, om man aldeles kan spare Bekostningaer paa Søernes Rensning, men kun om man heller vil gjøre det man kan efter Evne at rense Søen gradviis, eller om man i Mangel deraf vil underkaste sig, at de kostbare Planer af Søernes totale Rensning blive iverksatte. Inspektionen har i Aar (1795) med Oberdirektionens Minde gjort Begyndelse med gradvise Rensning i Langvadsdams Sø, og for at give Vandet frit Løb fra Nordre til Søndre Enden af denne Sø, og derfra til Slusen givet Vandet Lust, gjort Dæmninger og Grøfter, og opkiøbt nogle tusinde Læs Jord og Grode op af Søen med mere; og da uagtet de derved anvendte anseelige Bekostninger, Udgivterne i Aar ikke beløber sig mere, end Aarene forhen, hvor intet er bekostet paa Søen; saa vil man ikke kunde nægte, at Inspektionen jo ved sin umiddelbare Tilsyn og Bestyrelse ei allene har tilveiebragt anseelig Besparelser, men og væsentlige Forbedringer ved de almindelige Udenværker. Nødvendigheden udkræver ogsaa, at dette Arbeide maae

forts

fortsættes, som berøer paa, hvorvidt Participan-
ternes Kræfter vil tilstrække. Dog ere der mange
svære Brøstfældigheder, ei allene ved Søernes Rens-
ning, men endog Steengierdenes Istandsættelse og
Grødens Udrydning m. m., hvis Mangel volder, at
Søerne usigelig stærk opfyldes med Jord, som Søens
Bølger om Vinteren og Foraaret ved Storm og Uveir
nu skylle i Søen m. m., hvilke Brøstfældigheder
derfor trænge til at istandsættes.

2) Da der nu er saa meget Arbeide og saa store
Bekostninger ved de almindelige Udenværkers, og blant
dem ved Vandvæsenets Søers Istandsættelse, der
er nødvendig; saa vil det være fornødent, at man ind-
skrænker sig for det første til at bekoste de Søer først,
man eier, førend man tænker paa, at kobe Jorder og
Eiendomme til flere Søer, og gjøre Bekostninger
paa at istandsætte dem. Thi dette vilde være for-
øgede Udgifter, som desuden vilde volde andre
nye aarlige Bekostninger, at vedligeholde dem.
Naar hine først ere istandsatte, vil det og vise
sig, om man ikke kunde undvære de sidste. Kun-
de derimod Staden faae mere Tilløb, uden at
paadrage Vandvæsenet nogle nye aarlige Udgifter,
dette var at ønske; for Ex. fra Tibberups Mose,
hvortil Stadens Vandvæsen har Rettighed, og
Haab om at erholde det, ved Forlig eller og andet
Steds fra. Nogle have givet det Vink, at man
kunde faae rigtig Tilløb nok fra Fursen, fordi

den ligger meget høiere end Langvadssdam; men jeg har slet intet Haab herom, da jeg ikke seer nogen Muelighed, at faae en Vandledning deraf til nogen af Vandværkets Søer, og da ved Fursøens Vandledninger ere mange Møller anlagte, som særkelig ville tillade, at Vandet blev givet andet Aflob.

3) Samtlige almindelige Udenværkers Istandeholdelse angaaende vil være fornøden, at hvert Aar foretages en nøiagtig Besigtelse over sammes Mangler, og at anmerke, hvilke fortrinlig og meest nødvendig behøves at istandsættes, og hvor det skee kan at tilføie Overflag, og en Forretning derover leveres Inspectionen, for at overveie og derover at tage Beslutning, samt derpaa at indhente Oberdirectionens Approbation. Fornemmelig er en lovlig Besigtelsesforretning fornøden i Følge Forordningen af 25 Junii 1790 over de Aaer, som Paa grundsende enten allene bør bekoste rensede, eller hvori de bør deeltage.

4) Da der nu til Søernes Rensning overordentlige Bekostninger udkræves, som af Participanterne skal betales, og hvori Hans Majestæt Kongen har betydelig Andeel; saa finder jeg Publiciteten fornøden, ei allene til Inspectionens og Vedkommendes Betryggelse, men ogsaa for Vandværkets Sikkerhed, samt for at vinde Participanternes
Tillid,

Tillid, og at gjøre dem villige til at bidrage det Fornødne til forestaaende overordentlige Udgifter, ved at overbevise dem om Arbeidets Nødvendighed, til mueligst at skaffe, til alle Tider, det fornødne Vand. Jeg finder dette ogsaa billigt, og saa meget mindre betænkeligt, da Inspektionen ikke agter at gjøre mere, end hvad Ret er, og enhver Vedkommende kan vide. Thi det kan vel ikke heller nægtes, at Mangel paa almindelige og tilstrækkelige locale og andre Kundskaber om Vandvæsenets Beskaffenhed og Rættighed kan være Aarsag, at Naagrændsende i forrige Tider have benyttet sig af Søerne til deres Fordeel, og til Nakdeel og Skade for Vandvæsenet.

5) Endog ved St. Jørgens Sø forestaaer Compagnierne, som forhen er mældt, endee! Bekostninger ved Slusen, og Overfaldet i Ladegaards Dam, over hvilken sidste Spildevandet, der kommer fra Peblinge: Søen igiennem denne Dam, har sit Lob i St. Jørgens Sø; dog da dette Vand ei allene fordærves ved Ureenligheden fra Ladegaarden, ved det derværende Garverie og Kattuntrykkerie, og Vandets Tilløb til St. Jørgens Sø endog hindres ved Slusen, hvilken, naar den aabnes, volder, at intet Vand kan komme til St. Jørgens Sø, da Vandet igiennem denne Sluse og igiennem Grøfterne forbi Bodrups Gaard nu løber lige ind i Havet; Jeg formener derfor, at man kunde undgaae dette, ved at gjøre en Sluse og Overfald i Dæm-

mingen imellem Peblinge, og St. Jørgens Søe, hvilken ny Sluses Bund ei behøver at være lavere, end Flodemaalet i Peblingesøen, og helst lidet høiere end lavere, ved hvilken Leilighed benævnte Dæmning, som forhen mældt, med Gruus fra de afbrændte Pladser, som endnu kan faaes omsonst kiort derhen, kunde bestyrkes og gøres bredere i Forhold til sammes Høide og Styrke den bør have. Derved spares at istandsætte ovenbenævnte Sluse og Overfald i Ladegaardsdam, som Vandvasenet nu ikke behøvede, og tillige undgik man Klagen over de vederstyggelige Ureenligheder fra Ladegaarden, Garverie og Kattuntrykkerie, som findes der, og som da ikke kunde komme i St. Jørgens Søe mere. I Henseende til den nye Sluse ved Dæmningen paa denne Side Ladegaarden, da maatte Besterbroe-Beboere og der omkring Boende, som begiere sund og reent Vand i St. Jørgens Søe, enten betale dette eller contribuere den største Deel hertil, saavel som til Overfaldet, Broen og Bolkværket ved den gamle Kongevei.

6) For videre at lette Participanternes Udgifter ved Udenværkers Istandsættelse, formenes, at man foruden Besparelser og Deconomie ved sammes Bestyrelse, ogsaa maatte see, om mueligt at skaffe Vandvasenets Kasse nogen Indtægt, enten af Torvestkær, hvor samme findes, samt naar og hvor dette er gjørligt, og af Siv, Nør, Fløg &c.

saalænge indtil det saavidt mueligt kan vorde udryddet, saaa og af Græsning, foruden Fiskeriet i Søerne, saavidt dette ikke er overladt andre, som jeg ikke veed.

7) Dernæst er her at betænke, at Søernes Rensning, samt Dæmningers og Slusers Istandsættelse m. m., har til Hensigt, at afhjælpe Vandmangel, eller at forskaffe tilstrækkelig Vand her til Staden, ikke allene for de egentlige Participanter, der udgør Compagnierne, eller som have Opstandere fra Hovedrenderne, men ogsaa til Brug for alle øvrige Indvaanere, der nu forsynes af de publice Poster, som ved hvert Compagnie er sat overalt i Staden. Byrderne af Bekostninger paa de almindelige Udenværker, burde altsaa ikke lægges paa bemældte Compagniernes egentlige Participanter alle; men det er billigt, at ogsaa alle, som forsynes med Vand fra de publice Poster, bør dertil betale noget mere forholdsmæssig, end hidtil. Der ere de Compagnier, som maae holde deres publice Poster vedlige, og skjønt disse Poster ideligen bruges, have de dog stet ingen Indtægter deraf, og andre Compagnier kunne af nogle af deres Poster neppe have til 10 Rdlr., og faae deels ikkun 24 Sk. til 2 Mark for hvert Huus, enten lidet eller stort; andre Compagnier derimod kunne have 100 til 150 Rdl. for deres publice Poster, a 2 Mk. for et mindre og a 4 Mk. for et større Huus. Og dog er denne Afgift bestemt, i den

Tid, da Beføstninger paa de almindelige Udenværker vare meget ringere end de nu ere. Billigt var det altsaa, at Afgiøten for Vand af de publice Poster maatte bestemmes i Forhold til større Udgiøter, til Lettelse for Hovedpartiepanterne, som nu alle Byrder ligge paa.

Desuden findes iblandt de egentlige Partiepantere selv en betydelig Forskiel, da Bryggere, Brandeviinsbrændere, Farvere, Garvere, Kattuntrykkere og andre Haandteringer eller Næringdrivende, der, foruden til deres Huusholdninger, hvori andre ere lige med dem, bruge meget Vand. Jeg indstiller derfor til alle Vedkommendes Betænkning: om ikke enhver, som bruger en saa betydeligt Mængde Vand, mere end andre til Næringsbrug, burde betale nogen mere Afgiøt i Forhold deraf?

Der findes ligeledes en stor Ulighed i de Beføstningers Deling, som aarlig anvendes paa de almindelige Udenværker. Disse Beføstninger repareres nu efter Fundatsen, hvorefter ethvert Compagnie maage betale en lige Deel deraf; men denne Deling bliver just derved ulige, da Compagniernes Partiepanteres Antal ikke ere lige, thi nogle have ikke meget over 100, andre 200 og nogle 250 eller flere, foruden Indkomster af publice Poster, hvoraf nogle Compagnier have intet, andre 100 til 150 Rdl. Naar nu det hele Beløb af et Aars Beføstninger paa Udenværkerne var 2800 Rdlr., saa er dette deelt iblandt 14 Compagnier 200 Rdlr. for hver; men

for

for det Compagnie, som haver kun 100 Participanter, er dette 2 Rdlr. deelt iblandt 150 er 1 Rdlr. 2 Mk., blandt 200 Participanter 1 Rdlr., blandt 250 Participanter kun 4 Mk. 13 Sk., og blandt 300 kun 4 Mk. Jo mindre nu disse Udgivter søles af disse, desto sværere trykker en dobbelt eller trefold større Afgiwt de første. En rigtigere Deling kunde saa meget mere være fornøden, da overordenligt Arbeide og Beføstning ved Søernes Rensning forestaer og er fornødent; og jeg indseer ikke, at heri kan blive nogen Lighed, uden at Beføstninger repareres paa Participanterne og hvert Compagnie efter sammes Antal, for saa mange Participanter den bestaer af.

Dog førend saadan Repartition kunde skee, maatte Hans Majestæts Andeel for 4 Hovedrender, altsaa for $\frac{4}{12}$ Dele af det hele Beløb af Udenværkers Beføstninger stradrages, og Resten reparteres iblandt de øvrige 10 Compagniers Participanter. Jeg kan ikke troe, at Afgivterne paa Undenværker vil nægtes paa Hans Majestæts Vegne at betales, som hidtil, da ikke begieres mere, end i de ældre Tider, skjønt i vore Tider bruges meget mere Vand til Hans Majestæts Fornødenhed, end i de ældre Tider, for Ex. i Nyboder, der den Tid var kun lidet, og nu er stærk beboet, ligeledes til Rosenborg, Holmen, Castellet, Toldboden, Tøihuset, Barrakerne, Guldhuset og flere Kongelige og publice Bygninger, hvoraf endeel ikke vare til i den Tid.

Paa

Paa Grund heraf og af de svære Ulykker, der ere overgaaede denne Stad, som svække Indvaanernes Kræfter, og volde dem sværere Byrder og Paa- læg, end nogen anden Stad i Rigerne, eller andre Kongelige Undersaatter, formenes, at Bandcompagnierne kunne have grundet Haab om, ved allernaadigst Ansøgning i Henseende til forestaaende overordentlige svære Udgifter til Sværnes Rensning ved Hans Majestæts Kongens Naade til Lettelse, at faae nogen Bidrag og Hielp af Kongens Kasse.

Alt forestaaende tager jeg mig den Frihed at indstille til Vedkommendes videre Eftertanke og Opmærksomhed. Da der ogsaa ere flere interessante Gienstande, Grundsetninger og Meninger Bandvæsenet angaaende, hvilke jeg nu for Tiden ikke har kunnet berøre, og hvilke dog kunde være fornødne at tages i Overveielse, saa forbeholdes saadant ved anden Leilighed at forklares.

Tillæg
til
Forklaringen angaaende Udenværkerne.

P r o m e m o r i a .

Længere at lade den Sag, der angaaer Søernes Rensning, uafgiort beroe, holdes betænkelig; vi ville derfor have den Kongelige Fountainmester og samtlige Spring, og Pompevands-Inspektører paa ny anmodet, at de med eller snarreste ville indkomme med deres af dem forlængst forlangte Betænkning og Erklæring, over den af Hr. Generalmajor von Peimann og de Herrer Professorer Woldicke og Nawert affattede og dem tilstillede Plan og Projekt over Søernes Rensning. Kiøbenhavn, Oberbrand- og Vandcommissiøn den 7de Julii 1795.

Til

den Kongelige Fountainmester og samtlige Stadens anordnede Spring, og Pompevands-Direktører og Inspektører.

*

*

*

den høie Oberbrand- og Vandcommiffion.

Vi have den Ære at formælde paa den høie Commiffions Skrivelse af 7de dennes, hvorefter vores uførtøvet Erklæring begieres, over den blandt os for nogen Tid circulerede Plan og Projekt af Hr. Generalmajor Peymann og de Herrer Professorer Woldicke og Kawert: at de almindelige Udenværker ere os endnu for lidet bekiendt, end at vi saa strax kunne bedømme samme. Hertil kommer, at denne Plan synes os at udfræve, foruden sammes Banfelighed, svære, Bedkommendes Kræfter overstigende Bekostninger, især i disse Tider, da den sidste ulykkelige Ildsvaade for mange Compagnier har lagt deels nogle, deels den største Deel af sammes Huse og Gaarde i Aske, og sat mange i betrængte Omstændigheder, hvorfor samme i nogle Aar udfræve nogen Skaansel, og at benævnte Udenværkers Reparationer maatte skee med mueligste Deconomie. For nu at opnaae dette, og at vise, at vi ere villige, saa meget muelig at fyldestgøre den høie Commiffions Befaling, have Pompevands-Inspektorerne udnævnt blandt sig til de almindelige Udenværkers Bestyrelse, Bygmester Kirkerup, Fontainmester Friis og Vand-Inspektur Gæde, og Springvands-Inspekturerne have iblandt sig udvalgt Vand-Inspekturerne Mariager og Narestrup, at antage sig de almindelige Udenværkers Bestyrelse

tillige

tilligemed Hr. Cancellieraad Trelde, hvilke at istand, sætte os med Grund at give den forlangte Erklæring, maatte tillades af Archivet, at saae de fornødne Oplysninger, samt at foretage en udsørlig Besigtelse over samtlige almindelige Udenværker paa en for dem beqvem Tid, og saa snart det er dem mueligt, for i Hensyn til ovennævnte og øvrige Planer, at giøre deres Anmerkninger, Tegninger med videre over sammes Bestaand, og hvad de finde fornøden til Udenværkers Istandsættelse paa beqvemteste og mindst bekostelige Maade, efter Tidernes Omstændigheder og efter Evne, hvortil Hr. Hassing har erklæret sig villig at være dem behjælpelig. Saa snart da denne Forretning er fuldført skulde vi ikke mangle efter sammes Bestaandende at give vor Erklæring efter Befaling. Kjøbenhavn den 22de Julii 1795.

Spring- og Pompevands-Inspektionen her i Staden.

*

*

*

Under Besigtelsesforretningen befandtes Communications-Åaerne fornøden at renses, som og er skeet. Ogsaa Langvadsdams Søe trængte til særdeles at renses. Det blev da besluttet af Inspektionen, at ved denne Søe under Gædes bestandige Tilsyn skulde giøres, hvad mueligt var, for at faae Vandet ned, som Staden yderst trængte til, hvorved Hr. Hassing paa Hr. Cancellieraadens Begne havde Medtilsyn. I denne Anledning skee følgende Skrivelse:

Til

De Herrer Medinspektører for Pompevands-
Compagnierne!

Efter Inspektionens Begiering til de Committee-
rede, at lade opgrave Søen indenfor Slusen, paa det
at Vandet kunde komme ned, er man ved tiltagende
Vandmangel presseret endnu mere derom; og da
jeg tilkiendegav for mine Medcommitterede, at
Naen i Langvadsdams Søe var ei allene tilgroet
imellem Holmen, midtvejs i Søen, saa høit, at
intet Vand kunde komme ned fra Norder-Enden;
saa have især Inspektørerne af de Øster-Compagnier
paastaet, at dette Stykke Nae maatte uomgæn-
gelig opgraves. Hr. Etatsraad Flindt og Hr.
Stadthauptmand Wylsus med flere Herrer, som
gjorde mig den Ære at see dette, medens jeg var
der, paastod, at dette maatte skee jo før jo heller.
Arbejderne begierede 8 Mark per Favn for dette
Arbeide. Jeg har accorderet dette for 24 Sk. hver
Favn, hvilket vil befindes i disse dyre Tider og se-
ne Aarets Tid meget billigt. Søen indenfor
Slusen var opfyldt til henimod 1 Alen over Slus-
sens Bund, hvoraf forhen meget med Vandet er
flydt ned i Naen og til Peblingesøen. Ved denne
Leilighed er denne Arm af Søen, indtil Slusen,
bleven mestendeel tørt Land. Lønge har jeg gjort
mig forgieves Umage for at faae Bønderne til at
føre dette bort til Gjødning, uden Betaling; derfor
maatte

maatte man accordere derom, og blev enig med Fogden i Vandløse a 3 Rdlr. om Dagen for tvende Vogne og et Par Heste. Nu har jeg faaet fem andre til at bortføre den Mængde Jord, der opgraves af Søen ved Slusen, og det fra den ovenmældte Aae, i sammes Nordre Ende maae ogsaa bortføres. Dette med mere giver mig meget mere Arbeide og Opsyn, end jeg havde ventet, og formoder, at Bedkommende skønner dette. Imidlertid ønsker jeg, at samtlige Medinspektører vilde gjøre mig den Ære, at følge en Dag med derud, paa det jeg og Medcommitterede kunde vise Dem Alting, samt at overlægge paa Stedet, om man ikke skulde lade Bønderne vedblive, saa længe Veiret det tillader. Kjøbenhavn den 6te October 1795.

J. S. Gæde,

paa egen og Medcommitteredes Vegne.

Inspektionen vedtog herpaa at møde ved Aalekistehuset Torsdagen derpaa om Eftermiddagen.

Det følgende af de Committerede blev da forelagt de mødende Herrer i Aalekistehuset.

Promemoria.

Da nu Inspektionen har behaget efter Indbydelse at møde her ved Aalekistehuset; skulde vi have den Ære at forklare, hvad der er gjort, for

at

at skaffe Vandet Luft i Langvadssøens Sø, til at komme frem, i den Hensigt, og, for saa vidt mueligt, at afhjælpe den saa pressante Vandmangel i Staden, nemlig: Under vores og Hr. Haasings Mediciføn er det forsøgt med Slæder at optage de mange Holme, som beavndte at generere sig paa Grundene i Armen af Storløben, hvor en Mængde Jord og Dynd har opbygget sig omtrent een Alen over Slusens Bund, saa intet Vand kunde komme frem. Vi have forsøgt med samme Slæder, at trække Opsyldningen fra Midten i Land, men fandt, at dette Arbeide er for kostbart, og stot ikke forslaer, saa det er at spille Penge paa den Maade at vedblive. Vi have derfor tænkt paa og gjort en Flode, til at opkaste en Kende midt imellem denne Arm af Søen, for at give Vandet Løb; men her maatte Dyndet fastes paa hver sin Side, og hermed var man ikke hiulpen, da man skulde see, at saae Opsyldningen optaget og bortført ud af Søen; hvilket ellers, da hele Søen er opfyldt med denne Flydesand, Dynd og Jord, vil flyde fra hinanden og til igien, og Pengene forgieves være anvendte. Vi have derfor gjort os gode Venner med tilgrændsende Jardeiere, og blandt dem med Fogden i Vandløse. Man gjorde sig Haab, at de vilde hente det til Gjødning, uden Betaling, men de forkastede det, sigende, at der var al for stor Mængde Sand og andre Jorddele deriblandt, saa det ikke duede til Gjødning, hvilket Inspektionen selv

vil

wil høre og erfare. For nu at blive af med den Mængde Jord, Sand og anden Opsyldning, accorderede man med Fogden M. Esversen, at fiøre denne Opsyldning op af Søen m. m., som i foregaaende Indbydelse er forklaret, og tilføies kun:

Saa nyttig og nødvendig dette Arbeide synes mig og Medcommitterede, have vi dog ikke viller fortfare dermed, uden først at udbede os Inspektionens Beslutning, om vi skulde vedblive, som Inspektionen nu seer, med at opgrave og fiøre Opsyldningen op af Søen?

Da det er umueligt i Midten af Søen, som er en bundløs Bassin af Dynd og Mosegrund, blandet med flygtig Jorddele og Flydesand, hvor intet Menneſke kan gaae, mindre Heste og Bogne kunne komme frem, som er saa bundløs, at mange Heste i vores Herværelse ere blevne stikkendes og med Møie optrakt igjen, ogsaa ledige Bogne, som vilde vande Hestene, ere blevne stikkendes; saa kunde man ikke faae denne Opsyldning optaget midt i denne Søe, uden med Fartøier. Egerne, som Fiskeren har, ere for ubegvemme, for udluelige, og for liden dertil. Hertil maae altsaa anskaffes passende lette og beqvemme Fartøier, da man med en simpel Flode kunde opgrave Dyndet, Sand og Jord, og kastet i bemældte Fartøier føres i Land. Hertil behøves en Grøvt, dybt nok

til

til at kunde bære ovennævnte Fartgier ladte, hvilken Grøst maatte gaae til et Løffsted, ved een af Siderne, saa nær Landet og Veien, som mueligt, for der at oplægge det Opgravede, hvor det kunde ligge, og gives til Pritis for Bønderne, som jeg formoder med Tiden ville tage det til Giødning, hvad som kunde være tienligt dertil, og som formenes, det, der hentes Midvejs af Søen, er.

Paa det at det Oplagde kunde ligge sikkert og roeligt for Søens Svalpen om Vinteren, maatte gives en Jorrdamning deromkring, som vil være giørlig formedelst den gode Blaaeleer, som findes her i tilstrækkelig Mængde. Man formoder, at dette vil approberes.

Dog indstilles alt dette til de Herrer Medinspekturers behagelige Beslutning. Kalkstøbehuset den 7de October 1795.

Committerede for Pompevandet.

* * *

Efter Vand-Inspektør Gades Indbydelse til samtlige Vand-Inspektører, for at tage i Diesynet det Arbeide, han efter Overlæg med hans Medcommitterede de Herrer Fontainmester Jilis og Architectur Kirkerup, samt Hr. Hassing
haver

haver begyndt i Damhuus Søen, til at befordre Vandledningen hertil, finde vi, at saadant ved den indfaldende Tørke, og deraf forarsagede ringe Vandhold i Søen er af største Vigtighed, saavel til at befordre Vandledningen fra den nordre Kant af Søen, som fra Søen selv til Stibøeret ved Halekistehuset. Vi skulle derfor anmode Dem om, at det begyndte Arbejde, og særdeles Søernes Rensning, og Mudderets Opkørsel ved Slusen maae fortsættes med større Kraft, saa længe Aarets Tid og det tørre Veirligt vil tillade det. Kjøbenhavn den 8de October 1795.

N. Colstrop. Ringsted. Bøch.
N. Møller. Titchen. N. Wulff.
Meitling.

Til

Hr. Fontainmester Friis, Hr. Architectur Kirkerup
og Gæde.

Dette blev af Inspektionen in corpore He Cancellieraaden tilkiendegiven, som og har seet til Arbeidet. Samme Tid vedtog Inspektionen mundtlig i Halekistehuset, at Armen af Storsøen indenfor Slusen skulde afdæmnes, for at kunde renses, og at til den Ende en Grøvt maatte graves ved Siden, paa det Vandet dog alligevel imidlertid bestandig kunde have sit Afstræk til Slusen og til Pøblingesøen,

N

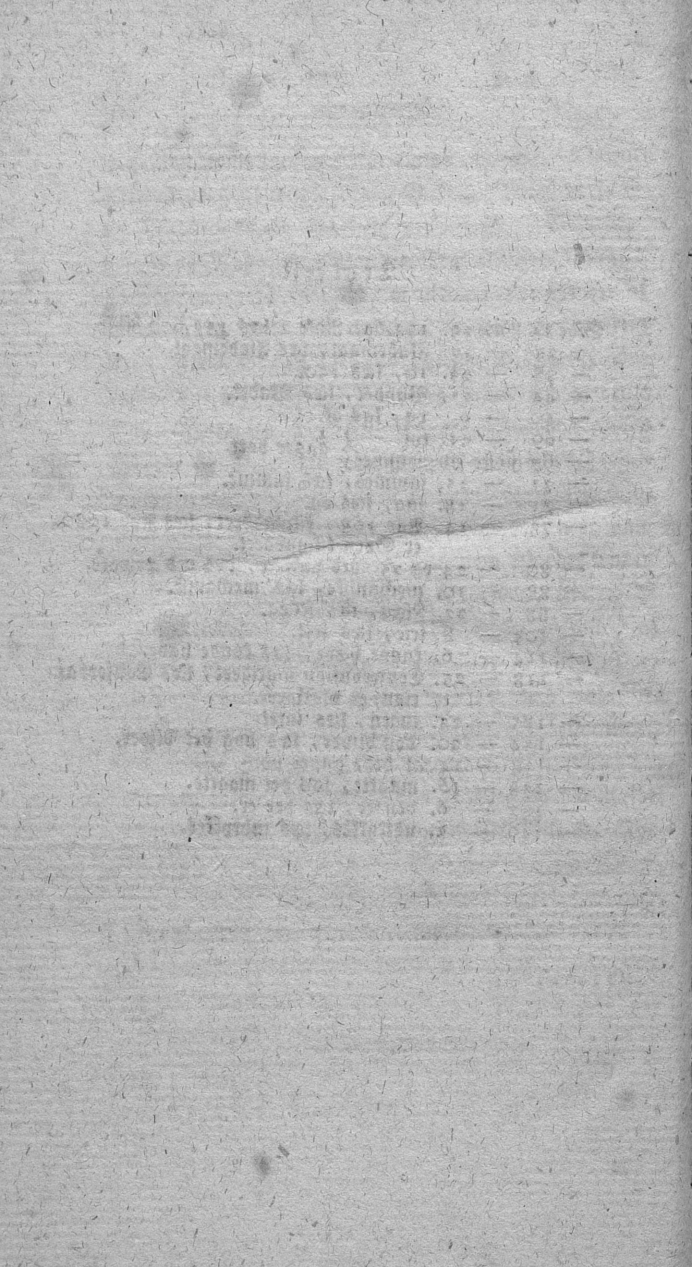
som

som Vandcompagnierne ikke kunde undvære. Da nu efter gientagen Prøve ingen Grøvt i den Flydesand og Mudder kunde staae sig der, hvor alt mere Flydesand og Mudder med Vandets Træk tilflyder, maatte de Committerede resolvære, at afdæmme et Stykke af Armen med Pæleværk, indensfor hvilken en betydelig Deel Jord er opgravet og opfyldt af Sæen, som næste Aar 1796 skulde fortares med, for at rense Sæen gradewijs og efter Ene. Thi paa anden Maade kunde det ikke have hiulpen at opfyldre Jorden af Sæen et Sted, som, uden at være afdæmmet, vilde have været opfyldt igien. Endnu fattes at give Vandet frit Løb fra Badet midt igiennem Nordre Enden af Langvadsdams Sæe ind i Storsæen, hvilket de Committerede samme Aar ikke torde bekoste, af Frygt, at Bekostninger derved vilde overstige Participanternes svækkede Ene, men det blev udsat til næstkommende Foraar 1796, da det beqvemest vil kunne skee med flade Pramme, i hvilken Tid Hengemaatten med Kløer kan optages og i bemælbte Pramme føres i Land, hvorom sin Tid det Forsønde med Inspektionen i Forveien er at overlægge, og Oberdirektionen til Approbation at forelægge. Kjøbenhavn den 30te December 1795.

Forfateren.

Trykfeil.

- Side 13 Linie 19. 133,600 Rdlr., læs 153,600 Rdlr.
 — 25 — 13. Glademaal, læs Glodemaal.
 — 38 — 23. 10, læs 130.
 — 44 — 21. Banded, læs Badet.
 — 50 — 9. og, læs at.
 — 69 — 21. thi }
 — 69 sidste Lin. sammes } gaaer bort.
 — 71 — 15. sammes, læs samme.
 — 71 — 18. saa, læs og.
 — 73 — 14. Aar 1680 tilmuddret, læs Aar 1680
 er Søen tilmuddret.
 — 80 — 24 og 25. ved publice, læs ved private,
 — 88 — 10. mechaniske, læs mechanisk.
 — 88 — 22. Flæg, læs Flæg.
 — 103 — 8. frie, læs frit.
 — 114 — 6. kunde have, læs kunde have.
 — 118 — 25. Conservation vigtigere, læs Conserva-
 tion er vigtigere.
 — 125 — 23. ingen, læs intel.
 — 134 — 20. dog bliver, læs dog det bliver.
 — 138 — 14. at det, gaaer ud.
 — 138 — 16. maatte, læs det maatte.
 — 147 — 6. den er, læs der er.
 — 149 — 2. udtrykkes, læs indtrykkes.
 — 153 — 6. midtveis imellem Pøblinge. og Corte-
 dams. Søe, læs midtveis imellens
 Pøblinge. og Langvadsdams. Søe.

Indhold.

Er Vandværkets Udenværkers overordentlige Reparationer fornøden?	Side 7
Det første Hovedspørgsmaal: Hvorledes eller paa hvad Maade kunne Søerne bedst renses? = ' =	9
Andet Hovedspørgsmaal: I hvilken Orden bør Søerne renses? = =	16
Leersøen = = =	23
Langvadsdams Sø = =	29
Om man ikke kunde forsøge Vandholdet i Langvadsdams Sø ved at opdæmme den høiere, end den nu er? = '	39
Tredie Hovedspørgsmaal: Hvor skal man giøre af den store Mængde af Søen opgravende Jord? = ' =	42
Hvad ved Søernes Rensning er at iagttage	45
Skal man, ved at rense Langvadsdams Sø, begynde for eller bag fra? =	52
Hvorvidt kan Langvadsdams Sø forsyne Staden med Vand? ' =	55
Uttersløv Sø eller Mose ' '	57
Gientofte Sø ' =	72
Peblinge og Sortedams Søer ' =	80
	St.

St. Jørgens Sø	•	=	Side 90
Huul-Sø	=	=	99
Tibberups Mose	•	=	102
Bekostninger paa Mosens Udgravning angaaende	•	=	120
— paa Naen fra Tibberups Mose	=		127
Naernes Rensning	•	=	132
Paa hvilken Ende af Søen er det tiensligst at oplægge det af Søen Optagne?	=		137
Er Søerne, Naerne eller Vandrenderne Skyld i Vandmangel?	•	=	140
Kunne Vandværkets tilhørende Søer og Tilløbssteder ikke forsyne Staden, at man maatte tænke paa andre?	=		151
Hvorledes kunde Udenværkerne i Fremtiden istandsættes, i Hævd og vedligeholdes?			157
Hvorvidt er Hovedrendernes Udskylling tienslig til at befordre Vandets Løb?			165
Fjerde Hovedspørgsmaal: Hvor skal man tage Folk fra?	=	=	170
Femte Hovedspørgsmaal: Hvor skal Pen- gene komme fra?	=	=	173

